
“Sorry, mijn Nederlands is nog niet goed genoeg”.

Een kwalitatief onderzoek naar hoe hooggeschoolde
vrouwelijke nieuwkomers hun (proces naar) burgerschap
belevén.

Heline Janssens

(01704667)

Promotor: Prof. dr. Piet Van Avermaet

Klassieke masterpoef

Wordcount: 26.364 woorden

28 mei 2019

Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in Gender en Diversiteit

Deze masterproef is een examendocument dat niet werd gecorrigeerd voor eventueel vastgestelde fouten. In publicaties mag naar dit werk worden gerefereerd, mits schriftelijke toelating van de promotor(en) die met naam op de titelpagina is vermeld

“Ik zou heel graag een belangrijke zin willen zeggen.

Het maakt niet uit van waar je komt, onderschat nooit jezelf... nooit!

Geloof in jezelf.

Dat is mijn motto”

(Raquel)

DANKWOORD

Sinds enkele jaren ben ik me enorm bewust van wat er rondom ons gebeurt en hoe onze samenleving verandert. Vanuit een verlangen naar rechtvaardigheid startte ik vijf jaar geleden de Bachelor Sociaal Werk. Daar leerde ik minderheidsgroepen in onze samenleving ondersteunen maar mistte ik de kennis en de handvaten om op macroniveau van betekenis te zijn. Vanuit deze motivatie schreef ik me in voor de Interuniversitaire Master in Gender en Diversiteit. Ik wou mijn rechtvaardigheidsgevoel, inzet voor een eerlijke samenleving en toewijding aan een kansrijke diversiteit benutten. Ik zou leren hoe ik kan werken voor, aan en in een menselijke wereld. Dit eindwerk is het sluitstuk van twee intense jaren die een enorme bijdrage leverden aan hoe ik mezelf, anderen en de samenleving vandaag percipieer. Dit dankwoord wil ik daarom opdragen aan alle personen die me bijstonden in dit proces en wiens steun me nauw aan het hart ligt.

Alvorens mijn familie te bedanken, verdienen de participanten van deze masterproef een eerbetoon. Liefste Raquel, Lia, Martha, Deborah en Elisa... Het was een eer om jullie te leren kennen. Ik ben dankbaar voor de inspiratie en inzichten die jullie mij gaven. Dankbaar voor jullie openheid en warmte. Ik zal nooit vergeten hoe ik na iedere afspraak een vuur in me voelde branden, een hevig gevoel van motivatie om deze samenleving nog inclusiever te maken zodat jullie en vele anderen een rechtvaardige plaats in deze samenleving krijgen. Ook mijn promotor Piet Van Avermaet wil ik van harte bedanken voor zijn steeds gevatte inzichten die mijn blik verruimden. De wereld is alvast een mooiere plaats en een stuk hoopvoller dankzij jouw academische bijdrage.

Vervolgens geef ik een welverdiend applaus aan mijn ouders en lief. Bedankt voor jullie oneindig geduld de afgelopen weken. Bedankt Mama en Papa voor de vijf studiejaren die ik dankzij jullie kon volgen, de onvoorwaardelijke steun en de warme thuis die jullie mij boden. Evenzeer zijn Bomma en Pepe noemenswaardig voor de ontelbare kaarsjes die ze thuis, in de kerk en in de kapel voor mij brandden en altijd miraculeuze wonderen verrichtten.

Tenslotte wil ik Heleen, Andrea en Ellen bedanken voor hun vriendschap de afgelopen twee jaar. Het was een eer jullie te leren kennen tijdens deze master. Jullie waren de steun waar ik altijd op kon rekenen, de hulplijn die steeds bereikbaar was en de vertrouwde basis voor gezelligheid tijdens de les. Ik hoop dat ons afstuderen geen afscheid maar een nieuw begin in ons leven kan betekenen waarin we kunnen blijven genieten van elkaars persoonlijkheden.

ABSTRACT

West-Europese natiestaten ondergingen ten gevolge van onder meer wereldwijde immigratie en de Europese eenwording een fundamentele transformatie naar (super)diverse samenlevingen. Dit resulteerde in een nationalistisch discours met ingrijpende gevolgen op het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid waarbij moreel burgerschap een voorwaarde werd voor formeel burgerschap. Echter mist het debat inzichten over hoe verschillende intersectionele groepen nieuwkomers deze paradigmawissel ervaren. Deze masterproef onderzoekt hoe hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers hun (proces naar) burgerschap beleven. Er werd voorrang gegeven aan de insider's view om diepgaande ervaringen te vatten en waardoor vanuit de empirie theoretische inzichten werden geformuleerd. Zo ontstond een theoretisch kader met taal, integratie, burgerschap, kapitaal en intersectionaliteit als kernbegrippen. De kwalitatieve methoden veldonderzoek en participerende observatie resulteerden in een uitgebreide hoeveelheid data. Zo kan deze masterproef ook gelezen worden als het verhaal van vijf unieke vrouwen. De gemeenschappelijke uitdagingen van de vrouwen tonen dat taal een aanzienlijke plaats in hun burgerschapsbeleving inneemt. Taal geraakte dus verweven met burgerschap en integratie, zoals Pulinx en Van Avermaet (2017) reeds besloten. Voor de participanten betrof het een verwevenheid met vergaande gevolgen op hun burgerschapsbeleving als hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers en als mens.

INHOUDSOPGAVE

DANKWOORD.....	4
ABSTRACT.....	5
AFKORTINGEN	9
INLEIDING	10
THEORETISCH KADER	13
1. <i>Migratie naar België</i>	13
1.1. Wie is nieuwkomer in België?.....	13
1.2. Cijfers	14
1.2.1 Internationale immigratie	14
1.2.2 Asiel.....	14
1.3. Context: ontstaan van het beleid	15
1.3.1. Het Belgische migratiebeleid.....	15
1.3.2. Het Belgische asielbeleid.....	15
1.3.3. Het Vlaamse Integratie- en Inburgeringsbeleid	16
1.4. Het inburgeringstraject.....	17
2. <i>Burgerschap in een super-diverse samenleving</i>	18
2.1. Een veranderende samenleving	18
2.1.1. Naar een super-diverse samenleving	18
2.1.2. De integratie van Europa.....	19
2.2. Taal	19
2.2.1. Taal als politiek en sociaal instrument	20
2.2.2. De eentalige ideologie.....	20
2.2.3. Linguïstische diversiteit	21
2.3. Integratie	23
2.3.1. De semantische vaagheid van het integratiebeleid	23
2.3.2. Taalideologieën in het integratiebeleid	24
2.4. Burgerschap	24
2.4.1. Tot de negentiende eeuw	24
2.4.2. Vanaf de eenentwintigste eeuw	25
2.5. De verwevenheid van taal, integratie en burgerschap	29
2.5.1. Sociale hypochondrie	29
2.5.2. Een falend integratie- en inburgeringsbeleid	29
3. <i>Kapitaal</i>	31
3.1. Bourdieu en kapitaal.....	31
3.1.1. Cultureel kapitaal	32
3.1.2. Sociaal kapitaal.....	33
3.2. Kapitaal en onderwijs	33
3.2.1. Culturele reproductietheorie en les héritiers.....	33
3.2.2. Les initiés.....	34
3.3. Kapitaal en migratie.....	35
3.3.1. Succesfactoren	35
3.3.2. Kritiek: de rugzakbenadering	37
4. <i>Intersectionaliteit</i>	37
METHODOLOGISCH KADER	40
1. <i>Onderzoeksmethode</i>	40

1.1.	Kwalitatief onderzoek.....	40
1.2.	Veldonderzoek.....	40
1.3.	Tekortkomingen.....	41
2.	<i>Dataverzameling</i>	42
2.1.	Steekproef	42
2.2.	Participanten	43
2.3.	Participerende observatie.....	44
3.	<i>Data-Analyse</i>	45
4.	<i>Ethische aangelegenheden</i>	46
5.	<i>Positie van de onderzoeker</i>	46
RESULTATEN.....		47
1.	<i>Raquel</i>	47
1.1.	Controlemechanismen.....	47
1.2.	Arbeid	48
1.3.	Taal	49
1.4.	Netwerk	49
2.	<i>Elisa</i>	49
2.1.	Taal	50
2.2.	Sociale participatie.....	50
2.3.	Religie	51
3.	<i>Martha</i>	51
3.1.	Taal	52
3.1.1.	Taal, arbeid en documenten	52
3.1.2.	Taal en sociale participatie.....	53
3.2.	Ondersteunende factoren	53
4.	<i>Deborah</i>	54
4.1.	Taal	54
4.1.1.	Taal en onderwijs	54
4.1.2.	Meertaligheid.....	55
4.2.	Netwerk	56
5.	<i>Lia</i>	56
5.1.	Taal	56
5.1.1.	Taal en arbeid.....	57
5.1.2.	Taal en sociale participatie.....	57
5.1.3.	Nederlandse les in het CVO.....	58
DISCUSSIE EN CONCLUSIE		59
1.	<i>Discussie</i>	59
1.1.	Burgerschap en taal	59
1.2.	De eentalige ideologie	61
1.3.	Burgerschap en kapitaal	63
1.4.	Burgerschap en intersectionaliteit.....	64
1.5.	Beperkingen.....	65
1.6.	Toekomstig onderzoek	66
1.7.	Beleidsimplicaties	66
2.	<i>Conclusie</i>	67
LITERATUURLIJST.....		69
BIJLAGEN		79

1. *Informed consent*..... 79

AFKORTINGEN

DVZ	Dienst Vreemdelingen Zaken
CGVS	Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen
KBI	Kruispuntbank Inburgering
KCM	Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid
CVO	Centrum voor Volwassenonderwijs
UTC	Universitair Talencentrum

INLEIDING

Meer aandacht voor de Vlaamse identiteit in het basisonderwijs. (...) 'We moeten ons zelfbewustzijn als volk in de verf zetten en duidelijk maken wat onze gemeenschappelijke sokkel is,' zegt burgemeester en voormalig staatssecretaris van Migratie Theo Francken (N-VA) aan De Standaard (Brinckman, 2019, al.1).

West-Europese landen ondergingen enkele fundamentele transformaties ten gevolge van de groeiende en wereldwijde immigratie, de economische crisis, globalisering, terroristische bedreigingen en de Europese eenwording (Pulinx, 2017). Hoewel we vandaag in een (super)diverse samenleving leven, grijpen we terug naar eenvormigheid en homogeniteit (Blommaert & Van Avermaet, 2008; Pulinx, 2017; Vertovec, 2007). Dit is zichtbaar in het veranderde politieke debat dat zich liet - en nog steeds laat leiden - door vragen over de betekenis en functie van sociale cohesie, identiteit en burgerschap. Hoe kan sociale cohesie in een superdiverse samenleving bestaan? Wie is er ten tijde van migratie en transmigratie blijvend of tijdelijk lid van de samenleving? Wat houdt burgerschap in? Hoe onderscheiden we onze nationale identiteit van de ander? (Blommaert & Verschuere, 2002; Horner, 2009; Van Avermaet, 2009). Bovenstaand citaat van voormalig Staatssecretaris van Migratie, Theo Francken, bewijst dat dit debat vandaag nog steeds gaande is en het dus relevant blijft voor nadere bestudering.

Reeds bestaande literatuur stelt dat dit discours een aanzienlijke invloed op het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid heeft. Burgerschap kreeg doorheen de geschiedenis verschillende betekenissen (Habermas, 1996; Heater, 2004; Pulinx & Van Avermaet, 2015; Weber, 1998). Schinkel (2008) herkent vandaag twee voorname vormen van burgerschap. Zo werd moreel burgerschap, het internaliseren van de normen en waarden van een bepaalde samenleving, een voorwaarde voor het ontvangen van formeel burgerschap, de politieke en economische rechten van het individu. Dit veronderstelt dat burgerschap slechts aangetoond kan worden door de kennis van de nationale taal (Schinkel, 2008). Binnen de socioculturele context van Vlaanderen uitte zich dit in de evolutie naar een strikter, dringender en voorwaardelijk moreel burgerschap waarbij taal de reactie van het beleid was om zich te beschermen tegen de overgang naar een superdiverse samenleving (Pulinx, 2017).

Ten tweede leidde dat strikt afgebakend integratiebeleid tot het miskennen van meervoudige identiteiten (Brouckaert, 2014; De Cuyper, Lamberts & Pauwels, 2010). Het vasthouden aan nationale grenzen in een postnationaal tijdperk met veranderde en meervoudige identiteiten bestendigde een asymmetrisch integratiemodel (Brouckaert, 2014). Integreren in Vlaanderen is volgens Brouckaert (2014) het assimileren van een Vlaamse meerderheidsidentiteit. De Cuyper et.al. (2010) besluiten in hun evaluatierapport van het Vlaams inburgeringsbeleid dat deze evolutie bijdraagt tot de verminderde efficiëntie van de inburgeringstrajecten en minder gemotiveerde inburgeraars.

Hoewel volgens Noppe, Vanweddingen, Doyen, Stuyck, Feys, en Buysschaert (2018) integratie een dynamisch en interactief proces is tussen de ontvangende samenleving stelt Schinkel (2008) dat sommige groepen nooit tot de categorie 'ware burgers' zullen behoren. Zo getuigt een vrouw in het etnografisch onderzoek van Brouckaert naar moeders zonder papieren (2014, p. 131) het volgende:

Er zal altijd een verschil blijven, ook met papieren. Ook met een Belgische nationaliteit blijf je zwart. Studies en een goed werk kunnen je meer 'Belg' maken, alleen als je dat hebt, dan gaan de mensen van hier zeggen: 'Kijk, da's een Belg'. Maar als je de Belgische nationaliteit hebt en je bent een doorsnee iemand dan gaan ze zeggen: 'Het is een Afrikaan' en je telt niet mee.

In deze getuigenis wordt een noemenswaardig onderscheid tussen geschoolde en ongeschoolde nieuwkomers gemaakt. Zo bevestigt de opmerking van de Kameroense vrouw het belang van kruispuntdenken om intersectionele ervaringen te vatten. Bovendien doet het citaat afvragen welke rol geschooldheid heeft in iemands burgerschapsbeleving.

Hoewel migratiestudies volgens Nawyn (2010) meer dan ooit een vrouwelijk perspectief integreerde, besluit de auteur dat het kruispuntdenken, als analytische en beschrijvende tool, onvoldoende benut wordt. Ook Docquier, Lowell en Marfouk (2009) bekritisieren hoe vrouwen jarenlang bestudeerd werden als een afhankelijk object van het mannelijk subject. Echter is het volgens de auteur aangeraden ook de vrouwelijke migrant te bestuderen gezien hun aandeel in de internationale migratiepatronen de laatste decennia sterk toenam. Daarenboven zijn het volgens de auteurs vooral hooggeschoolde vrouwen die migreren. Zo tonen ook de cijfers in de Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2018 van Noppe et.al. (2018) dat van de 48.789 vreemdelingen, die zich in 2016 voor een langdurig verblijf in het Vlaamse gewest vestigden, 52% man en 48% vrouw was. Cijfers over de scholingsgraad van nieuwkomers lijken echter te ontbreken in de Belgische statistieken.

Tenslotte poneren studies zoals het INTEC-rapport van Strik, Böcker, Luiten en Oers (2010), het onderzoek van de Nederlandse Algemene Rekenkamer (2010) en het Vlaams evaluatierapport van De Cuyper et.al. (2010) dat de huidige vorm van integratie, gericht op een strikt taalbeleid en moreel burgerschap, op verschillende manieren problematisch is. Daarnaast is het nog onduidelijk welke invloed de paradigmawissel in het beleid heeft op het welzijn van migranten en hoe zij dit beleid ervaren (Algemene Rekenkamer, 2017; Strik et.al., 2010). Hoewel deze rapporten een fundamentele bijdrage leveren, worden de resultaten in kwantitatieve veralgemeende cijfers gegoten en lijkt het debat diepgaand onderzoek naar de beleving van intersectionele groepen nieuwkomers te missen.

Burgerschap is vandaag een vaak betwist begrip. De intersectionele ervaringen van nieuwkomers lijken echter te ontbreken in het debat. Hoe ervaren zij de tendens naar het moreel burgerschap? Zijn er gevolgen van het discours zichtbaar? Kunnen we effectief stellen dat geschoolde nieuwkomers makkelijker burger-zijn ervaren? Gezien bovenstaande tendensen en tekortkomingen is het aangeraden de burgerschapsbeleving van een intersectionele groep nieuwkomers te bestuderen. Hieruit vloeit de onderzoeksvraag: 'Hoe beleven hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers hun (proces naar) burgerschap'?

Deze masterproef betreft een eerder verkennend onderzoek bij een kwetsbare doelgroep, hetgeen de keuze voor een kwalitatieve onderzoeksmethode rechtvaardigt (Baarda et al., 2013; Beyens & Tournel, 2009; Mortelmans, 2009; Roose & Meuleman, 2017). Dankzij veldonderzoek, en meer bepaald participerende observatie, kon de onderzoeksgroep van binnenuit begrepen en beschreven worden (Zaitch, Mortelmans & Decorte, 2010). Zo kreeg ik inkijk in het leven van vijf hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers. Zij lieten me toe in hun leven en bepaalden zelf wat ze belangrijk achtten

om te delen. Beschrijvingen die vanuit de perceptie van de onderzoeksgroep ontstaan, worden door de antropologie omschreven als de 'insider's view' of 'native point of view'. Deze studie vertrok namelijk niet vanuit een 'etic benadering', die neutrale begrippen en vooraf gedefinieerde concepten hanteert. Er werd daarentegen voorrang gegeven aan een 'emic benadering' die de context specifieke begrippen en categorieën, die de participanten hanteren, beschrijft (Roose & Meuleman, 2017). Daarom dient deze masterproef ook gelezen te worden als de stem van vijf unieke vrouwen. Dit veronderstelt een open onderzoeksproces met een continue uitwisseling tussen theorie en empirie om een finaal begrippenapparaat te realiseren. Zo werden de reeds aangehaalde begrippen burgerschap, integratie en intersectionaliteit verder verfijnd en uitgebreid op basis van de observaties en gesprekken met de participanten.

Een eerste deel van deze masterproef betreft het theoretisch kader. Omdat deze masterproef streeft naar een gefundeerd beeld van haar onderzoeksgroep biedt het eerste hoofdstuk van dit deel een summiere contextschets. Een samenvatting van de definities, cijfers, regelgeving en het inburgeringstraject beschrijven wat het betekent om vandaag nieuwkomer in Vlaanderen te zijn. Vervolgens weergeeft hoofdstuk twee de eerste kernbegrippen: taal, integratie en burgerschap. Het derde hoofdstuk duidt de sociologische theorieën omtrent het vierde kernbegrip: kapitaal. Tot slot eindigt dit eerste deel met het vijfde kernbegrip: intersectionaliteit. Nadien licht deel twee het methodologisch kader toe. Vervolgens biedt het vierde deel een inkijk in de vijf unieke verhalen van de participanten. Tenslotte duidt deel vijf in het discussieluik de voornaamste bevindingen binnen het theoretisch kader en formuleert het een algemene conclusie.

THEORETISCH KADER

1. Migratie naar België

De zomer van 2015 staat volgens Myria (2015) gekend voor de ongeziene toestroom van asielzoekers in Europa. Vragen over de internationale bescherming en opvang van deze mensen beheersen sindsdien onze politieke debatten, de media en de alledaagse burger. Dit creëerde volgens het Federaal Migratiecentrum globale en onderbouwde opvattingen over migratie. Daarbovenop verstrengden nationale en internationale regeringen de opvang op Europees grondgebied, voerden ze grenscontroles in en hanteerden ze een mateloos veralgemeend discours gericht op desinformatie en angst (Myria, 2015). Daarom streeft deze masterproef allereerst een gefundeerd beeld van de onderzoeksgroep na alvorens de kernbegrippen van deze masterproef te duiden. Deze korte situatieschets is van belang om de positie van de onderzoeksgroep te begrijpen gezien de participanten zich allen op verschillende kruispunten van statuten, trajecten en regelgevingen bevonden. De Vlaamse Migratie- en Integratie Monitor 2018 van Noppe et.al. (2018) bood een handige leidraad voor dit eerste hoofdstuk.

1.1. Wie is nieuwkomer in België?

Migratie in België betreft twee bewegingen: immigratie en emigratie. Immigratie betreft de instroom van personen die zich vestigen in België. Emigratie verwijst naar de beweging die een persoon van België naar een ander land maakt (Myria, 2018).

De groep immigrerende personen is divers en betreft verschillende statuten. Zo omschrijven Noppe et.al. (2018, p.13) een vreemdeling “als een persoon die niet de nationaliteit heeft van het land waarin hij of zij verblijft”. Bovendien behoren vreemdelingen, exclusief asielzoekers, die zich in België vestigen voor een verblijf van langer dan drie maanden tot de definitie van internationale immigrant. Vervolgens is een asielzoeker “een vreemdeling die in België een aanvraag indient om erkend te worden als vluchteling en voldoet aan de voorwaarden van artikel 1 van het Internationaal Vluchtelingenverdrag van 1951, ofwel de Conventie van Genève” (Noppe et.al., 2018, p.66). In die Conventie wordt een vluchteling omschreven als iemand

die, [...] uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil invoeren, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren (Noppe et.al., 2018, p.66).

Tot slot verwijst de term nieuwkomers naar “personen die deel uitmaken van de doelgroep van het inburgeringsbeleid en door de Kruispuntpank Inburgering (KBI) voor een eerste maal geselecteerd

werden uit het Rijksregister” (Noppe et.al., 2018, p.151). Een uitgebreide weergave van deze doelgroep volgt later in dit hoofdstuk.

1.2. Cijfers

Myria (2015) schreef dat stijgende immigratiecijfers onlosmakelijk verbonden zijn met een strikter beleid. Daarom worden hieronder de opvallendste cijfers uit de Vlaamse Migratie- en Integratie Monitor 2018 van Noppe et.al. (2018) samengevat.

1.2.1 Internationale immigratie

In 2016 vestigden 48.789 vreemdelingen zich voor langdurig verblijf in het Vlaamse gewest, waarvan 52% mannen en 48% vrouwen (Noppe et.al., 2018). Docquier et.al. (2009) stellen bovendien dat er wereldwijd meer dan ooit een hoog aantal vrouwen migreerde. Daarenboven zijn het volgens de auteurs vooral hogeschoolde vrouwen die migreren. Vervolgens is het aantal vreemdelingen van 2016 in Vlaanderen een verdubbeling ten aanzien van het aantal in 2000. In het algemeen maakte België eenzelfde stijging van het aantal vreemdelingen mee. Het merendeel van die internationale immigranten vestigt zich voornamelijk in de grootsteden. Zo ontving Antwerpen in 2016 het hoogste aantal immigranten, gevolgd door Gent en Leuven. Daarnaast stellen Noppe et.al. (2018) dat er zowel in Vlaanderen als België hoofdzakelijk immigratie uit EU-landen waar te nemen is. Zo ontvangt Vlaanderen de laatste jaren vooral immigranten uit de EU12- en EU-13-groep¹. Daarnaast immigrereert een groot aantal inwoners uit de omliggende buurlanden naar Vlaanderen, waarvan de meerderheid uit Nederland. Uit niet-EU-gebied immigrerden er in 2016 vooral Syriërs.

1.2.2 Asiel

Het aantal asielzoekers in België daalde in 2016 sterk tegenover 2015. Zo registreerde België in 2016 een 14.670 asielaanvragen tegenover 39.064 in 2015 (Noppe et.al. 2018). De meerderheid van de aanvragers kwam uit Syrië, Afghanistan en Irak. Vervolgens werden 12.197 personen in 2016 erkend als vluchteling (Noppe et.al. 2018). Doordat de verwerking van asielaanvragen veelal verspreid is over verschillende jaren betreft dit cijfer niet enkel dossiers van 2016 (Noppe et.al., 2018). Duitsland registreerde in 2016 het hoogste cijfer asielaanvragen verklaren de auteurs, namelijk 722.000 aanvragen. Voormalig VN-secretaris-generaal Ban Ki-moon (2016) beklemtoont echter dat 90% van de vluchtelingen wordt opgevangen in ontwikkelingslanden. Bovendien zou er volgens Ki-Moon (2016) geen sprake zijn van een asielcrisis indien de verantwoordelijkheden eerlijk verdeeld werden.

¹ EU12/EU13-landen: Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië, Bulgarije, Roemenië, Malta, Cyprus en Kroatië (vanaf 2014) (Noppe et.al., 2018).

1.3. Context: ontstaan van het beleid

Als sinds het ontstaan van België wordt het land geconfronteerd met migratie (Noppe et.al. 2018). Sindsdien kregen het Belgische migratie- en asielbeleid en het Vlaams integratie- en inburgeringsbeleid stilaan vorm. Het is daarom interessant de beweegredenen hiervan te ontleden.

1.3.1. Het Belgische migratiebeleid

Na de Belgische onafhankelijkheid migreerden er vooral mensen uit de nabije buurlanden naar België. Nadien, tijdens het interbellum en na de Tweede Wereldoorlog, ging België actief op zoek naar arbeidskrachten uit landen zoals Italië, Oost-Europa, Spanje, Griekenland, Marokko, Turkije, Tunesië, Algerije en Joegoslavië. Beide perioden werden echter gevolgd door een migratiestop ten gevolge van een economische crisis. Toch kwam er volgens Noppe et.al. (2018) nooit een echte migratiestop en zijn de internationale immigratiecijfers sinds 1980 blijven stijgen. Hierop reageerde België in 1980 met de 'Wet betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en verwijdering van vreemdelingen', ofwel de Vreemdelingen- of Verblijfwet. Daarnaast werkte België de Nationaliteitswet uit voor de verwerving van de Belgische nationaliteit (Noppe et.al., 2018).

Vandaag controleert België de aankomst van vreemdelingen door de Schengenakkoorden en de Schengen Visacode. België reikt namelijk, afhankelijk van de verblijfsduur, drie soorten visa uit. Zo zijn type A en C van toepassing voor een verblijf van maximum 90 dagen. Indien men langer dan drie maanden in België wenst te verblijven, wordt Type D uitgedeeld. Na aankomst in België wordt dit visum voor langdurig verblijf vervangen door een verblijfsvergunning. Hier zijn eveneens verschillende types van toepassing met steeds bijhorende toelatingsvoorwaarden. Volgens Noppe et.al. (2018) is gezinshereniging de meest voorkomende verblijfsaanvraag.

Na het verkrijgen van een verblijfsvergunning betreft de derde stap een nationaliteitsverklaring volgens de Belgische Nationaliteitswet. Die kan volgens Noppe et.al. (2018) verkregen worden door iedere vreemdeling die in België geboren is, altijd in België woonde of een onbeperkte verblijfsvergunning, zonder integratievereisten, bezit. Ten tweede kan men na vijf jaar wettig verblijf, het bewijzen van maatschappelijke integratie (inburgeringscursus, secundair onderwijs, beroepsopleiding of tewerkstelling) en economische participatie (minimum aantal sociale bijdragen door zelfstandigen) Belgisch burger worden. De overheid eist bovendien het bezit van een onbeperkte verblijfsvergunning en de vaardigheid van één van de landstalen.

1.3.2. Het Belgische asielbeleid

België ratificeerde in 1954 de Conventie van Genève. Net als het migratiebeleid is het Belgische asielbeleid gebaseerd op de Verblijfwet. Doorheen de geschiedenis van het Belgische asielbeleid kreeg Europa meer inspraak in het asielbeleid van haar lidstaten. Door het Verdrag van Amsterdam bijvoorbeeld zette verschillende Europese lidstaten zich in voor een geharmoniseerd Europees asielbeleid (Noppe et.al., 2018).

Een asielzoeker dient zich binnen de acht dagen bij de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) te melden (Noppe et.al., 2018). Deze dienst registreert de aanvraag en gaat na of België verantwoordelijk is voor de procedure. DVZ regelt ook het verblijfstatuut van asielzoekers in procedure. Tot slot dient de asielzoeker tijdens een eerste interview bij DVZ de aanvraag te staven met identiteitsgegevens en belangrijke informatie. Vervolgens voorziet de Opvangwet het recht op opvang die de asielzoeker in staat stelt een menswaardig verblijf te hebben. Het Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (Fedasil) coördineert en beheert in samenwerking met andere overheidsinstellingen, ngo's en private partners zowel collectieve als individuele opvangnetwerken. Sinds de hervormingen van 2007 hebben asielzoekers enkel recht op materiële steun in plaats van financiële steun (Noppe et.al., 2018).

Wanneer DVZ besluit dat België verantwoordelijk is voor de asielaanvraag sturen ze het dossier door naar het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS). Deze dienst is verantwoordelijk voor het onderzoeken van de asielaanvraag en de toekenning of afwijzing van het vluchtelingenstatuut of subsidiaire bescherming. Het vluchtelingenstatuut wordt op basis van de criteria van de Conventie van Genève toegekend. Indien deze criteria niet van toepassing zijn maar er wel risico voor gevaar in het land van herkomst is, wordt subsidiaire bescherming toegekend. Na de toekenning van een van de statuten wordt sinds 2016 eerst een verblijf van beperkte duur (A-kaart) toebedeeld die een jaar geldig is en de asielzoeker jaarlijks moet vernieuwen. Na vijf jaar heeft de vluchteling recht op een verblijf van onbeperkte duur (Noppe et.al., 2018).

1.3.3. Het Vlaamse Integratie- en Inburgeringsbeleid

België dacht lang dat de gastarbeiders, waarvan ze in 1960 de hulp inriepen, zouden terugkeren naar hun land van herkomst waardoor er geen integratiebeleid binnen het immigratiebeleid bestond (Noppe et.al., 2018). Later groeide echter het besef dat vreemdelingen geen tijdelijk gegeven waren. Daarom zette België een beleid inzake onthaal en integratie op dat in 1980 werd overgeheveld naar de gemeenschappen. Dankzij het Interministerieel Comité voor het Migrantenbeleid en het Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid werd een integratieconcept uitgewerkt dat volgens Noppe et.al. (2018) het midden vond tussen segregatie en assimilatie. Echter gaven de deelstaten dit integratieconcept snel een eigen invulling. Zo doelde Vlaanderen vooral op diegenen die zich vanwege hun zwakke economische positie of etnische afkomst in een ongunstige sociale positie bevonden (Blommaert & Van Avermaet, 2008; Noppe et.al., 2018).

Volgens Noppe et.al. (2018) percipieert de Vlaamse regering integratie als een proces met noodzakelijke interactie tussen de nieuwkomers en de ontvangende samenleving. Het integratie- en inburgeringsbeleid definieert integratie namelijk als

Een dynamisch en interactief proces waarbij individuen, groepen, gemeenschappen en voorzieningen elk vanuit een context van afdwingbaarheid van rechten en plichten die inherent zijn aan onze democratische rechtstaat op een constructieve wijze met elkaar in relatie staan en omgaan met migratie en de gevolgen ervan in de samenleving (Noppe et.al., 2018, p. 34).

Het woord ‘inburgering’ verscheen volgens Noppe et.al. (2018) voor het eerst in het regeerakkoord van 1999. In 2004 werd het Inburgeringsdecreet aangenomen met de coördinatie van een minister (Noppe et.al., 2018). Inburgering betreft volgens de Vlaamse overheid “een begeleid traject naar integratie waarbij de overheid aan inburgeraars een specifiek programma op maat aanbiedt, dat hun zelfredzaamheid verhoogt met het oog op participatie op professioneel, educatief en sociaal vlak” (Pulinx, 2016, p.3).

De verhoogde instroom van vluchtelingen in 2015 en 2016 zette de Vlaamse regering onder druk omdat het migratie- en integratiethema weer hoog op de politieke agenda stond (Noppe et.al., 2018). Men reageerde door vluchtelingen sneller toe te leiden naar de arbeidsmarkt, hun competenties in kaart te brengen en taallessen te integreren met werkplekieren. Bovendien ging de aandacht van het Vlaams beleid naar de kennis van Nederlands en werd dit een belangrijk element van burgerschap (Noppe et.al., 2018). Het is de hefboom voor wie in Vlaanderen wil leren, wonen, werken en leven. Deze taalverwerving is volgens het beleid een verantwoordelijkheid van zowel de anderstalige als de samenleving. Zo werden taalbeleid en taalpromotie een essentieel onderdeel van het integratiebeleid (Noppe et.al., 2018).

1.4. Het inburgeringstraject

Inburgering is een integraal onderdeel van het Vlaams integratiebeleid en wordt nodig geacht voor de deelname aan de samenleving (Noppe et.al., 2018). De doelgroep van inburgering betreft meerderjarige vreemdelingen met een zicht op permanent verblijf in België. Het KBI selecteert de doelgroep uit het Rijksregister en duidt hen nadien aan als nieuwkomers. Hoewel iedereen recht heeft op een inburgeringstraject maakt het Vlaams beleid een onderscheid tussen verplichte inburgeraars en rechthebbenden. De verplichting betreft voornamelijk vreemdelingen die recent naar Vlaanderen migreerden. Nieuwkomers uit Brussel, burgers van de Europese Unie, de Europese Economische Ruimte en Zwitserland (inclusief hun familieleden) daarentegen worden niet verplicht (Pulinx, 2016). Ook nieuwkomers die door ziekte of handicap niet in staat zijn tot het volgen van een inburgeringstraject, inburgeraars met een getuigschrift in het Belgisch of Nederlands onderwijs, nieuwkomers die een volledig jaar onthaalonderwijs volgden en nieuwkomers ouder dan 65 jaar behoren tot de rechthebbenden (Noppe et.al., 2018).

Het doel van dit inburgeringstraject is het verhogen van de zelfredzaamheid van de nieuwkomer. Zo omvat het traject drie onderdelen: een individuele begeleider voor trajectbegeleiding, ofwel loopbaanoriëntatie, een vormingscursus Maatschappelijke Oriëntatie (MO) en de opleiding Nederlands als tweede taal (NT2) (Noppe et.al., 2018). De inburgeraar wordt bovendien verwacht niveau A2 (1.2) van het Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen te behalen (Pulinx, 2016).

Een eerste stap van het inburgeringstraject betreft het aanmelden bij een onhaalbureau. Het KBI verwijst nieuwkomers door naar één van de twee Stedelijke Agentschappen of een werkingsgebied van het Agentschap Integratie en Inburgering. Vervolgens ondertekenen verplichte inburgeraars een inburgeringscontract. Volgens Noppe et.al. (2018) ondertekenden in 2017 vooral gezinsherenigers

(44,2%), asielzoekers, erkende vluchtelingen, subsidiair beschermden (26,9%) en arbeidsmigranten (12,8%) dit contract. Wanneer de inburgeraar minstens 80% van de lessen volgt, wordt een inburgeringsattest toegekend. Sinds 2016 wordt dat attest pas toegekend op basis van behaalde resultaten in plaats van geleverde inspanningen.

2. Burgerschap in een super-diverse samenleving

Het objectief en door de Vlaamse overheid geautoriseerd rapport van Noppe et.al. (2018) vat de administratieve en statistische data over migratie- en integratieprocessen van vreemdelingen bondig samen. Bovendien bundelde het de gegevens binnen een Belgisch en Europees kader waardoor de evolutie naar een taalgericht beleid zichtbaar werd. Een evolutie die ook verscheidene academici opmerkten en de dynamische relatie tussen integratie, burgerschap en taal in een academisch raamwerk plaatsten. Deze theorieën omtrent burgerschap dienen als belangrijk theoretisch kader van deze masterproef. Zo worden de noties 'taal', 'integratie' en 'burgerschap' belicht als de eerste drie kernbegrippen. Ook de dynamische relatie tussen die begrippen is van belang om de onderzoeksgroep en diens burgerschapsbeleving te contextualiseren.

2.1. Een veranderende samenleving

2.1.1. Naar een super-diverse samenleving

West-Europa onderging enkele fundamentele transformaties ten gevolge van de groeiende en wereldwijde immigratie, de economische crisis, globalisering en de terroristische bedreiging (Pulinx, 2017). Pulinx (2017) herkent in de Belgische geschiedenis vijf migratiegolven die de omkering naar een multiculturele, meertalige en multi-religieuze samenleving bestendigden. Een eerste golf betrof de actieve zoektocht van de Belgische overheid naar laaggeschoolde arbeidsmigranten uit Zuid-Europa, Marokko en Turkije. In 1970 was er een tweede golf waar te nemen die zich echter beperkte tot gezinshereniging, huwelijksmigratie, vluchtelingen en EU-migratie. Ook de derde golf van 1980 tot 1990 betrof hoofdzakelijk gezinshereniging en huwelijksmigratie (Pulinx, 2017; Noppe et.al., 2018). Nadien volgde een vierde migratiegolf die zich volgens Martiniello, Rea, Timmerman & Wets (2010) door de migratie van vluchtelingen en migratie uit nieuw Europese lidstaten kenmerkte. Tot slot bevindt Europa zich volgens Pulinx (2017) vandaag nog steeds in een vijfde migratiegolf, ofwel de vluchtelingencrisis. Die ontsprong volgens de auteur in 2015 en betreft hoofdzakelijk oorlogsvluchtelingen uit het Midden-Oosten en Afrika.

Vertovec (2007) neemt een onomkeerbare verandering waar sinds 1950. West-Europa, gekenmerkt door monoculturele samenlevingen, evolueerde namelijk naar een superdiverse samenleving. Zo bestaat onze samenleving volgens Geldof (2013) steeds meer, en vooral in steden, uit bewoners met een migratieachtergrond. Echter houdt superdiversiteit meer in dan die kwantitatieve verandering. Geldof (2013) onderlijnt namelijk de nieuwe migratiepatronen en de diversiteit binnen de diversiteit, het voornaamste kenmerk van superdiversiteit. Zo bestonden negentiende-eeuwse migratiebewegingen hoofdzakelijk uit migratie ten gevolge van dekolonisatie en georganiseerde

gastarbeid. Migratie was voorspelbaar omdat slechts een beperkt aantal mensen migreerden naar een beperkt aantal landen. Vandaag worden we echter geconfronteerd met wereldwijde migratie en een complexiteit aan migratiemotieven waardoor ook de verscheidenheid aan verblijfstatuten uitbreidt (Geldof, 2013).

Flores en Lewis (2016) staan eerder kritisch tegenover de term superdiversiteit. Zo is superdiversiteit ahistorisch omkaderd volgens de auteurs. De prefix 'super' veronderstelt namelijk dat diversiteit een nieuw fenomeen is en negeert het feit dat kenmerken van de huidige diversiteit reeds eeuwenlang en in verschillende contexten bestonden (Canagarajah, 2013; Flores & Lewis, 2016; Makoni and Pennycook, 2005; Pratt, 1991). Ten tweede ontbreekt een expliciete link met het neoliberalisme. De auteurs stellen dat, desondanks de focus op globalisering en mobilisering, er te weinig aandacht is voor de politieke en economische oorzaken van die toegenomen mobiliteit. Ook Brouckaert (2009) benadrukt dat naast de vele migratiestromen eveneens globalisering en de consumptiemaatschappij bijdroegen tot de teloorgang van traditionele burgerschapspraktijken en de huidige diversiteit.

Tot slot beschouwen Van Avermaet en Sierens (2010) diversiteit niet als een product van de stijgende migratie naar West-Europa maar als een dynamisch proces dat binnen die samenlevingen plaatsvindt. Diversiteit is volgens de auteurs een dynamisch en complex gegeven, dat zich richt op de heterogene interactie tussen overtuigingen. Deze interactieprocessen leiden tot nieuwe perspectieven, die steeds veranderen en nooit stabiliseren. Die interactie vindt plaats tussen individuen onderling en tussen individuen, de maatschappij, traditie en cultuur.

2.1.2. De integratie van Europa

Naast de vijf migratiegolven deed zich sinds de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal na de Tweede Wereldoorlog een tweede ingrijpende transformatie voor: de economische en politieke eenwording van Europa (Pulinx, 2017). Intussen werden ook de buitengrenzen van de Europese Unie versterkt en kwam 'fort Europa' tot stand (Van Avermaet, 2009). Bijgevolg vervaagden de binnengrenzen tussen de Europese lidstaten waardoor een Europese identiteit, complementair aan de reeds ontwikkelde nationale identiteiten ontstond (Delanty & Rumford, 2005; Horner, 2015).

Beide processen, wereldwijde immigratie naar West-Europa en de uitgebreide Europese eenwording, hadden een wezenlijk effect op de Europese natiestaten (Horner 2009; Pulinx, 2017; Van Avermaet 2009). Allereerst lijkt de instroom van talen, culturen en religies de illusie van een monoculturele samenleving te doorprikken. Ten tweede verloren natiestaten bevoegdheden aan Europa. Het resultaat was de toename van een nationalistisch discours (Pulinx, 2017). Want ten tijde van diversiteit grijpen we terug naar eenvormigheid en homogeniteit (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

2.2. Taal

Een veranderde samenleving beïnvloedde het politieke debat dat zich liet leiden door vragen over de betekenis en functie van sociale cohesie, identiteit en burgerschap. Hoe kan sociale cohesie in een superdiverse samenleving bestaan? Wie is er ten tijde van migratie en transmigratie blijvend of tijdelijk

lid van de samenleving? Wat houdt burgerschap in? Hoe onderscheiden we onze nationale identiteit van de ander? Het antwoord op die vragen betrof slechts een antwoord: taal (Blommaert & Verschueren, 2002; Horner, 2009; Van Avermaet, 2009). Bovendien kreeg taal een prominente positie in de burgerschapsbeleving van de participanten uit deze masterproef. Het is daarom nuttig te analyseren hoe taalprocessen onze samenleving beïnvloeden.

2.2.1. Taal als politiek en sociaal instrument

Een gemeenschappelijke taal werd binnen die veranderde samenleving door verscheidene West-Europese natiestaten geïnterpreteerd als onontbeerlijk voor de communicatie tussen burgers en de overheid en burgers onderling. Zo werd taal een politiek en sociaal instrument om burgerschap en sociale identiteit te bevrijden van de uitdagingen die een diverse en meertalige samenleving creëren (Shohamy, 2006). Taal is dus het nieuwe ‘Schild en Vriend’ voor toegang tot de samenleving, een expliciet teken van burgerschap dat verschillende natiestaten, landen en mensen onderscheidt van elkaar (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

2.2.2. De eentalige ideologie

Binnen de veranderde samenleving kan het teruggrijpen naar een gemeenschappelijke taal geïnterpreteerd worden als de constructie van een herdefiniëerde taalideologie (Pulinx, 2017). Taalideologieën zijn “shared bodies of commonsense notions about the nature of language in the world” (Rumsey, 1990, p.346). Schieffelin, Woolard en Kroskity (1998) achten het ook belangrijk om de taalkundige structuur en het activistisch karakter van de ideologie te benadrukken en verwijzen naar Silverstein (1979, p.193) die taalideologieën definitieert als een “sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use”.

Taalideologieën ontstaan niet plots maar zijn steeds te situeren binnen een specifieke sociale, historische, politieke context (Blackledge & Pavlenko, 2001; Blommaert & Verschueren, 1998). Binnen de hierboven geschetste context kunnen we taalideologieën begrijpen als een systeem van overtuigingen en ideeën over de rol van taal die West-Europese natiestaten hanteren om de onoverkomelijke verandering naar superdiverse samenlevingen te overleven (Pulinx, 2017; Shohamy 2006; Spolsky, 2004; Woolard, 1998). Zo is taal een centraal beleidsinstrument in de Belgische context en vooral in Vlaanderen (Blommaert & Van Avermaet, 2008; Pulinx, 2017). De sociaal-politieke en historische context van Vlaanderen kenmerkt zich namelijk sinds de Tweede Wereldoorlog door sub-statelijke natievorming en sub-statelijke identiteitsvorming. De regio streeft naar culturele, politieke en financiële onafhankelijkheid binnen de Belgische staatstructuur en presenteert het de Nederlandse taal als haar officiële taal. Zo onderscheidt Vlaanderen zich van het Franstalig Wallonië en het Waalse volk.

Pulinx (2017) spreekt over de heropleving van taalideologieën omdat gelijkaardige antwoorden op vragen omtrent identiteit en burgerschap werden gegeven tijdens het ontstaan van de Europese natiestaten in de negentiende eeuw. Het toenmalig verlangen naar een soevereine natiestaat en het bijhorende ideaal van eentaligheid is volgens Blommaert en Verschueren (1998) nooit verloren

gegaan. De Europese natiestaten streven namelijk nog steeds naar een homogene en uniforme samenleving. Zo is eveneens de rol van taalideologieën, als fundament van een nationale en sociale identiteit, niet nieuw volgens Pulinx (2017). Vandaag wordt er echter opnieuw leven gegeven aan die ideologieën met een eigen interpretatie. Na de overgang van West-Europese natiestaten naar superdiverse samenlevingen in de eenentwintigste eeuw transformeerden taalideologieën namelijk van natuurlijke en vanzelfsprekende systemen naar toegangskarten voor permanente acceptatie (Pulinx, 2017).

Een tweede kenmerk van taalideologieën betreft de verbondenheid met de constructie van identiteit, machtsrelaties en machtsverdeling (Gal, 1998; Kroskrity, 2000; Pavlenko, 2002). Zo benadrukt de huidige taalideologie volgende uitgangspunten (Blackledge, 2005; Horner, 2009; Milani, 2008; Piller, 2001; Shohamy, 2006; Silverstein, 1996):

- 1) Een gedeelde taal door alle leden van de samenleving is noodzakelijk voor sociale cohesie;
- 2) Sociale cohesie is slechts mogelijk door de verwerving van een standaardvariant van een nationale taal;
- 3) Taalvaardigheid (in de dominante meerderheidstaal) is een voorwaarde voor sociale participatie;
- 4) Taalvaardigheid wordt gezien als de toetssteen voor de kennis van cultuur, waarden en normen;
- 5) Een minimale taalvaardigheid is het bewijs van disloyaliteit naar de ontvangende samenleving toe.

Zo dienen taalideologieën voor de ontwikkeling en uitvoering van een taalbeleid en hebben ze een opmerkelijke rol in het bereiken van doelen en het legitimeren van ideologische keuzes (Shohamy, 2006). Gezaghebbenden kennen zichzelf een positie toe waarin ze taalideologieën doorgeven als een gedeeld denken waardoor ze door de ruime samenleving worden aanschouwd als algemeen aanvaard dogma (Shohamy, 2006). Bijgevolg droeg de eentalige ideologie bij tot de ontwikkeling van een taalbeleid binnen een sanctionerend migratiebeleid, verplichte integratie en verantwoordelijk burgerschap. Het is bijvoorbeeld niet ongezien dat veel West-Europese landen migranten verplicht inschrijven voor integratiecursussen bestaande uit taallessen en lessen over de samenleving (Pulinx, 2017). Binnen dergelijke beleidsvormen wordt een gemeenschappelijke taal ingezet onder het motto van sociale cohesie en actief burgerschap, waarbij de zelfredzaamheid en actieve participatie van migranten wordt belicht (Odé & Walraven, 2013).

2.2.3. Linguïstische diversiteit

Hoewel de eentalige ideologie veel West-Europese landen beheerst, benadrukken Blommaert en Van Avermaet (2008) de realiteit van meertaligheid, processen van tweedetaalverwerving en het belang van een open en inclusieve omgang met meertaligheid en de linguïstische diversiteit. Bovendien is taalverwerving geen lineair proces maar is het een grillig en dynamisch parcours. Het is een individueel proces dat bepaald wordt door voorkennis, de kennis van andere talen en de leervaardigheden van de student (Van Avermaet, 2009). Taaldiversiteit is een realiteit die veelal als uitzondering wordt

beschouwd. Nochtans is het ontkennen van diversiteit de werkelijke afwijking en is het resultaat de discriminerende werking van taal (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

Toch overheerst “de idee dat taal herleid kan worden tot een handvol regels, die indien men ze grondig aanleert, ons in staat stellen een oneindige reeks uitspraken, genres en stijlen te produceren en te begrijpen”, ofwel de artefactuele ideologie van taal (Blommaert & Van Avermaet, 2008, p.19). Eenvoudigweg betekent dit dat wie grammatica en een woordenboek uit het hoofd leert, over voldoende competenties beschikt om bijvoorbeeld een weerbericht te verstaan. Wanneer Blommaert en Van Avermaet (2008) de Europese taalniveaus in achtving nemen, merken ze net die focus op het beheersen van specifieke bekwaamheden in het uitvoeren van taalroutines op. Het aanleren van taal beperkt zich tot het aanleren van algemene, linguïstische vaardigheden zoals de bekwaamheid grammaticaal correcte zinnen te vormen of begrijpen, de bekwaamheid om zinnen tot een tekst te vormen of klanken correct aaneen te rijgen. Zo is het Europees taalniveau (A2) dat nieuwkomers aanleren slechts zeer elementair en onvoldoende om communicatieproblemen te vermijden (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Daarnaast is deze rigide juist-of-foutfocus is handig voor een test- en meetcultuur die de lat hoog legt. Doch is die lat eerder een meetlat die groepen van elkaar onderscheidt (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

Deze artefactuele ideologie is volgens Blommaert en Van Avermaet (2008) absurd. Intratalige diversiteit is namelijk een essentieel onderdeel van de samenleving. Taal bestaat uit genres, stijlen en registers (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Agha (2000) definieert een register als een cultuur-intern taalrepertoire dat samenhangt met bepaalde sociale praktijken en de daarbij betrokken mensen. De mens beweegt zich volgens Blommaert en Van Avermaet (2008) als sociaal wezen door het leven met behulp van repertoires die hem in staat stellen correct te handelen in sociale situaties. Zo gebruiken we soms een standaardvariant maar dienen we in andere situaties een dialectvariant te gebruiken. Al die taalmiddelen kennen een eigen leerproces. Zo leerden we later schrijven dan spreken en werden deskundige jargons pas op volwassen leeftijd aan ons woordenboek toegevoegd. Bovendien een individu nooit alle taalmiddelen volledig verwerven. Toch wordt de moedertaalspreker nog steeds geïdealiseerd (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Vervolgens stellen Blommaert en Van Avermaet (2008) dat er geen accentloos standaard Nederlands bestaat en elke vorm van taalgebruik tussentaal is. Zo nemen we het Nederlands dat VRT-nieuwslezers spreken aan als standaard Nederlands. Nochtans is dit het resultaat van een stevige basis dictie-training, universitaire opleiding en een dagelijkse gevoeligheid voor de klank en de structuur van het accent. Niemand wordt geboren met dit accent. Slechts enkelen leren deze doorgedreven oefening aan waardoor het in principe een elite-accent is (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

Taaldiversiteit betreft volgens Van Avermaet (2015) eveneens de meertaligheid van individuen. Zo verwijst de auteur naar het meertalige repertoire van allochtonen binnen de onderwijscontext dat beter benut moet worden. Daarom pleit Van Avermaet (2015) voor een nieuwe benadering van meertalig leren: het functioneel veeltalig leren. Binnen dit paradigma benutten scholen het meertalige repertoire van leerlingen om hun leeransen te vergroten. Dit bevordert eveneens het zelfvertrouwen en welzijn van de leerlingen. Vervolgens vergroot dit de betrokkenheid van leerlingen op school en in de klas. Meertaligheid is dan een soort didactisch kapitaal dat expliciet wordt ingezet ten behoeve van onderwijs- en ontwikkelingskansen.

Tenslotte verwijzen Blommaert en Van Avermaet (2008) naar de diversiteit aan plaatsen waar men talen leert. Zo zijn we in staat informeel en formeel talen te leren. Tijdens informele leeransen kiest het individu welke kennis het opneemt, uitdiept en verfijnt (Blommaert & Van Avermaet, 2008). In tegenstelling tot formeel leren is er geen niveau dat behaald dient te worden. Desondanks het feit dat informeel leren meer invloed heeft, zijn formele leercontexten machtiger. Toch besluiten Blommaert en Van Avermaet (2008) dat het beleid meer aandacht dient te schenken aan informele leeromgevingen. Taal wordt ook buiten de schoolcontext geleerd waardoor informele leerprocessen een uiterst belangrijke functie hebben voor het verwerven van taal.

2.3. Integratie

Naast de creatie van een eentalige ideologie ontwikkelden de natiestaten een integratiebeleid als antwoord op de uitdagingen omtrent de betekenis van de nationale identiteit, het behouden van sociale cohesie en de instandhouding van een nationaal, cultureel en taalkundig erfgoed (Van Avermaet, 2009). Intussen sijpelde die eentalige ideologie ook door in dit beleid (Blommaert & Van Avermaet, 2008; Noppe et al., 2018). Want zoals Woolard (1998) stelt, gaan taalideologieën niet enkel over taal.

2.3.1. De semantische vaagheid van het integratiebeleid

Verscheidene academici bekritisieren de onduidelijkheid over de invulling van de term integratie. Zo hekelt Pulinx (2017) de verscheidenheid aan beleidsnota's over het integratiebeleid en mist een afgebakende definitie van integratie. Er is volgens de auteur nood aan een omschrijving waarin de criteria voor integratie, het streefdoel en de exacte doelgroepen worden gedefinieerd. Daarnaast omschrijven Van Craen, Vancluysen en Ackaert (2007) integratie als een containerbegrip waar veel onduidelijkheden over bestaan en bijgevolg continue betwist wordt. Tenslotte bemerkt Wets (2007) dat inburgering door verschillende betrokken partijen op verschillende manieren wordt gedefinieerd. Horner (2009) definieerde deze tekortkomingen als de 'semantische vaagheid van integratie'. Die semantische vaagheid is echter niet zonder uitdagingen. De term integratie is verouderd waardoor nieuwe kaders en concepten, die willekeurig in de hand werken, in de plaats kwamen (Blommaert & Verschueren 1998; Schinkel 2008).

Deze willekeur ligt volgens enkele auteurs in de handen van een dominante meerderheidsgroep. Zo stelt Wets (2007) dat veelal één achterliggend maatschappijmodel universeel en algemeen aanvaard wordt waardoor men het integratiebeleid als onbespreekbaar beschouwd. Bovendien vallen onderliggende ideeën en paradigma's inzake integratie onder de controle van een meerderheidsgroep die bepaalt wanneer de criteria van integratie worden gewijzigd, een uitbreiding van de doelgroepen kan invoeren en de eindpunten van integratie kan beïnvloeden (Wets, 2007). Daarnaast besluit Silverstein (1996) dat beleidsmakers vanuit een geprivilegieerde positie de normen voor het meten van integratie bepalen. Migranten daarentegen krijgen geen rol in het uitwerken van de voorwaarden en modaliteiten van integratie. Toch worden ze aansprakelijk bevonden voor het succes of het falen van hun integratieproces (Blommaert & Verschueren 1998; Horner 2009). Wets (2007) beschrijft dit, binnen de context van het Vlaams integratiebeleid, als de verschuiving van integratie als collectief idee naar integratie als individueel idee. Tenslotte beschouwen Blommaert en Verschueren (1998) het

integratiebeleid als een doelstelling van de overheid, namelijk migranten integreren in de gastsamenleving. Anderzijds is het integratiebeleid een kristallisatie van de filosofie van hun migrantenbeleid. Blommaert en Verschueren (1998) besluiten dat integratie dus zowel verwijst naar politieke welwillendheid om migranten op te nemen in een samenleving als naar de positie die men van nieuwkomers verwacht in te nemen.

2.3.2. Taalideologieën in het integratiebeleid

Volgens Noppe et.al. (2018) werden het taalbeleid en taalpromotie essentiële onderdelen van het integratiebeleid. Blommaert en Van Avermaet (2008) stellen dat er hoewel er in theorie een uitgebreid integratiebeleid met hoofd- en nevencategorieën bestaat, elk integratietraject taalverwerving veronderstelt. Nochtans wordt er volgens de auteurs een problematisch onderscheid gemaakt tussen de geglobaliseerde, niet-Nederlandstalige elite en de kansarme migrant. De Japanse baas van Toyota in Brussel bijvoorbeeld is volgens de Vlaamse overheid niet verplicht tot een inburgeringstraject omdat zijn arbeid voldoende bijdraagt tot integratie. De kansarme migrant daarentegen wordt wel verplicht tot een inwijding Nederlands en inburgering. De meertaligheid van een elitaire migrant wordt door de vingers gekeken terwijl we van de kansarme migrant een moeiteloos parcours van integratie verwachten (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Zo is meertaligheid eveneens onderdeel van een machtsdiscours. Voor sommigen levert het een toegangsticket tot de arbeidsmarkt, voor anderen is het een obstakel voor integratie. Er is dus een indirect en onopvallend onderscheid tussen prestigieuze talen en niet-prestigieuze talen. Het is niet verrassend dat beleids mensen de voorkeur voor het eerste hebben (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

Blommaert en Van Avermaet (2008) ontkennen echter niet dat er taalproblemen zijn in onze samenleving. De visie van het beleid en het blindstaren op dit probleem is echter wel problematisch. Een gepolitiseerde visie op taal is volkomen gerechtvaardigd maar de taalideologie verwarren met taalrealiteit is onredelijk volgens de auteurs. Doordat het beleid zich te hard toelegt op een karikatuur van de werkelijkheid, heeft het te weinig aandacht voor de diepgewortelde structuren van ongelijkheid. Meer nog, Blommaert en Van Avermaet (2008) besluiten, na een notabele carrière gewijd aan het bestuderen van taal- en geletterheidsproblemen, dat taalideologische tendensen bijdroegen tot de stijgende ongelijkheid, uitsluiting en discriminatie.

2.4. Burgerschap

De 'semantische vaagheid' van integratie leidde vervolgens ook tot de herconceptualisering van burgerschap waarbij het moreel burgerschap een voorwaarde werd voor formeel burgerschap (Pulinx, 2017). Die omkering is cruciaal om de burgerschapsbeleving van nieuwkomers te vatten.

2.4.1. Tot de negentiende eeuw

De betekenis van burgerschap veranderde meerdere malen doorheen de geschiedenis (Habermas, 1996; Heater, 2004; Pulinx & Van Avermaet, 2015; Weber, 1998). In het Oude Griekenland betrof

staatsburgerschap het recht op politieke participatie dat enkel de exclusieve leden van de polis ontvingen. In het Romeinse Rijk betekende staatsburgerschap de exclusieve toekenning van recht, eigendom en bestuur in een georganiseerd klassensysteem. Hetzelfde systeem was zichtbaar in de zestiende- en zeventiende-eeuwse Europese stadsstaten. Toen werd burgerschap slechts toegekend aan mensen die in de stad geboren waren. Bovendien werd naast de economische, culturele en sociale rechten de rol van de burger uitgebreid met plichten (Pulinx & Van Avermaet, 2015).

Bij het ontstaan van de negentiende-eeuwse Europese natiestaten werd burgerschap uitgebreid tot een ruimtelijke entiteit (Pulinx & Van Avermaet, 2015). Natiestaten bestaan uit een economische entiteit en een culturele en/of etnische entiteit (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Voordien bestond burgerschap enkel in relatie tot politieke en economische rechten en plichten. Door de negentiende-eeuwse statievormingen werden echter nieuwe elementen zoals taal, cultuur, normen en waarden toegevoegd die zowel dimensies van de staat en de natie betroffen. Toch bleef het staatsgedeelte van burgerschap op de voorgrond volgens Pulinx en Van Avermaet (2015). Burgers genoten als legale leden van de natiestaat dezelfde rechten en plichten. Desondanks de uitbreiding van de inhoud en het bereik onderlijnen de auteurs dat burgerschap nog steeds gekenmerkt bleef door een zekere exclusiviteit.

A. 'Jus sanguinis' en 'jus soli'

Pulinx (2017) herkent in deze summiere geschiedenis van burgerschap een onderscheid tussen twee systemen voor het toekennen van burgerschap. Een onderscheid dat vandaag nog steeds standhoudt en door Europese samenlevingen gehandhaafd wordt in hun integratie- en burgerschapsbeleid (Schinkel & Van Houdt, 2009). Burgerschap kan allereerst worden toegekend op basis van 'jus sanguinis', ofwel bloedlijn. Een tweede toekenning kan op basis van 'jus soli', ofwel geboorteplaats. Martiniello (1995) plaatst deze termen binnen een academisch perspectief door de termen cultureel- en burgernationalisme te introduceren. Het burgerlijk nationalisme is een Frans republikeinse aanpak waarbij de natie gevormd is als een politieke gemeenschap met grondwetten, regelgeving en burgerschap. De auteur stelt dat nieuwkomers, ongeacht de etnische of culturele achtergrond, deel kunnen uitmaken van zo'n samenleving indien ze de regels respecteren en de nationale cultuur overnemen (Loobuyck & Jacobs, 2010; Martiniello, 1995). Cultureel nationalisme daarentegen veronderstelt een gemeenschappelijke geschiedenis, taal en religie. Dergelijke samenlevingen zijn minder toegankelijk voor nieuwkomers omdat enkel diegenen met een bepaalde culturele en nationale identiteit recht op burgerschap hebben (Loobuyck & Jacobs, 2010; Martiniello, 1995). Pulinx (2017) stelt dat België beide systemen kent: cultureel nationalisme in Vlaanderen en burgernationalisme in Wallonië.

2.4.2. Vanaf de eenentwintigste eeuw

De eenentwintigste eeuw en de bijhorende vragen over migratie, globalisering, diversiteit, integratie, sociale participatie en nationale veiligheid deden debatten over burgerschap opnieuw heropleven (Kymlicka & Norma, 1994; Schinkel, 2007; Van Gunsteren, 1998). Bijgevolg kwamen andere invullingen van burgerschap in de plaats.

A. Formeel en moreel burgerschap

Schinkel (2008) onderscheidt in onze huidige samenleving twee dimensies van burgerschap: formeel en moreel burgerschap. Zo betreft formeel burgerschap de economische en politieke rechten die te bekomen zijn door nationaliteit. Dit houdt onder meer het bezitten van een paspoort en de bescherming van de wet in. Moreel burgerschap bestaat uit de impliciete waarden, normen en overtuigingen waar leden van de samenleving naar dienen te handelen. In West-Europa, en vooral in Vlaanderen en Nederland, veranderde het discours en werd burgerschap als formeel politiek-economisch begrip vervangen door moreel burgerschap (Blommaert & Verschueren, 1998; Schinkel, 2008).

B. Eentalige ideologie en burgerschap

Vervolgens betreft Schinkel (2008) de eentalige ideologie in zijn theoretisch kader omtrent moreel en formeel burgerschap. De auteur besluit dat wanneer de situatie van de negentiende-eeuwse eentalige ideologie vergeleken wordt met de geherinterpreteerde eenentwintigste-eeuwse versie, er een omkering in de relatie tussen taal en burgerschap zichtbaar is. Vandaag heerst namelijk de verwachting dat burgerschap, het lid-zijn van een bepaalde samenleving, slechts aangetoond kan worden door de kennis van de nationale taal. Burgerschap is dus niet langer enkel een status maar ook een houding (Brouckaert, 2009). Vroeger rekenende men er slechts op dat burgers de nationale taal goed beheersten. Vandaag werd taal een essentieel onderdeel van de sociale identiteit van Europese natiestaten. Bovendien wordt de kennis van taal in toenemende mate ingezet als een voorwaarde voor toegang tot het grondgebied, een verblijfsvergunning en burgerschap (Pulinx & Van Avermaet, 2015).

Volgens Pulinx en Van Avermaet (2014) is er een tweede inversie zichtbaar. In tegenstelling tot vroeger, toen taal het resultaat was van maatschappelijke participatie en lidmaatschap in de samenleving, is taalvaardigheid vandaag een voorwaarde voor participatie en het verkrijgen van burgerschap. Nochtans leert men taal net aan door interactie en participatie in authentieke contexten (Pulinx, Agirdag & Van Avermaet, 2014). Bovendien is maatschappelijke en sociale participatie een belangrijke doelstelling van het inburgeringsbeleid en kan participatie volgens de Vlaamse overheid niet zonder een goede kennis van het Nederlands (Pulinx, 2016; Noppe et al., 2018). Zo stelt Minister Homans (2014, p.6) in haar beleidsnota 2014-2019 Integratie en Inburgering:

Een belangrijk aspect in het realiseren van een evenredige participatie is Nederlands. Wie Nederlands spreekt, begrijpt en leest, kan zich informeren, heeft meer kansen op tewerkstelling, heeft toegang tot vorming en onderwijs, ondervindt minder drempels bij dienstverlening, heeft toegang tot netwerken, kan deelnemen aan publiek debat, aan het democratisch proces. Een goede kennis van het Nederlands verhoogt de zelfredzaamheid van mensen, maakt hen minder afhankelijk van derden. Het stimuleren van het leren van het Nederlands, zowel formeel als informeel, en het voorzien in een behoefte dekkend aanbod is voor mij dan ook een topprioriteit tijdens deze regeerperiode.

C. Othering

Vanwege de fundamentele veranderingen in de relatie tussen burgerschap en taal, acht Pulinx (2017) het belangrijk burgerschap door de lens van migratie en integratie te analyseren. Want hoewel de dynamiek tussen burgerschap en maatschappelijke participatie geldt als universeel proces en zowel bij migranten en niet-migranten van toepassing is, stelt Pulinx (2017) dat de geherinterpreteerde definities van identiteit en burgerschap momenteel enkel van toepassing is op een selectie van de bevolking. Zo dienen zowel meerderheids- als minderheidsgroepen de normen van 'goed burgerschap' te bewijzen en de hoofdkenmerken van een nationale identiteit te internaliseren maar is er een verschil in gelijkheid (Odé en Walraven, 2013; Schinkel, 2008). De niet-migranten populatie wordt namelijk niet verwijderd uit de maatschappij na het vertonen van ongepast (burger)gedrag, in tegenstelling tot de migrantenpopulatie. Deze laatste groep daarentegen is onderhevig aan de impliciete en expliciete mechanismen van controle om hun aanwezigheid in vraag te stellen, hetgeen de meerderheid van de bevolking van is vrijgesteld (Pulinx, 2017; Schinkel, 2007). Zo nemen Extra, Spotti en Van Avermaet (2009) in de Nederlandse en Vlaamse context, en diens testregimes voor taal en inburgering, een proces van othering waar. Burgerschap, vooral moreel burgerschap, betekent voor bepaalde groepen exclusiviteit en inclusiviteit voor anderen. Dat onderscheid gebeurt op basis van de sociaaleconomische eigenschappen en migratie-achtergrond van individuen (Blommaert & Van Avermaet, 2008; Pulinx & Van Avermaet, 2015).

D. Verantwoordelijkheid van het individu

Tijdens de vorige eeuw werd burgerschap hoofdzakelijk gebruikt om te verwijzen naar de economische rechten en plichten die de staat op basis van nationaliteit toekende. Bovendien kwam het begrip burgerschap niet aan bod in debatten over migratie en integratie (Dispas, 2003). Actief burgerschap uitte zich hoofdzakelijk in het deelnemen aan het politieke domein door te stemmen, debatteren, protesteren en lobbyen (Pulinx & Van Avermaet, 2015). Vandaag daarentegen is er een verschuiving van staatsgericht- naar natiegericht burgerschap zichtbaar waardoor overeenkomsten met de negentiende-eeuwse natievorming duidelijk zijn (Pulinx & Van Avermaet, 2015). Zo worden culturele rechten en plichten, zoals kennis van de ontvangende samenleving en de motivatie om een reeks normen en overtuigingen aan te nemen, ingezet als voorwaarden om economische rechten en plichten te genieten. Dit betekent dat de relatie tussen de staat en het individu veranderde: de plichten van het individu naar de staat worden strenger benadrukt dan de rechten die de staat toekent aan het individu (Pulinx & Van Avermaet, 2015).

Het bewijzen van moreel burgerschap werd dus een voorwaarde voor het ontvangen van formeel burgerschap (Pulinx & Van Avermaet, 2015; Schinkel, 2008). Die focus op de verantwoordelijkheden van individuen doet de democratie teniet. Deze wordt vandaag verstaan in termen van betwisting en verschil, eerder dan in termen van consensus en gelijkheid (Biesta, 2011). Bovendien stellen Pulinx en Van Avermaet (2015) dat actief burgerschap, in de context van integratie, een passieve burger veronderstelt die de vage nationale normen en waarden van een samenleving gehoorzaamt.

Vervolgens veronderstelt inburgering, ofwel 'burger worden' volgens de letterlijke betekenis, dat nieuwkomers voor hun migratie niet het 'juiste soort' burger waren (Pulinx & Van Avermaet, 2015). Het stelt dat hun manier van burgerschap met een eigen morele levensstandaard onverenigbaar is met de ontvangende samenleving. Hoewel historisch gezien burgerschap overwegend gericht was op politieke en economische rechten en plichten, wordt het moreel burgerschap uitsluitend ingezet in de context van integratie. Bovendien wordt slechts een beperkte groep migranten, met een bepaalde afkomst, aangesproken door dit beleid (Pulinx & Van Avermaet, 2015).

Bovendien verdwijnt de aandacht voor het moreel burgerschap niet na het verwerven van het formeel burgerschap (Pulinx & Van Avermaet, 2015). De gastsamenleving blijft verwachten dat migranten, zelfs na het verwerven van politieke en economische rechten en plichten, hun taalvaardigheid en trouwheid aan de waarden en normen van de samenleving blijven demonstreren. Dit is van toepassing op nieuwe en oude migranten die via arbeidsmigratie, gezinshereniging en huwelijksmigratie in de Europese samenleving terecht kwamen. Want ook van tweede-, derde en zelfs vierde generatie migranten worden verwacht dat ze hun taalkundige en maatschappelijke kennis blijven aantonen. Sommige migranten zullen nooit het moreel burgerschap ontvangen en bijgevolg nooit en als volwaardige burgers worden aanschouwd. Het proces naar burgerschap is oneindig, dat bewijzen uitspraken als: "voor een buitenlander te zijn, is je Nederlands helemaal niet slecht" (Pulinx & Van Avermaet, 2015). Schinkel (2008, p.55) beschrijft dit als de virtualisatie van burgerschap: "de situatie doet zich voor, althans voor een deel van de bevolking, dat mensen burgers in formele zin zijn maar dat hun integratie en dus hun burgerschap als gebrekkig wordt beschouwd".

E. Testing

Sinds kort gelden er in verschillende Europese lidstaten strengere condities voor integratie en burgerschap met een sterke focus op taalvaardigheid stellen Gysen, Kuijper en Van Avermaet (2009). Hoewel Nederland en Vlaanderen een gemeenschappelijke taal en gelijkaardige geschiedenis delen, was hun reactie op de veranderde samenleving verschillend. Zo zette Nederland sinds 1990 actief taaltesten en sanctionerende maatregelen in. Bovendien moeten inburgeraars er sinds 2007 verplicht deelnemen aan een taaltest en verplicht slagen. Wie de test niet haalt, kan beboet worden met een financiële sanctie of een straf gerelateerd aan burgerlijke rechten door bijvoorbeeld het verblijfsrecht in te trekken (Gysen et.al., 2009).

Vlaanderen daarentegen lijkt een minder strikt beleid te voeren inzake taaltesten maar blijft de Nederlandse taalvaardigheid wel belangrijk achten (Gysen et.al., 2009). De hoeksteen van het Vlaamse beleid is vooral de verplichte inburgeringscursus. Hoewel Vlaanderen geen straffen heeft, toonde recent onderzoek aan dat wie niet voldoet aan de inburgeringseisen, in het bijzonder taalvaardigheid, wordt bestraft door de weigering van bijvoorbeeld een sociale woning. Die maatregel is nochtans niet officieel opgenomen in het Vlaams beleid (Gysen et.al., 2009). Bovendien behaalt de nieuwkomer zijn inburgeringsattest op basis van behaalde resultaten en niet meer op basis van inzet (Gysen et.al., 2009; Noppe et.al., 2018). Tot slot benadrukken Gysen et.al. (2009) dat het Vlaams inburgeringsklimaat in transitie is doordat Vlaamse politici een hervorming van de burgerschapsregelgeving willen opeisen en taalvereisten willen invoeren. De stap naar verplichte taaltesten zoals in Nederland lijkt dus niet ver weg te zijn volgens de auteurs.

2.5. De verwevenheid van taal, integratie en burgerschap

De focus van onze samenleving verschoof de laatste jaren van formeel burgerschap naar moreel burgerschap (Pulinx & Van Avermaet, 2015; Schinkel, 2008). Binnen het Vlaams integratiebeleid omvat dit moreel burgerschap een nauwe invulling van taalvaardigheid en de kennis van de waarden en normen in Vlaanderen. Inburgeren in Vlaanderen veronderstelt het volgen van een inburgeringscursus bestaande uit taallessen en een cursus maatschappelijke oriëntatie. Bovendien worden elders in Europa wetten aangenomen die de vaardigheid van de dominante meerderheidstaal en kennis van de samenleving als conditie tot het verkrijgen van de nationaliteit, een verblijf of zelfs toegang tot het grondgebied inzetten (Van Avermaet, 2012).

Pulinx en Van Avermaet (2015) besluiten dat Vlaanderen zich kenmerkt door de verwevenheid van taal, integratie en burgerschap. Zo werd integratie langzaam verwisselbaar met virtueel of moreel burgerschap. Bijgevolg veranderde burgerschap van een dynamisch proces, dat vorm kreeg door sociale netwerken, in een prestatie. Een prestatie die bovendien de verantwoordelijkheid is van individuen binnen bepaalde groepen. Zo is het ook een onevenredige prestatie: sommige groepen zijn vrijgesteld van deze taak en anderen zullen nooit tot de categorie van 'ware burgers' behoren (Pulinx & Van Avermaet, 2015).

2.5.1. Sociale hypochondrie

De verwevenheid van taal, integratie en burgerschap is niet zonder uitdagingen. Zo spreekt Schinkel (2007, p. 75) over de "crisis van het burgerschap" omdat de samenleving niet lijkt te kunnen vermijden dat er burgers in haar omgeving zijn die alle rechten en plichten bezitten maar vanwege hun culturele identiteit niet erkend worden als burger. Dit beschrijft Schinkel (2007, p.75-76) als sociale hypochondrie:

De samenleving zit met een aantal burgers in haar maag die wel en niet onderdeel van haar zijn: een typisch geval van sociale hypochondrie (hypo-chondria: onderbuikgevoelens). Sociale hypochondrie is een collectieve angst, een maatschappelijk lichaam dat zich neurotisch zorgen maakt om zijn gezondheid.

De samenleving, als sociaal lichaam en allesomvattend geheel, heeft het moeilijk zichzelf aan te passen of haar integratie te finaliseren. Haar angst is dus "zichzelf als geheel te verliezen" (Schinkel, 2007, p.76). Bijgevolg krijgt volgens de auteur moreel burgerschap een essentiële plaats om het morele tekort ten gevolge van heterogeniteit te compenseren.

2.5.2. Een falend integratie- en inburgeringsbeleid

Verscheidene West-Europese landen kozen voor een paradigmawisseling inzake burgerschap. Toch is er weinig gekend over de effecten van dit beleid (Algemene Rekenkamer, 2017; Strik et.al., 2010). Hoewel de wetgever de integratie van migranten als haar hoofddoel acht, is het niet gekend of die nieuwe bestuursstijlen gekenmerkt door testing werkelijk bijdragen tot integratie. Daarnaast is het nog

onduidelijk welke invloed dergelijke testen hebben op het welzijn van migranten en hoe zij dit beleid ervaren (Algemene Rekenkamer, 2017; Strik et.al., 2010). Het onderzoek van de Algemene Rekenkamer (2017), een onafhankelijk orgaan dat de uitgaven van de Nederlandse Rijksoverheid nagaat, publiceerde recent een vernietigend rapport over het Nederlandse beleid dat veranderingen doorvoerde zonder enige evaluatie. Ook het INTEC-rapport van Strik et.al. (2010), dat een vergelijkende studie van negen Europese landen en hun beleid betrof, bleek niet veelbelovend.

Strik et.al. (2010) besluiten dat het koppelen van inburgeringseisen aan het verlenen van een rechtspositie onnodig is. Het werkt demotiverend en leidt onvermijdelijk tot het uitsluiten van bepaalde groepen. Een exclusief beleid zal het integreren in de samenleving eerder belemmeren dan bevorderen. Bovendien stelt de Algemene Rekenkamer (2017) dat de doorgevoerde bezuinigingen in Nederland en de focus op eigen verantwoordelijkheid tot inburgering in realiteit niet werken. Voor het merendeel van de migranten blijft het namelijk van belang beroep te kunnen doen op ondersteuning bij de start van het inburgeringstraject.

Vervolgens is het effect van het veranderde taal- en integratiebeleid op de integratie van migranten miniem volgens Strik et.al. (2010). Een effectief beleid dient ook rekening te houden met andere factoren: een ontvankelijke samenleving, de bestrijding van discriminatie en gelijke kansen op de arbeidsmarkt (Strik et.al., 2010). Een cursus leidt dus niet automatisch tot een betere taalvaardigheid of meer contact met de autochtone bevolking. Daarnaast biedt het aangeleerde taalniveau (A2) een basis maar is het onvoldoende in de context van arbeid (Algemene Rekenkamer, 2017; Strik et.al., 2010).

Bovendien evalueerden de respondenten in het onderzoek van Strik et.al. (2010) de maatschappelijke kennis die ze moesten leren eerder negatief. Zo was de inhoud niet nuttig en waren ze van mening dat het hen niet zou helpen integreren. Vervolgens bleek dat, hoewel de respondenten met veel motivatie aan hun taallessen begonnen, ze de verplichte aanwezigheid als demotiverend ervaarden. Daarom raden de auteurs meer flexibiliteit in het integratieonderwijs aan zodoende er voldoende aandacht is voor de individuele omstandigheden van migranten. Dit heeft volgens Strik et.al. (2010) allereerst betrekking op de lesuren en de inhoud van de lessen. Een uitgebreid onderwijsaanbod met de nodige differentiatie is cruciaal om deelnemers te motiveren en vooruitgang te laten boeken. Vervolgens is het nuttig integratielessen af te stemmen op het reguliere onderwijs of de arbeidsmarkt. Taalonderwijs gecombineerd met een andere cursus is aangeraden voor migranten met een bepaalde achterstand of migranten die sneller vooruitgang willen. Tenslotte merkt de Algemene Rekenkamer (2017) tekortkomingen in de informatievoorziening over de rechten en plichten van de inburgeraar en de transparantie van de cursusmarkt op. Dit weerhield de inburgeraars een passend traject te kiezen. Daarnaast is het traject in Nederland, dat drie jaar inneemt, te kort voor vele inburgeraars.

Tenslotte kan de term 'subtractief onderwijs' van Valenzuela (1999) bruikbaar zijn om de ervaringen van migranten binnen een restrictief taalbeleid te begrijpen. Valenzuela (1999) verrichte onderzoek bij Latijns-Amerikaanse jongeren in de Verenigde Staten. Ze introduceerde de term om kenbaar te maken dat studenten het gevoel hebben dat scholen en andere instellingen een beleid voeren dat hen weghoudt van hun thuistaal, cultuur en religieuze voorkeur. Antrop-González (2013) meent hetzelfde waar te nemen in de interviews met Marokkaanse ouders uit het onderzoek van Hermans (2004) waarin ouders hetzelfde gevoel getuigen.

Net wanneer ik de laatste zin van dit onderdeel afwerkte, had ik een interessant gesprek met de bewakingsman van de Universiteit Antwerpen. Hij zag me al enkele keren tot een van de laatste doorwerken en herkende me ondertussen. Die dag vroeg hij het thema van dit eindwerk. Ik antwoordde hem 'hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers'. Hij keek me bedenkend aan en zei het volgende: "Is het goed dat wij hen jaren geleden naar hier hebben gebracht? Ja! Maar hebben nu problemen? Ook ja". Deze toevallige ontmoeting vond ik het perfecte slotstuk voor dit hoofdstuk, het raakte me. De meneer verwijst net als dit hoofdstuk naar de Belgische geschiedenis van gastarbeiders en merkt dat er vandaag heel wat fout loopt. Hoe hij dit fout lopen interpreteert, kon ik hem niet vragen want ik zag hem nadien niet meer terug. Dit is me alleszins wel duidelijk: de hierboven vermelde academici zien een samenleving met uitdagingen maar ook de alledaagse burger merkt dit op in zijn omgeving

3. Kapitaal

Burgerschap blijkt niet voor iedereen aanneembaar te zijn. Daar vormden bovenstaande academici een theoretisch kader rond. Ook andere betrokkenen, zoals de bewakingsman die ik sprak, die niet vanuit een onderzoekspositie naar de samenleving kijken, hebben visies omtrent burgerschap. Zo getuigt een Kameroense vrouw in het onderzoek van Brouckaert (2014, p.131) dat: "Ook met een Belgische nationaliteit blijf je zwart. Studies en een goed werk kunnen je meer 'Belg' maken, alleen als je dat hebt, dan gaan de mensen van hier zeggen: Kijk, da's een Belg". Vervolgens concludeerde het vorige hoofdstuk dat er sinds kort een zekere voorwaardelijkheid van moreel burgerschap is alvorens iemand formeel burgerschap ontvangt. Bijgevolg verschoof de verantwoordelijkheid naar het individu dat zijn of haar burgerschap dient te bewijzen door taalvaardigheid en kennis van de samenleving. Het is echter van belang de vraag te stellen hoe nieuwe burgers met die paradigmawisseling omgaan en welke kansen zij hebben. Dit tweede hoofdstuk biedt een theoretisch kader, met Bourdieu's sociologie als basis, om dat vraagstuk te beantwoorden.

3.1. Bourdieu en kapitaal

Bourdieu introduceerde de termen habitus, kapitaal, veld en doxa om de samenleving en het individu vanuit sociologisch standpunt te vatten. Habitus is het systeem van duurzame en omzetbare mogelijkheden waarmee we in de samenleving bewegen, deze beoordelen en waarnemen (Wacquant, 1998). Het geheel aan die mogelijkheden is volgens Bourdieu (1986) afhankelijk van de posities die iemand inneemt in de samenleving en de hoeveelheid kapitaal dat hem of haar geschonken werd. Kapitaal verwijst in Bourdieu's theorieën naar de middelen die binnen een bepaalde sociale omgeving doeltreffend zijn en het mogelijk maken om specifieke winsten, die voortspruiten uit participatie en competitie, te benutten (Wacquant, 1998).

Bourdieu (1986) onderscheidt drie soorten kapitaal. Allereerst beschrijft de socioloog economisch kapitaal als de materiële en financiële middelen dat een individu bezit. Ten tweede definieert hij cultureel kapitaal als de schaarse symbolische goederen, vaardigheden en functies in een samenleving. Sommige auteurs zijn van mening dat Bourdieu's definitie van cultureel kapitaal eerder vaag is (Jæger, 2011; Lamont & Lareau, 1988). Jæger (2011) stelt daarom dat op het meest algemene niveau, cultureel kapitaal verwijst naar de kennis van de conceptuele en normatieve codes die in een cultuur zijn ingeschreven. Tenslotte betreft sociaal kapitaal de middelen die zijn opgebouwd door het lidmaatschap van een bepaalde groep. Wacquant (1998) benadrukt dat Bourdieu deze drie soorten kapitaal als geïntegreerd geheel conceptualiseerde. Daarnaast moet de positie van het individu steeds in achtving genomen worden. Zo dient men zich enerzijds de vraag te stellen in hoeverre het individu zijn of haar kapitaal strategisch kan inzetten. Anderzijds is het sociale traject van het individu van belang om iemands kapitaal te contextualiseren (Wacquant, 1998). Op basis van de hoeveelheid kapitaal een persoon beschikt, behoort hij of zij tot een klasse (Bourdieu, 1979).

3.1.1. Cultureel kapitaal

Cultureel kapitaal doet zich volgens Bourdieu (1986) voor in drie vormen: de belichaamde staat (langdurige mogelijkheden van de geest en het lichaam), de geobjectiverde staat (culturele goederen zoals boeken, schilderijen, enzovoort) en de geïnstitutionaliseerde staat (een vorm van objectivering die de auteur in het licht van onderwijs bespreekt). Hieronder worden de geobjectiverde en geïnstitutionaliseerde staat verder beschreven omdat zij het meest van belang voor deze masterproef.

A. De belichaamde staat

De meeste eigenschappen van cultureel kapitaal kunnen volgens Bourdieu (1986) worden afgeleid van zijn fundamentele staat: het lichaam en de veronderstelde belichaming. De verzameling van cultureel kapitaal in de belichaamde staat, ofwel cultivatie, veronderstelt namelijk een proces van belichaming. Dit vergt inprenting en assimilatie en kost bovendien tijd die de investeerder persoonlijk moet besteden (Bourdieu, 1986). De belichaamde vorm van kapitaal kan namelijk niet worden overgedragen, in tegenstelling tot geld, eigendomsrecht of adellijke titels. Cultureel kapitaal kan echter wel - afhankelijk van de tijd, samenleving en sociale klasse - op verschillende manieren verworven worden. Bovendien is het te verkrijgen in de afwezigheid van bewuste inprenting (Bourdieu, 1986).

Vervolgens kan cultureel kapitaal niet los worden gezien van de capaciteiten van het individu (Bourdieu, 1986). Het accumuleren van cultureel kapitaal is afhankelijk van het individu en diens biologische capaciteit, zoals bijvoorbeeld het geheugen. Bourdieu (1986) benadrukt dat de voorwaarden voor het verwerven van nieuw kapitaal meer vermomd zijn dan economisch kapitaal. Daarom kan cultureel kapitaal ook de vorm van symbolisch kapitaal aannemen (Bourdieu, 1986). Bovendien besluit Bourdieu (1986) dat de mate van die symbolische effectiviteit terug te vinden is in de overdracht van cultureel kapitaal. Tenslotte is het bezitten cultureel kapitaal een voorwaarde om op een snel tempo de andere vormen van kapitaal te verwerven. Dit is slechts toegankelijk voor nakomelingen van families met reeds een sterke basis cultureel kapitaal.

Voortbouwend op de essentiële relatie van familie en cultureel kapitaal bemerkt Bourdieu (1986) de verwevenheid van economisch en cultureel kapitaal. Verschillen in cultureel kapitaal veronderstellen namelijk verschillen in de leeftijd waarop het proces van de overname van cultureel kapitaal startte en het vermogen om te voldoen aan de eisen van het langdurige verwervingsproces. Bovendien hangt de duur van dat proces samen met de vrije tijd, zonder economische noodzaak, die de familie van het individu kan voorzien. Dit is volgens Bourdieu (1986) namelijk een belangrijke voorwaarde voor de accumulatie van cultureel kapitaal.

B. De geïnstitutionaliseerde staat

Het objectiveren van cultureel kapitaal in de vorm van academische kwalificaties is volgens Bourdieu (1986) een oplossing om de grenzen van belichaming te neutraliseren. Een academische kwalificatie bijvoorbeeld, dient als een certificaat van de culturele competentie die de houder ervan een constante, wettelijke en gegarandeerde sociale meerwaarde verleent in de vorm van cultureel kapitaal. De materiële en symbolische winsten die een academische kwalificatie garanderen, zijn echter ook afhankelijk van de schaarste ervan. Daardoor kunnen gedane investeringen minder rendabel zijn dan verwacht.

3.1.2. Sociaal kapitaal

Sociaal kapitaal betreft het geheel van het individu's huidig en toekomstig netwerk, ofwel het behoren tot een groep, dat hem of haar in staat stelt te genieten van het collectieve kapitaal. Bovendien kenmerkt sociaal kapitaal zich als een sociale institutie en kan het voorzien worden door het gebruik van een gemeenschappelijke naam, zoals die van een familie, een klasse, een school, een partij, enzovoort. De hoeveelheid sociaal kapitaal waarover een individu beschikt is dus afhankelijk van de grootte van het netwerk dat hij of zij kan mobiliseren en de hoeveelheid sociaal, cultureel en economisch kapitaal dat netwerk bezit (Bourdieu, 1986).

Het bestaan van een netwerk van connecties is geen natuurlijk of sociaal gegeven stelt Bourdieu (1986). Het is daarentegen het resultaat van eindeloze inspanningen binnen een samenleving, waarvan de rituelen de cruciale momenten markeren die nodig zijn voor het bestendigen van duurzame relaties. Het betreft bovendien het transformeren van voorwaardelijke relaties - zoals die met de buur, de werkplaats of zelfs door verwantschap - naar relaties die zowel noodzakelijk als vrijwillig zijn en subjectief aan te voelen zijn.

3.2. Kapitaal en onderwijs

3.2.1. Culturele reproductietheorie en les héritiers

Onderwijs kreeg een prominente plaats in Bourdieu's sociologie. Bourdieu en Passeron (1964) stellen namelijk dat kinderen uit hogere sociaaleconomische klassen eigenschappen overerven die hen

opvallende voordelen bieden in hun schoolcarrière. Dit gebeurt enerzijds passief door de blootstelling aan het kapitaal van hun ouders en anderzijds actief door de ouders die bewust kapitaal aan hun kinderen overdragen (Cheung & Andersen, 2003; Lareau, 2003). Zo is de voornaamste hypothese van Bourdieu's culturele reproductietheorie dat cultureel kapitaal, dat generatie op generatie wordt overgedragen, essentieel is voor het educatief succes van kinderen. Volgens de gerenommeerde socioloog is dit omdat diegenen met cultureel kapitaal, zij uit een hoger sociaaleconomisch milieu, positief gediscrimineerd worden op school. Bijgevolg ontwikkelen ze betere academische vaardigheden waardoor ze meer succes bereiken in het latere leven (Bourdieu, 1977b; Bourdieu & Passeron, 1990; Jæger, 2011). Kinderen die opgroeien in de hogere sociaaleconomische klassen, en bijgevolg over diverse culturele middelen beschikken die academisch succes bestendigen, beschrijven Bourdieu en Passeron (1964) als 'les héritiers'. Het zijn kinderen met een nauwkeurige en natuurlijke kennis over de schoolcontext door hun socialisatie in een gezin uit de hogere klasse. Van Houtte (2002) voegt hier nog aan toe dat de schoolcultuur vooral overeenstemt met de cultuur van de middenklasse. Het bezitten van het juiste soort cultureel kapitaal maakt dat een individu maximale effecten in een bepaalde omgeving kan genieten (Jæger, 2011).

3.2.2. Les initiés

Draelants (2014) achtte het noodzakelijk Bourdieu's theorie over de héritiers te herbekijken gezien er in het onderwijssysteem enkele structurele wijzingen plaatsvonden waardoor de term van Bourdieu en Passeron (1964) niet langer representatief was. Om de bevoorrechte student van de eenentwintigste eeuw te beschrijven, introduceert Draelants (2014) de notie 'les initiés'. Voor de onderbouwing van deze term vertrok de auteur vanuit de mate van kennis een individu over het schoolsysteem beschikt en de vertrouwde met het functioneren van die omgeving. Bourdieu en Passeron (1964) daarentegen vertrokken eerder vanuit de verhouding tot de legitieme cultuur (Draelants, 2014).

Draelants (2014) neemt allereerst verschuivingen in het schoolsysteem en in de manier waarop we denken over de productie van ongelijkheden waar. Zo vond de overgang van een meritocratisch schoolsysteem naar een systeem van parentocracy plaats (Brown, 1990; Draelants, 2014). De plaats van de ouders in het schoolsysteem is namelijk zo prominent dat hun middelen en wensen een centrale rol kregen. Draelants (2014) demonstreert in zijn onderzoek dat ouders uit de midden- en hogere klassen in staat zijn het educatieve succes van hun kinderen te beïnvloeden, ongeacht hun resultaten. Deze initié neemt de scholing in eigen handen en laat de prestaties of de eenvoudige academische verdiensten van zijn of haar kinderen niet over hun toekomst bepalen. Want indien de resultaten niet voldoende zijn, kan de initié middelen inzetten om het kind op niveau te brengen door bijvoorbeeld privélessen of zelfs privéscholen in te schakelen (Draelants, 2014). Vervolgens stelt Draelants (2014) dat in termen van kapitaal de invloed van cultureel kapitaal op het academisch kapitaal daalde en het sociaal kapitaal van belang werd. Het soort informatie waarover de initiés beschikken wordt namelijk vooral doorgegeven via sociale netwerken. Tenslotte besluit Draelants (2014) dat er een overgang van reproductie van kapitaal op basis van nabijheid aan de schoolcultuur naar reproductie gebaseerd op de kwaliteit van de bezochte schoolomgevingen en de kennis van rendabele schooltrajecten plaatsvond.

3.3. Kapitaal en migratie

De theorieën van Bourdieu en Draelants over de *héritiers* en *initiés* kunnen naast de onderwijscontext ook binnen migratietheorieën toegepast worden. Zo bewees het INTEC-rapport van Strik et.al. (2010) dat vluchtelingen, ouderen en laaggeschoolden het minst profiteren van de manier waarop het integratiebeleid en diens taal- en inburgeringscursussen georganiseerd is. Dit lijkt te veronderstellen dat er groepen zijn die meer voordelen uit het beleid kunnen halen dan anderen. Zo veronderstelt Van Avermaet (2019)² dat er migranten zijn die we als *initiés* of *insiders* kunnen duiden omdat, zoals Draelants (2014) deze notie omschrijft, ze zich mogelijk in een geprivilegieerde positie bevinden om van de manier waarop het integratiebeleid vandaag bestaat, te profiteren.

Vervolgens stelt Van Avermaet (2019) dat de huidige beleidstendensen eerder voordelen bieden voor geïnitieerde immigranten met een bepaald cultureel kapitaal. Allereerst is er de sterke focus op formeel leren. Desondanks het feit dat informele leerprocessen uiterst belangrijk zijn voor het verwerven van bepaalde taalcompetenties worden ze volgens Blommaert en Van Avermaet (2008) vandaag over het hoofd gezien. Ten tweede sluiten taaltesten eerder aan bij het kapitaal van les *initiés* (Van Avermaet, 2019). Blommaert en Van Avermaet (2008) achten het namelijk mogelijk dat anderstalige nieuwkomers die reeds kwaliteitsvolle scholing genoten in hun land van herkomst, zoals bijvoorbeeld Oekraïne, minder moeite ervaren met het aanleren van de Nederlandse taal dan een nieuwkomer uit een land als Sierra Leone die geen kans kreeg tot scholing. Dit zou volgens de auteurs te verklaren zijn doordat de eerste nieuwkomer, die vertrouwen heeft met het functioneren van een school, de orthografie en haar functies kent en zo orde kan scheppen in de chaos van een schriftstelsel. De tweede nieuwkomer daarentegen is niet gekend met de complexiteit van het schoolsysteem (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

Van Avermaet (2019) lijkt bovenstaande hypothese te kunnen staven met cijfers uit het rapport van de Council of Europe (2014) waarin de slaagkansen van nieuwkomers in de Centra voor Basiseducatie, de Centra voor Volwassenonderwijs (CVO) en de Universitaire Talencentra (UTC) worden beschreven. Daaruit blijkt namelijk dat er in de UTC's meer nieuwkomers de taaltesten doorstonden en een A2-score behaalden. In de Centra voor basiseducatie daarentegen scoorde de meerderheid lager dan het A1-niveau (Council of Europe, 2014). Dit valt mogelijk te verklaren doordat de invulling van deze testen aansluit bij het kapitaal van geschoolden (Van Avermaet, 2019).

3.3.1. Succesfactoren

Onderwijskundig onderzoek richt zich te vaak op de slechte prestaties van gekleurde stedelijke jongeren stelt Antrop-González (2013). Het is volgens de auteur echter ook van belang te kijken naar wat succesvolle jongeren ervaren en wat of wie zij verantwoordelijk achten voor hun academisch slagen. In het kader van kapitaal en de onderzoeksgroep van deze masterproef is het interessant om na te gaan wat bijdraagt tot het sociaal en cultureel kapitaal van succesvolle etnische minderheden.

² Bron niet publiekelijk toegankelijk

A. Familie als ondersteuning systeem

Onderwijskundig onderzoek over de Puerto Ricaanse jongeren demonstreerde dat het academisch succes van de etnische groep verklaard kan worden door de rol van de moeder en de grootmoeder, die dienen als ondersteuningssysteem (Díaz, 1998; Gándara, 1995; Hermans, 2004; Hidalgo, 2000; Hine, 1992; Rolón, 2000). Die ondersteuning betreft hoofdzakelijk het nakijken van schoolwerk, het hulp bieden en tonen van interesse (Antrop-González, 2013; Hine, 1992). Bovendien bleek uit de interviews van Hine (1992) dat families hun kinderen aanmoedigen hun Engels en Spaans goed te ontwikkelen. Het zijn families die willen bewijzen dat Puerto Ricanen wel succesvol kunnen zijn en de negatieve culturele stereotypes willen doorbreken (Hine, 1992). Tenslotte ondervond Antrop-González (2013), in zijn onderzoek met Marokkaanse jongeren in Vlaanderen, dat jongeren de nood voelen hun moeder trots te maken met goede punten en ze dient als vriend of mentor in moeilijke tijden.

Tot slot benadrukt Antrop-González (2013) dat een betrokken moeder bij hogere presteerders niet betekent dat er bij lage presteerders geen ondersteunende moeders zijn. De auteur vermoedt dat de moeders van hogere presteerders konden rekenen op hulpmiddelen binnen de school en de culturele rijkdom van hun gemeenschap (Liou, Antrop-González & Cooper, 2009). Het zijn moeders die dankzij hun sociale netwerken toegang kregen tot hoge informatienetwerken (Liou, et.al., 2009). Bijgevolg vinden deze moeders sneller hun weg in de complexe structuur van de maatschappij en de school.

B. Zorgzame leerkrachten en waardering van de etnische identiteit

Vervolgens stelt Rolón (2000) dat presterende Puerto Ricaanse meisjes aangemoedigd worden door vrouwelijke leerkrachten die hun etnische en taalkundige vaardigheden appreciëren. Dit wijst op het belang van zorgzame leerkrachten en culturele relevante curricula (Landson-Billings, 1995; Nieto, 1998; Valenzuela, 1999). Ook de Puerto Ricaanse en Marokkaanse jongeren in het onderzoek van Antrop-González (2013) identificeren zich met hun etnische identiteit. De marginalisatie van dit gevoel leidde eerder tot prestatiedrang dan schoolse afkeer, hetgeen Antrop-González (2013, p.22) bestempeld als “marginalisatie als een motiverend concept”. De jongeren definieerden bovendien goede leerkrachten als zorgzame leerkrachten. Deze zorgzaamheid betreft het tonen van interesse, de openheid om over persoonlijke problemen te praten en de hulp in het verwerven van informatie over belangrijke dingen zoals de universiteit.

C. Sociale participatie als bron van sociaal kapitaal

Tot slot heft de participatie in religieuze organisaties en buitenschoolse activiteiten een rol in het academisch succes van etnische minderheden (Antrop-González, 2013; Flores-González, 1999; Hine, 1992; Reis & Díaz, 1999; Sikkink & Hernández, 2003; Stanton-Salazar, 2002). Jongeren verwerven er sociaal kapitaal dat hen op verschillende vlakken ondersteunt. Het draagt bij tot het vermijden van anti-schoolse en rebelse activiteiten en biedt toegang tot school gerelateerde hulpmiddelen zoals mentorschap en informatiebronnen over bijvoorbeeld hogere studies. Tot slot gaven de verworven netwerken de jongeren het gevoel ergens toe te behoren (Antrop-González, 2013).

3.3.2. Kritiek: de rugzakbenadering

Erel (2010) bekritiseert de manier waarop cultureel kapitaal wordt gebruikt om de positie van geschoolde migranten te begrijpen. Er heerst namelijk de idee dat migranten een rugzak met culturele middelen meenemen die mogelijk wel of niet aansluiten bij de cultuur van de gastsamenleving. Wanneer Erel (2010) het belang van de sociale context, zoals Bourdieu (1986) dit voorschrijft, van het individu in achtving neemt, poneert de auteur dat migratie de lineaire overdracht van cultureel kapitaal verstoort. Zo bezit de ontvangende samenleving een zekere symbolische macht waardoor migranten een verdere continuïteit van hun kapitaal als onverenigbaar zien met het legitieme symbolische kapitaal van de gastsamenleving. Daarnaast hanteren educatieve en professionele instituties van de gastsamenleving een op nationalistisch gebaseerd beschermingsdiscours door het miskennen van de kwalificaties van migranten (Erel, 2010). Zelfs wanneer die kwalificaties formeel erkend zijn, zullen werkgevers andere eigenschappen of tekortkomingen zoals het gemis aan professionele ervaring aanhalen om alsnog de migrant niet aan te nemen, stelt de auteur. Zo blijven hooggekwalificeerde jobs een privilege voor diegenen die tot de natie behoren (Bauder, 2003; Erel, 2003). Vervolgens beïnvloeden de racistische en seksistische stereotypingen van cultureel kapitaal de toegang tot gekwalificeerde arbeid (Erel, 2003; Gutierrez Rodriguez, 1999; Riaño & Baghdadi, 2007).

Tenslotte belicht Erel (2010) twee, volgens hem, ondergewaardeerde processen inzake kapitaal en migratie. Allereerst gaan migranten niet enkel hun rugzak aan cultureel kapitaal uitpakken en benutten in de gastsamenleving. Ze creëren ook nieuwe vormen van kapitaal. Migrantenvormen bijvoorbeeld hun cultureel kapitaal om in de dominante cultuur van de gastsamenleving te passen. Zo worden middelen als taalvaardigheid, accent of lichte huidskleur omgezet naar wat Hage (1998) als 'nationaal kapitaal' bestempeld om het behoren tot een samenleving te legitimeren. Ten tweede bevinden migranten zich in situaties waarin ze validatiemechanismen voor hun cultureel kapitaal ontwikkelen. Hierbij hebben ze zowel contact met de dominante instituties als met het migrantennetwerk.

4. Intersectionaliteit

Burgerschap krijgt vorm binnen machtsstructuren en is bovendien niet voor iedereen aanneembaar. Om dit te begrijpen eindigt dit theoretisch deel met het theoretisch kader intersectionaliteit. Kimberlé Crenshaw introduceerde in 1989 de term 'intersectionality' in 'Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics'. Dit artikel groeide uit haar ongenoegen over de ontoereikendheid van de anti-discriminatie wetgeving voor zwarte vrouwen. De Amerikaanse wetgeving erkende namelijk niet de ervaringen van zwarte vrouwen die zowel op vlak van ras en sekse discriminatie ervaren. Er werd hen verplicht slechts één vorm van ongelijkheid op te eisen. Crenshaw (1989) gaat er echter vanuit dat zwarte vrouwen ongelijkheden ervaren door de manier waarop ras en sekse met elkaar interageren. Die intersectionele ervaring is namelijk "groter dan de som van racisme en seksisme" (Crenshaw, 1989, p.153). Intersectionaliteit richt zich op de manier waarop sociale categorieën zoals gender, ras, sociale klasse, religie, seksuele oriëntatie en andere aspecten van een individu's identiteit op elkaar inwerken en zo

bijdragen tot discriminatie, uitsluiting en systematische ongelijkheid. Intersectionaliteit helpt de structurele ongelijkheden van de samenleving bloot te leggen (Romero, 2018).

Deze masterproef acht het belangrijk intersectionaliteit te betrekken omdat witte, mannelijke en heteroseksuele privileges met betrekking tot burgerschap geen persoonlijke verwezenlijkingen maar institutionele bepalingen zijn (Romero, 2018). Gekleurde mensen, vrouwen, LGBTQ's of niet-burgers worden echter uitgesloten door de manier waarop die privileges geïstitutioniseerd zijn (Romero, 2018). Bovendien betreffen de scheidingslijnen die de toegang tot burgerschap bepalen veelal ras, etniciteit, gender, klasse, religie enzovoort. Normen die volgens Brouckaert (2009) nergens expliciet staan omschreven maar wel voelbaar zijn in het debat.

Brouckaert (2009) hekelt, vertrekkende vanuit de intersectionaliteitstheorie, het gegenderde aspect van burgerschap. De auteur meent dat burgerschap een van de vele aspecten van het sociale leven is waarvan vrouwen worden uitgesloten. De verklaring is volgens de auteur te vinden in het feit dat burgerschap in zijn oorsprong enkel voorzien was voor mannen. Al sinds de achttiende eeuw klagen vrouwelijke schrijfsters dit aspect van burgerschap aan. Die eeuw stond namelijk gekend voor een politieke revoluties en het ontstaan van de mensenrechten. Desondanks de voorname rol van vrouwen in deze strijd beperkte dit burgerlijk recht zich enkel tot mannenrechten. In 'A Vindication of the Rights of Women' klaagt Mary Wollstonecraft deze situatie aan en eist ze de gelijke toegang tot burgerrechten voor vrouwen op (Wollstonecraft, 1995).

Bovendien stelt Brouckaert (2009) dat de context waarin burgerschap beoefend wordt gegenderd is. Zo wordt burgerschap bepaald in publieke sferen die gebaseerd zijn voornamelijk mannelijke levenswijzen en eigenschappen. Echter kunnen ook andere sociale sferen bijdragen tot burgerschap. Zo kan de opvoeding van kinderen een volwaardige praktijk van burgerschap zijn. Uit haar onderzoek naar illegale alleenstaande vrouwen besluit Brouckaert (2014) namelijk dat de participanten creatieve noties van burgerschap in een andere publieke sfeer creëerden. Erel (2016) omschreef dit al eerder als 'counter hegemonic' burgerschapspraktijken waarin klasse, etniciteit, gender en natie niet in gemoeid zijn.

Feministische theorieën die enkel gender als sleutelconcept betrekken vatten echter onvoldoende de complexe realiteiten en machtsrelaties (Wekker, 2002). Intersectionaliteit vraagt aandacht voor het samenspel van identiteitskenmerken die individuen voor- of nadelen kunnen bezorgen (Yuval-Davis, 2006). Zo merkt ook Brouckaert (2014) onvoldoende aandacht voor meervoudige identiteiten in het Vlaams inburgeringsbeleid op. Hoewel we leven in een postnationaal tijdperk waarin identiteiten meervoudig en veranderlijk zijn, blijft dit beleid zweren bij nationale grenzen en afgebakende identiteiten. Dit leidt tot perverse uitkomsten van het Vlaams integratiebeleid: integreren in Vlaanderen is het assimileren van de Vlaamse meerderheidsidentiteit (Brouckaert, 2014). Ook De Cuyper et.al. (2010) melden in hun evaluatierapport van het Vlaamse inburgeringsbeleid dat de meervoudige identiteiten niet erkent worden en de term 'inburgeraar' afbreuk doet aan de diversiteit van nieuwkomers. Dit leidt volgens de auteurs tot verminderde efficiëntie van inburgeringstrajecten en tot minder gemotiveerde nieuwkomers. Longman en De Graeve (2014) verklaren dat, in tegenstelling tot andere landen waar genderstudies al langer geïstitutioniseerd, de Vlaamse academische- en beleidscontext intersectionaliteit pas laat erkende. Bovendien merkt Schwenken (2009) dat er op Europees niveau nog meer intersectionaliteit moet doorstromen. Europese

beleidsteksten spreken namelijk nog steeds over toegevoegde discriminatie. Feministische theorieën bekritisieren dergelijke verwoordingen omdat vormen van discriminatie niet hiërarchisch te ordenen zijn maar steeds verbonden zijn (Schwenken, 2009).

METHODOLOGISCH KADER

1. Onderzoeksmethode

1.1. Kwalitatief onderzoek

Om de burgerschapsbeleving van hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers te vatten, werd gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie. Die vertrekt namelijk vanuit de leefwereld van de onderzoeksgroep en vat dus het best diens ervaringen, percepties en belevingen (Baarda et al., 2013; Boeije, 2005; Roose & Meuleman, 2017). Bovendien is deze kwalitatieve methode aangeraden bij maatschappelijk kwetsbare groepen en eerder verkennende studies waar slechts weinig geweten is over de onderzoeksgroep (Baarda et al., 2013; Beyens & Tournel, 2009; Mortelmans, 2009; Roose & Meuleman, 2017).

1.2. Veldonderzoek

Sommige onderzoeksvragen vragen de nabije aanwezigheid van een onderzoeker en de methode van veldonderzoek stellen Roose en Meuleman (2017). Dit is een “antropologisch onderzoeksontwerp waarbij de onderzoeker een langere tijd onderzoekssubjecten observeert in hun natuurlijke omgeving” (Roose & Meuleman, 2017, p.291). De essentie van deze klassieke etnografische methode, *being there*, draagt bij tot diepgaande resultaten. Onderzoekers proberen namelijk “deelgenoot te worden van een gemeenschap, cultuur of setting om de leefwereld van binnenuit te begrijpen en te beschrijven” (Zaitch, Mortelmans & Decorte, 2010, p.262-274). Deze beschrijvingen, die vanuit de perceptie van de onderzoeksgroep ontstaan, worden door de antropologie omschreven als de ‘insider’s view’ of ‘native point of view’ (’t Hart, 2001). De intersectionele onderzoeksgroep van deze masterproef verschilt op meerdere vlakken van mezelf, hetgeen de keuze voor veldonderzoek en de insider’s view motiveert.

Bovendien kent de onderzoeksmethode verschillende voordelen. Allereerst bestendigt het de meetgeldigheid van de resultaten omdat fenomenen in de termen van de onderzoekssubjecten worden bestudeerd en beschreven. De nabijheid van de onderzoeker draagt ertoe bij dat er geen kloof ontstaat tussen theoretische concepten en waarnemingen (Roose & Meuleman, 2017). Dit is kenmerkend voor de emic benadering, die de context specifieke begrippen en categorieën die de participanten hanteren, beschrijft (Roose & Meuleman, 2017). Ten tweede is de validiteit van deze onderzoeksmethode treffelijk omdat de resultaten eerder diepgaand dan veralgemenend zijn (Roose & Meuleman, 2017). De lange periode van dataverzameling maakt het tenslotte mogelijk om dynamieken en veranderingen waar te nemen (Roose & Meuleman, 2017). Tenslotte draagt de onvermijdelijke subjectiviteit van de onderzoeker bij tot rijke data. Door de eigen menselijkheid en empathisch vermogen vat je het best de leefwereld van de participanten (Roose & Meuleman, 2017).

Tenslotte kenmerkt veldonderzoek zich door een waaier aan praktijken. Op basis van twee kenmerken, de rol van de onderzoeker en de mate van openheid van het veldwerk, zijn verschillende veldonderzoektypes te onderscheiden (Billiet, 1996). Zo nam ik in deze studie de rol van participant-als-waarnemer in. Participatie diende als toegangsticket tot de setting en als instrument om de situatie van de onderzoekssubjecten te beleven (Roose & Meuleman, 2017). Vervolgens betrof deze studie een open onderzoek. De participanten en diens nabije omgeving werden mondeling geïnformeerd over mijn rol als onderzoeker en het onderwerp van de studie.

1.3. Tekortkomingen

Kiezen voor kwalitatief onderzoek betekent, in tegenstelling tot kwantitatief onderzoek, dat de resultaten van deze masterproef niet te veralgemenen zijn naar de volledige populatie hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers (Philipsen & Vernooy-Dassen, 2004; Roose & Meuleman, 2017). Dit onderzoek streeft echter geen representativiteit na maar wil door de diepgaande analyse van vijf casussen de burgerschapsbeleving van vijf vrouwen in kaart brengen. Dit zijn unieke verhalen waarin mogelijk gemeenschappelijke en structurele ongelijkheden zichtbaar zijn.

Een algemeen probleem van de antropologie betreft het ‘frontstage-backstage-dilemma’. Ondanks de diepgaande data blijft het onmogelijk te weten of de veldwerker alles waarnam (Roex et.al., 2010). Een tweede tekortkoming is de lage betrouwbaarheid (Roex et.al., 2010). Betrouwbaarheid betreft de afwezigheid van toevalsfouten of “de mate van consistentie van een meting, de mate waarin een meetinstrument dezelfde resultaten oplevert bij herhaalde metingen onder soortgelijke condities” (Roose & Meuleman, 2017, p.47). Indien een groot aantal observaties werd gedaan, zijn fouten inzake betrouwbaarheid niet ernstig omdat toevalsfouten elkaar neutraliseren. Hoewel goede wetenschap zowel betrouwbaar als geldig dient te zijn, bemerken Roose en Meuleman (2017) dat dit vooral geldt voor naturalistisch gestuurd onderzoek.

Roose en Meuleman (2017, p.47) besluiten bovendien dat “kennis waar is als ze overeenkomt met wat je kan waarnemen in de werkelijkheid”. Daarenboven veronderstelt kwalitatief onderzoek dat er geen objectief waar te nemen werkelijkheid bestaat omdat individuen door hun handelen bijdragen aan meervoudige realiteiten. De onderzoeker dient te ontdekken welke betekenis mensen aan dat handelen geven (Roose & Meuleman, 2017). Daarnaast betreedt de onderzoeker het veld als subject waardoor objectiverende waarnemingen onmogelijk zijn volgens de auteurs. Handelen vanuit subjectiviteit veronderstelt namelijk dat iedere individuele onderzoeker eigen unieke inzichten en interpretaties vormt. Daarom verwijzen Roose en Meuleman (2017) naar twee andere bruikbare evaluatiecriteria: credibiliteit en reflexiviteit (Savin-Baden & Major, 2013). Credibiliteit “benadrukt het belang van geloofwaardige en overtuigende resultaten” (Roose & Meuleman, 2017, p.162). Reflexiviteit betekent dat de onderzoeker zich bewust is van het individueel gekleurd perspectief en de impact hiervan op de gegevens.

Bruyn (1966) introduceerde de term ‘subjective adequacy’ om de betrouwbaarheid van veldonderzoek alsnog te garanderen (Roex, et.al., 2010). Een maximalisatie van subjective adequacy vraagt de uitvoering van onderstaande criteria volgens de auteur:

1. *Tijd.* Hoe meer de onderzoeker in het veld aanwezig is, hoe groter de betrouwbaarheid. In deze masterproef werden drieëntwintig observaties van twee uur tot een halve dag uitgevoerd.
2. *Plaats.* Tijdens het veldwerk was er direct persoonlijk contact in een bepaalde omgeving.
3. *Context.* Het veldonderzoek vond plaats in verschillende sociale omgevingen. De participanten van deze studie nodigde de onderzoeker in verschillende situaties van hun leven uit.
4. *Taal.* De gesprekken met de participanten werden op vraag van de vrouwen steeds in het Nederlands gevoerd. Indien de participanten het nodig achtten, werd er overgeschakeld naar Engels.
5. *Intimiteit.* De veldwerker bouwde een vertrouwensrelatie met de informanten op zodat hij of zij betrokken werd in activiteiten, discussies, gesprekken en problemen die eerder privé zijn. Ik kende reeds twee van de vijf participanten waardoor er al een basis voor de vertrouwensrelatie was. Met de andere drie vrouwen werd langzaam een vertrouwensband opgebouwd dankzij de methode van participerende observatie.
6. *Consensus.* Er is overeenstemming tussen de veldwerker en informanten. Een informed consent bevestigde de consensus van de participanten over de deelname in de studie. Bovendien toetste ik mijn resultaten, interpretaties en gevoelens regelmatig af bij de participanten. Tenslotte werd mondeling afgesproken dat de participanten te allen tijde mijn notities van de observaties konden inkijken.

2. Dataverzameling

2.1. Steekproef

Binnen kwalitatief onderzoek wordt veelal gekozen voor een theoretische steekproeftrekking (Roose & Meuleman, 2017). Een theoretische steekproef is “een selectie van onderzoekseenheden op basis van theoretische overwegingen, die eerder een verdiepend inzicht dan representativiteit nastreeft” (Roose & Meuleman, 2017, p.192). Vanuit deze filosofie werd er gezocht naar respondenten die op basis van hun kenmerken de grootste relevantie hebben voor de onderzoeksvraag (Baarda et al., 2013; Mortelmans, 2007; Roose & Meuleman; 2017). Deze masterproef koos voor een theoretisch doelgerichte steekproef. Die veronderstelt een zoektocht op basis van de afbakening van een aantal criteria waar de onderzoekseenheden aan dienen te voldoen (Roose & Meuleman, 2017). Voor deze studie werden volgende criteria vastgelegd:

1. *Vrouw.* Vanwege het gegenderde aspect van burgerschap.
2. *Hooggeschoold.* Binnen deze studie geïnterpreteerd als iedereen met een middelbaar diploma en hoger.
3. *Migrant.* Iedere persoon die zich voor een langdurig verblijf in België vestigt. Zowel EU- als niet-EU-burgers.
4. *Aankomstjaar in België.* Tussen de periode van 2014 tot 2019 omdat dit overeenstemt met de afgelopen regeerperiode waarin integratie, burgerschap en identiteit vaak gecontesteerde begrippen waren.

2.2. Participanten

De participanten werden gezocht met behulp van een Facebook-oproep en verschillende middenveldorganisaties uit Antwerpen en Gent. Via Facebook reageerden Raquel, Deborah en Lia voor een deelname aan de studie. De vierde participant, Martha, werd me aangeraden door de Antwerpse organisatie Connect2Work. De laatste participant, Elisa, ontmoette ik dankzij een kennis die bij het OCMW werkt en Elisa begeleidt. Hieronder volgt een korte weergave van de participanten en enkele opmerkelijke eigenschappen die van belang waren in deze masterproef.

	Land van herkomst	Migratie-motief	Aankomst-jaar	Diploma	Verblijf-statuut	Niveau Nederlands
Raquel	Oekraïne	Asielzoeker	2015	Master Sociologie (erkend)	A-kaart (Vluchtelingen statuut)	Niveau 3.1.(CVO)
Elisa	Tsjetsjenië	Asielzoeker	2014	Master Rechten met specialisatie in douane (niet erkend)	A-kaart (Vluchtelingen statuut)	2.3 (CVO)
Martha	Peru	Gezins-hereniging	2016	Master Business Studies (behaald in België)	A-kaart (Gezins-hereniger)	Mondeling 2.4 Schriftelijk 3.1 (CVO) (CVO)
Deborah	Filipijnen	Gezins-hereniging	2015	Secundair onderwijs (erkend)	A-kaart (Gezins-hereniger)	B2 (UTC)
Lia	Griekenland	Gezins-hereniging	2016	Bachelor in Archeology and History of Art en Master Cultural Informatics (erkend)	E-kaart (Unieburger)	4.1 (CVO)

	Leeftijd	Gezinssituatie	Woonplaats
Raquel	27	Getrouwd met Adama. Samen hebben ze twee kinderen	Temse
Elisa	33	Gescheiden. Elisa heeft drie kinderen in België wonen. Haar oudste zoon bleef in Rusland wonen.	Mechelen
Martha	30	Getrouwd met Alejandro. Hebben geen kinderen	Wilrijk
Deborah	22	Woont bij haar mama en Belgische stiefvader. Heeft een broer en halfzus	Mol
Lia	39	Getrouwd met Tim. Hebben geen kinderen.	Kruibeke

2.3. Participerende observatie

De methode van participerende observatie realiseerde de gedetailleerde beschrijvingen van de onderzoeksgroep en diens belevingen. Participerende observatie “combineert het doen van waarnemingen met deelname aan het leven van de onderzochte personen” (Roose & Meuleman, 2017, p.291). Een onderzoeker die participeert en niet enkel toeschouwt, kan situaties diepgaander bestuderen, zowel verbaal als non-verbaal (Philipsen & Vernooy-Dassen, 2004). Vervolgens bevordert deze methode de vertrouwensrelatie met de participant (Beyens & Tournel, 2009; Maso & Smaling, 1998; Roose & Meuleman, 2017; Van Praag, 2013). Een nadeel van participerende observatie is een te betrokken onderzoeker die zich te veel inleeft en geen afstand behoudt (Roex et.al., 2010).

Vervolgens vraagt deze methode volgens Lindeman (2017) triangulatie, ofwel het toetsen van bevindingen met de onderzoeksgroep. Daarom koppelde de onderzoeker regelmatig de interpretaties van de observaties terug naar de participanten. Dit was enerzijds handig om na te gaan of ik de participanten voldoende begreep. Anderzijds droeg dit bij tot diepgaandere betekenissen omdat de participanten bijkomende informatie gaven. Bovendien vroegen de participanten spontaan naar de situaties van andere vrouwen, wat zowel bij mezelf als bij de vrouwen leidde tot reflexiviteit.

Doorheen de periode van 10 februari 2019 en 9 april 2019 participeerde ik in drieëntwintig activiteiten. De participanten besloten zelf waar en wanneer ik hen vergezelde. Meestal nodigden ze me zelf uit. Indien dit niet gebeurde contacteerde ik hen. Volgens Bernard (2006) start de systematische verzameling van data met het analyseren van gegevens die de participanten als vanzelfsprekend ervaren. Vervolgens stelt de auteur een pauze voor zodat de onderzoeker een eerste deel observaties kan interpreteren en duidelijk wordt welke informatie ontbreekt. Wanneer de onderzoeker weer het veld betreedt, kan hij of zij zich richten op concretere dataverzameling en observatie. De periode van dataverzameling eindigt met een gevoel van verzadiging waarna de uittrede uit het veld volgt (Roose & Meuleman, 2017). Deze masterproef doorliep dezelfde procedure. Zo ontmoette ik drie participanten maximum vijf keer en twee participanten maximum vier keer. Het oorspronkelijk doel was om iedere participant vijfmaal te ontmoeten met het oog op context, een van de zes criteria die Bruyn (1996) vooropstelt. Bij twee participanten werd dit doel opgeschort omdat dit niet haalbaar voor hen werd en ik reeds een gevoel van verzadiging ervaarde. Tijdens de tussentijdse uittrede, na twaalf observaties, werden eerste interpretaties gevormd. Hieronder volgt een korte samenvatting van de deelgenomen observaties.

	Afspraak 1	Afspraak 2	Afspraak 3	Afspraak 4	Afspraak 5
Raquel	Starbucks Antwerpen	Babelonië	Avondeten thuis	Lunchen	/
Elisa	Thuis met OCMW- begeleidster, Clara	Thuis	Vrijwilligerswerk school	Thuis	/
Martha	Thuis	Spaanse les	Fitness	Avondeten thuis	Kerk
Deborah	Starbucks Antwerpen	Winkelen in Antwerpen	Wandelen in Antwerpen	Computerles in CVO	Wandelen met hond
Lia	Thuis met man, Tim	Wandelen met honden en squash met vrienden	Nederlandse les CVO	Kunstacademie	Avondeten met man en vrienden

3. Data-Analyse

Kwalitatief onderzoek kent een open onderzoeksmethode waarbij de onderzoekscyclus meerdere malen doorlopen wordt (Roose & Meuleman, 2017). Berg (2004) definieerde deze open onderzoeksofzet als een ‘spiraling research approach’: onderzoekers bewegen voortdurend tussen de fasen – ideeën, theorieën, onderzoek ontwerpen, dataverzameling, analyse – van het onderzoek. Daarnaast worden observaties en redeneringen steeds op hun vruchtbaarheid getoetst door het zoeken van passende theorieën. Die cyclus gaat door tot er ‘verzadiging’ optreedt (Philipsen & Vernooy-Dassen, 2004). Deze methode wordt ook de inductieve onderzoeksofzet genoemd: vanuit de empirie wordt een theorie gevormd die aansluit bij de observaties en een grotere veralgemeenbaarheid heeft (Roose & Meuleman, 2017). Glaser en Strauss (1967) beschreven dit als de ‘grounded theory’. De auteurs bekritiseerden namelijk eind jaren 1960 de manier waarop onderzoek vorm kreeg door vooraf gedefinieerde concepten. Bijgevolg mist de onderzoeker wat werkelijk relevant is tijdens zijn of haar onderzoek. Daarom stellen de auteurs een alternatief voor waarbij men vertrekt vanuit sensitizing concepts, termen die tijdens de empirie bovenkomen.

Ook deze masterproef doorliep die open cyclus waardoor de analyse van de data op een bepaalde manier vorm kreeg. Zo betrad ik het veld met slechts weinig voor opgedane kennis en werd er voorrang gegeven aan de insider’s view en diens concepten. Tijdens en na de observaties werden geschikte theorieën gezocht om de data te interpreteren. Er was dus een constante uitwisseling tussen theorie en waarneming. Hetgeen wat ik las wetenschappelijke artikels werd teruggekoppeld naar het veld en op basis van de waarnemingen werden extra theorieën gezocht. Door een constante vergelijking en abstrahering werd een finaal begrippenapparaat gerealiseerd, de kernbegrippen van deze masterproef: burgerschap, taal, integratie, kapitaal en intersectionaliteit (Roose & Meuleman, 2017).

De interpretatie van de data gebeurde met behulp van veldwerknooties. Veldwerknooties zijn nuttige instrumenten om de hoeveelheid aan waarnemingen te registreren en gekleurde herinneringen te vermijden (Roose & Meuleman, 2017). Zo werden tijdens de observaties van deze masterproef ‘*scratch notes*’ geschreven. Dit zijn “ongestructureerde en slordige notities die je snel neerpent tijdens de aanwezigheid in het veld” (Roose & Meuleman, 2017, p.308). Hoewel ter plekke noteren de meeste

garantie op waarheidsgetrouwe notities biedt, benadrukt het de rol van onderzoeker. Daarom noteerde ik mijn waarnemingen digitaal op mijn telefoon. De scratch notes werden nadien verwerkt tot twee soorten veldwerknottities. Zo werden na iedere afspraak observatienota's geschreven die een uitgebreid verslag van de afspraak inhielden. Tussendoor en na uittrede uit het veld werden ook analytische nota's geformuleerd waarin ik de interpretaties en linken met het theoretisch kaders verwerkte. Het geheel van deze nota's droeg bij tot de analyse van de resultaten in een open onderzoeksproces.

4. Ethische aangelegenheden

Consensus is een van de zes criteria die van belang zijn voor de subjective adequacy-theorie van Bruyn (1966). Daarom ondertekende elke participant tijdens de eerste ontmoeting een informed consent-formulier dat eveneens het doel van de studie toelichtte. Het formulier benadrukt dat de participant te allen tijde haar deelname kon stopzetten. Bovendien duidde het dat de resultaten geanonimiseerd worden door het gebruik van schuilnamen. Tot slot kregen de participanten steeds de kans om de veldwerknottities in te lezen.

5. Positie van de onderzoeker

Reflexiviteit is een alternatief evaluatiecriterium voor de betrouwbaarheid van veldonderzoek (Roose & Meuleman, 2017; Savin-Baden & Major, 2013). Het veronderstelt dat de onderzoeker zich bewust is van zijn of haar positie die mogelijks de waarnemingen en interpretaties kleurt (Rich, 2003; Roose & Meuleman, 2017). Subjectiviteit is namelijk een onvermijdelijk onderdeel van kwalitatief onderzoek (Roose & Meuleman, 2017). Zo kunnen identiteitskenmerken van de onderzoeker - zoals achtergrond, fysieke kenmerken en ervaringen - onbewust, een effect hebben op de onderzoeker en participanten (Rich, 2003). Deze kritische reflectie heeft een lange traditie in sociale wetenschappen en is een essentieel onderdeel van etnografische studies (Romero, 2018). Ook de 'standpoint theory' benadrukt dat kennis en waarheid de resultaten zijn van een dialoog tussen twee subjecten die zich op twee verschillende posities bevinden (Rich, 2003).

Deze masterproef bestudeert hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers die recent naar België migreerden. Als witte, Nederlandstalige, hooggeschoolde, middenklasse vrouw met een Belgische nationaliteit verschil ik op meerdere kenmerken met de onderzoeksgroep. Mijn positie kan het dus moeilijker maken om de ervaringen van de vrouwen ten volle te begrijpen. Want ik ervaar niet de machtsstructuren die de onderzoeksgroep ondergaat en heb in vergelijking met hen meer privileges. Dit viel ook een van de participanten op. Wanneer ik haar doorzettingsvermogen bewonderde en aangaf dat ikzelf nooit zo'n traject zou kunnen afleggen, antwoordde ze: "Ja maar jij bent een Belg". Dit benadrukt eveneens het belang van participerende observatie en veldonderzoek omdat de deelname en nabijheid bij de onderzoeksgroep me hielpen de onderzoeksgroep zo goed als mogelijk te begrijpen.

RESULTATEN

Dit hoofdstuk beschrijft het uniek verhaal van Raquel, Elisa, Martha, Deborah en Lia. Tijdens de observaties en gesprekken met de vrouwen werden talrijke dankbare gegevens verzameld. Het doel van deze masterproef was de burgerschapsbeleving van hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers te vatten. Daarvoor was de insider's view een belangrijk element. Daarom worden hieronder de data verhalend en per participant beschreven omdat ze ieder een eigen unieke beleving hadden. Dit deel is enerzijds de stem van de vrouwen omdat er werd geopteerd voor een emic benadering, die de context specifieke begrippen en categorieën, die de participanten hanteren, vooropstelt. Anderzijds kreeg ook de eigen subjectiviteit een onvermijdelijke rol in dit verhaal. Zo betreft dit deel ook een weergave van hoe ik de vrouwen leerde kennen.

Hoewel deze masterproef geen afbreuk wil doen aan het verhaal van de participanten moet er rekening worden gehouden met de beperking van het aantal woorden van deze masterproef. Daarom worden hier enkel de gegevens beschreven die relevant zijn voor de onderzoeksvraag, gemeenschappelijkheden duiden en het vaakst naar boven kwamen. Dit is wat de vrouwen mij benadrukten, wat ze me deelden en wat ik de lezer wil meegeven.

1. Raquel

Raquel (27) migreerde in 2015 naar België nadat haar man Adama, die ze leerde kennen op de universiteit in Oekraïne, hier een asielaanvraag deed. Raquel, Adama en hun twee kinderen wonen in Temse. Ze is socioloog maar volgt momenteel een VDAB-opleiding 'Logistiek Administratief Medewerker'.

1.1. Controlemechanismen

Raquel's verhaal wordt gestuurd door een continue beantwoording aan controlemechanismen en start met de ontmoeting Adama. Raquel leerde Adama kennen op de universiteit van Oekraïne, haar geboorteland. Het koppel verbrak hun relatie omdat Adama's visum afliep. Echter deed Adama een asielaanvraag in België waarna ook Raquel hem volgde. In Brussel overwon Raquel de eerste controleposten: DVZ en CGVS. Het was voor Raquel bevreedend om plotseling geen doctoraatstudent maar asielzoeker te zijn. Nadien verbleef het koppel in een Rode Kruis Opvangcentrum, waar ik Raquel en Adama als stagiair Sociaal Werker leerde kennen. Hoewel Raquel lachend kan terugblikken op dit verblijf vond ze het toen geen evidente situatie. Nadat Raquel erkend werd als vluchteling verhuisde het koppel naar Temse. Adama ontving tot op heden geen erkenning en verblijft illegaal in het land. Volgens Raquel kan hij de Belgische nationaliteit krijgen wanneer ook zij deze ontvangt na vijf jaar verblijf. Het verblijfsstatuut zorgt er ook voor dat het koppel niet kan deelnemen aan de verkiezingen. Raquel is nochtans begaan met de Belgische politieke structuur en had graag gestemd.

Een tweede ingrijpende situatie in het leven van Raquel vond plaats wanneer het koppel een aanvraag voor wettelijke samenwoning indiende maar tweemaal werd geweigerd. Nadien kwam een politieambtenaar de relatie vaststellen door het natrekken van de slaapplaats en het nemen van DNA bij de kinderen om het vaderschap van Adama na te gaan. Hoewel Raquel de man als heel intimiderend ervaarde, wist ze dat hij misbruikt maakte van zijn macht. Raquel herkent hierin een vorm van impliciet racisme dat kenmerkend is voor België. Tenslotte kon Raquel de reactie van de politieambtenaar plaatsen omdat veel mensen profiteren van de Belgische wetgeving. Uiteindelijk huwde het koppel de dag na onze eerste ontmoeting in kader van deze studie.

Vervolgens diende Raquel voor een toelatingsexamen te slagen alvorens ze haar VDAB-opleiding mocht starten, een derde situatie die Raquel als controlerend ervaarde en haar het gevoel gaf dat ze zich opnieuw diende te bewijzen. Datzelfde gevoel ervaarde Raquel wanneer ze door NARIC-Vlaanderen, het National Academic Recognition Information Centre, werd uitgenodigd voor een persoonlijk gesprek inzake haar diploma-erkenning. Hoewel haar VDAB-assistent deze ongewone situatie kaderde, had Raquel enorme twijfels. Raquel gewende het continue gevoel van controle waardoor ze niet meer hoopt op positief nieuws. Zo vermoedde ze dat haar masterdiploma wellicht niet geaccepteerd zal worden omdat Oekraïne een corrupt land is waar regelmatig diploma's worden vervalst. Uiteindelijk erkende NARIC haar diploma na afloop van de observaties.

Bovenstaande controlemechanismen resulteerden in een patroon waarin Raquel zich spontaan in elke sociale situatie wil bewijzen en wil aantonen dat ze niet profiteert van de Belgische overheid. Ze denkt ook dat Belgen dit van haar verwachten. Een systeem dat ze zichzelf eigen maakte verklaart Raquel. Ze ziet zichzelf enkel als migrant waardoor ze er ook zo naar handelt. Ze benadrukt dat ze de kansen die ze krijgt apprecieert maar veel mensen in België vanuit een bepaald standpunt vertrekken. Zo weet ze niet of ze nooit voor een sollicitatie werd uitgenodigd omdat ze niet voldeed aan de vereisten of omdat ze onvoldoende Nederlands praat en de werkgever geen migranten wil aannemen.

1.2. Arbeid

Hoewel Raquel steeds een job op niveau van haar diploma beoogde, was ze genoodzaakt te solliciteren bij een poetsbureau omdat ze geen respons kreeg van de gecontacteerde interim-bureaus. Dankzij haar OCMW-begeleidster, die ze als heel hulpzaam ervaarde, werd ze echter via artikel 60 tewerkgesteld als leefgroepenbegeleidster bij adolescente meisjes in Wingerdbloei, een begeleidingscentrum. Ze apprecieerde deze kans omdat het in verbinding stond met haar sociologische achtergrond. Hoewel de Nederlandse taal in het begin een uitdaging was voor de communicatie met de collega's en de jongeren deed ze de job graag en werd haar zelf een vast contract aangeboden. Echter weigerde ze dit omdat ze tijdens de zwangerschap van haar zoon naar de keel gegrepen werd door een van de jongeren. Bovendien was het wisselende uurrooster met shiften niet haalbaar voor haar gezinsleven.

In de zoektocht naar een vaste uurrooster koos Raquel samen met haar VDAB-begeleidster voor een opleiding logistieke administratie. Via de opleiding doet ze binnenkort ook een stage bij een chemisch bedrijf waar ze hoopt haar moedertaal te kunnen benutten gezien er samenwerkingsverbanden zijn met Rusland. Raquel verkreeg deze stage via een vrouw in Babelonië, een organisatie waar Raquel en

Adama Nederlands oefenen. Het was voor Raquel niet evident om zonder steun van haar netwerk een stageplaats te vinden.

Tenslotte bewonder ik de academische bekwaamheid van Raquel vanwege haar betrokkenheid met deze masterproef die zichtbaar werd door haar interesse in mijn theoretische kaders en methodologische verklaringen. Het is daarom noemenswaardig dat Raquel in Oekraïne reeds een doctoraat startte maar dit stopzette vanwege haar migratie naar België. Nochtans wil ze voorlopig niet doctoreren in België omdat ze onzeker is over haar Engelse- en Nederlandse taalvaardigheden.

1.3. Taal

Hoewel Raquel niveau 3.1 in het CVO behaalde, is ze eerder onzeker over haar Nederlandse taalvaardigheid. Zo excuseert ze zich tijdens onze eerste afspraak voor haar Nederlands. Daarnaast vermijdt ze vacatures die perfect Nederlands eisen. Vervolgens was Raquel onzeker over de meertaligheid van haar kinderen die Nederlands, Engels en Oekraïens praten. Door in gesprek te gaan met de kleuterjuf van haar dochter, die de meertaligheid bewonderde en verklaarde dat kinderen dit aankunnen, werd ze gerustgesteld. Bovendien wenste Raquel een vervolgcursus niveau 3.2 te volgen maar zag dit niet haalbaar met haar VDAB-opleiding.

Raquel en Adama oefenen wekelijks hun Nederlands in Babelonië, een ontmoetingsplaats voor nieuwkomers en autochtone bewoners van Temse. Ik ervaarde de, vermoedelijk gepensioneerde, deelnemende Belgen eerder dominant tijdens het observeren van de gesprekstafel. Zo bepaalden ze wie praatte en deelden ze vooral verhalen over zichzelf. Raquel is de stijl van de deelnemers echter gewend en heeft een goed contact met hen. Ze kreeg bovendien van een deelnemster kinderspeelgoed voor haar kinderen cadeau.

1.4. Netwerk

Raquel apprecieert de steun van haar man die haar in staat stelt een VDAB-opleiding te volgen en te werken. Doordat hij werkloos is vanwege zijn illegaliteit kan hij de voornaamste zorgen voor de kinderen opnemen. Daarnaast hecht Raquel veel belang aan haar nabije vriendinnengroep die allen nieuwkomer in België zijn. Ze verklaart hun hechte band doordat ze dezelfde ervaringen als nieuwkomers delen.

2. Elisa

Elisa (33) werd geboren in Tsjetsjenië maar groeide op in Rusland. Daar studeerde ze Rechten en schoolde ze zich bij met een douane-opleiding. Ze migreerde in 2014 naar België en verbleef vier maanden met haar man en drie kinderen in een opvangcentrum te Brussel. Haar oudste zoon woont nog in Rusland bij haar moeder. Elisa is recent gescheiden, woont in Mechelen en is werkloos.

2.1. Taal

Tijdens de eerste afspraak deelt Clara, de OCMW-assistent van Elisa, het merkwaardig proces dat Elisa doorliep op vlak van Nederlands. Zo was Elisa in het begin veelal niet aanwezig op afspraken of werd een tolk ingehuurd om te communiceren. Sinds Elisa zich inschreef bij Mama Leert, een laagdrempelige organisatie waar moeders Nederlands leren, gaat het beter stelt Clara. Ze besluit bovendien dat de vordering in Elisa's Nederlands mogelijks te verklaren zijn door de scheiding met haar man. Elisa bevestigt dit en vertelt dat haar man haar onthield van Nederlandse lessen waardoor ze genoodzaakt was 's nachts Nederlands te leren. Wanneer hij gewelddadig naar haar werd, verwees Clara haar door naar het CAW.

Ik merk dat Elisa veel belang hecht aan haar Nederlandse taalvaardigheid. Met het oog om snel Nederlands te leren veranderde ze van CVO Crescendo naar CVO TSM, waar ze nu niveau 2.2 volgt. Haar voornaamste motivatie om spoedig Nederlands te leren zijn haar kinderen en de wens om snel werk te vinden. Elisa heeft nog geen idee welke carrièrestappen ze in België wil maken. Haar diploma werd echter niet erkend waardoor Elisa zich moet bijscholen om als advocaat erkend te worden maar acht dit onhaalbaar omdat het te veel tijd zou innemen. Daarnaast sluit ze zwaar belastende beroepen sowieso vanwege haar lichamelijke problemen waar ze reeds operaties voor onderging. Daarom plant ze binnenkort computerlessen te volgen. Hoewel Lia vastberaden was niveau 4.4 te behalen om nadien een hogeschool opleiding te volgen, bergt ze naar het einde van de observaties dit plan op. Elisa moet namelijk de lessen van niveau 2.2 herhalen omdat ze het maximumaantal te missen lessen overschreed door afspraken voor de kinderen. Daarom wil ze de Nederlandse lessen na niveau 2.4 beëindigen. Niveau 4.4 betekende voor Elisa een mijlpaal om 'perfect Nederlands te praten'. Vandaag is ze nog niet perfect omdat ze nog steeds rood wordt, verklaart ze. Hoewel niemand haar ooit confronteerde met het feit dat ze onvoldoende Nederlands praat, acht Elisa het belangrijk om zo goed als mogelijk Nederlands te leren. Zo verwijst ze naar andere gemigreerde moeders op de school van haar kinderen die genoeg nemen met het niveau 1.1 maar zich niet kunnen redden in dagdagelijkse situaties.

Elisa vindt het ook belangrijk dat haar kinderen goed Nederlands leren. Bovendien hecht Elisa veel belang aan hun meertaligheid. Zo hoorde ik Elisa tijdens haar vrijwilligerswerk op school Russisch praten tegen haar kinderen. Ze verklaart nadien dat ze wil dat haar kinderen ook Russisch kunnen omdat het deel van hun identiteit is.

Ik bewonder het doorzettingsvermogen en de mentale sterkte van Elisa die zich als alleenstaande moeder, desondanks de vele tegenslagen, op verschillende manieren inzet en deel dit met haar. Ze lijkt dit te willen weerleggen en deelt dat wanneer ze met haar ouders belt zich een klein meisje voelt en huilt.

2.2. Sociale participatie

Naast de inzet voor taal onderneemt Elisa veel andere activiteiten, Elisa's hulpmiddel om te vermijden dat ze piekert. Zo is Elisa vier middagen aanwezig als vrijwillig zorgjuf op de school van haar kinderen. Daarnaast volgt ze vier keer per week Nederlandse lessen en één keer per week naailessen. Bovendien

krijgt ze ook fietslessen via de school van haar kinderen en is ze betrokken in de oudergroep. Elisa vindt de betrokkenheid op school belangrijk omdat haar ouders dit ook deden. Ook op vrije momenten blijft Elisa actief bezig met het huishouden, inkopen doen, sporten en Instagram. Op dit social mediakanaal bereikt ze 1000 volgers waarmee ze haar leven deelt.

De nailessen zijn een belangrijk element in het verhaal van Elisa. Het is haar hobby en manier van ontspannen. Een passie die ze pas ontwikkelde nadat ze naar België migreerde. Bovendien wil Elisa andere moeders met een migratieachtergrond nailessen geven op de school van haar kinderen. Ze wil zich vooral richten op moeders die te weinig Nederlands praten. Zo ondernam ze al een verkennend gesprek met de directeur van de school van haar kinderen om daar de lessen te organiseren. Conny, de leerkracht van haar nailessen met wie ze een goede band heeft, ondersteunt haar hierin.

Hoewel ik de vlotheid waarmee Elisa die stappen ondernam bewonder, lijkt het voor haar eerder vanzelfsprekend. Zo legt ze uit hoe ze de nailessen op het internet vond nadat ze een folder bij het CVO zag liggen. Bovendien zijn haar vormen van participeren compleet verschillend met die van haar leven in Rusland. Daar zette zich bewust in voor haar carrière, zoals haar vader en moeder steeds stimuleerde. Ze vertelt dat haar ex-collega's vaak verschieten van haar activiteiten omdat ze dit niet van haar verwachten.

2.3. Religie

Hoewel Elisa praktiserend moslim is, kreeg dit geen voorname plaats in onze gesprekken. Nochtans lijkt het wel een invloed gehad te hebben op haar eerste maanden in België. Elisa's man verbood haar het volgen van Nederlandse lessen omdat dit niet hoort voor een moslima die het huishouden op zich moet nemen. Vanuit diezelfde religieuze interpretatie wenste hij meer kinderen met Elisa. Echter wou Elisa niet nog meer kinderen omdat ze anders geen nieuwe dingen in België zou kunnen ondernemen. Daarom informeerde ze zich zonder het medeweten van haar man over anticonceptie. Volgens Elisa ervaren vele migrantenvrouwen dezelfde uitdagingen en wil ze hen hierin begeleiden.

Elisa steunt op een andere interpretatie van de Islam die ze van haar nonkel aangeleerd kreeg. Bovendien zoekt ze ook zelf informatie op. Zo interpreteert ze de hoofddoek als een persoonlijke keuze en stelt ze het intern geloof voorop. Elisa merkt namelijk op dat ze zonder hoofddoek dient te solliciteren om werk te vinden in België. Ze vindt dit niet erg en vermeldt dat ze zowel vroeger als nu haar hoofddoek afwisselend wel en niet droeg.

3. Martha

Martha (33) is afkomstig uit Peru. Ze migreerde naar België omdat ze trouwde met Alejandro die doctoreert aan de Universiteit van Antwerpen. Martha behaalde een Bachelor Toerisme en Horeca in Lima en de Master Business Studies in Antwerpen. Momenteel volgt ze een VDAB-opleiding. Martha en Alejandro beogen geen permanent verblijf in België.

3.1. Taal

Martha is bedrijvig in het leren van de Nederlandse taal. Zo zijn veel van haar activiteiten gericht op het verfijnen van haar Nederlandse vaardigheden. Daarnaast merk ik doorheen de gesprekken dat ze nieuwe woordenschat noteert in haar telefoon. Bovendien excuseert ze zich wanneer ze in het gesprek naar Engels wil overschakelen om zich beter te kunnen uitdrukken.

3.1.1. Taal, arbeid en documenten

Op onze eerste afspraak krijg ik een uitgebreid verslag te horen van de stappen die Martha op vlak van scholing ondernam. Zo had ze altijd de intentie om een masterdiploma in Peru te behalen na enkele jaren te werken. Wanneer plande naar België te verhuizen, studeerde ze in Lima een jaar Engels op aanraden van Alejandro zodat ze de Master Business Studies kon volgen. Na aankomst in België werd deze studie haar geweigerd omdat haar Engels onvoldoende was waardoor ze in België opnieuw Engelse lessen volgde. Nadat ze uiteindelijk haar Master behaalde, hoopten Martha en Alejandro dat ze snel werk in de HR-sector zou vinden.

Martha vond echter niet zo snel werk als het koppel verwachtte en werd overal geweigerd omdat ze geen Nederlands kon. Vervolgens was ze onvoldoende op de hoogte van de Belgische sociale wetgeving om op een HR-dienst van een bedrijf te werken. Tenslotte beschikte Martha niet over een arbeidskaart, een regelgeving waar Alejandro en Martha niet van op de hoogte waren. Bovendien werd de arbeidskaart haar geweigerd omdat Alejandro niet de juiste documenten bezat. Volgens Alejandro waren die documenten onnodig omdat hij verbonden was aan de Antwerpse universiteit. Daarom ging hij te raad bij het gemeentehuis maar ook zij konden hem niet verder helpen. Uiteindelijk regelde de advocaat van de universiteit de documenten van het koppel. Alejandro hekelt de onduidelijkheid over de Belgische verblijfskaarten en stelt dat het in Nederland vlotter verloopt.

Martha ontving een arbeidskaart maar koos alsnog voor Nederlandse lessen, een inburgeringstraject bij Atlas en een VDAB-opleiding. Hoewel Martha niet tot de verplichte groep inburgeraars behoort, achtte ze inburgering noodzakelijk nadat ze haar gebrek aan informatie over de Belgische regelgeving hekelde. Een Peruaanse vriendin raadde haar daarom dit traject aan. Daarnaast is Martha ook van mening dat integratielessen van belang zijn om het samenleven tussen diverse groepen te bestendigen. Echter benadrukt ze ook dat de ontvangende samenleving meer investeringen moet doen. Zo verwijst ze naar de VDAB-medewerkers die volgens haar onterecht verwachten dat nieuwkomers perfect Nederlands spreken. Ze benadrukt dat inspanningen van twee kanten moeten komen.

Vervolgens ervaaarde Martha haar Nederlandse lessen als te standaard. Ze zocht daarom andere manieren om Nederlands te oefenen. Die achtte ze noodzakelijk omdat ze met niemand in haar nabije omgeving Nederlands praat. Ze ging langs bij de VDAB voor een opleiding maar die werd haar echter geweigerd omdat ze onvoldoende Nederlands sprak. Bovendien had Martha het gevoel dat de VDAB-medewerker haar niet spontaan verder hielp met andere alternatieven. Ze voelde zich genoodzaakt zelf oplossingen te zoeken. Hierbij acht ze haar karakter een belangrijke ondersteunende factor. Ze

stelt dat sommigen dit niet zullen hebben en daardoor opgeven. Uiteindelijk werd ze tijdens onze vierde afspraak goedgekeurd voor een opleiding.

Intussen vond Martha nog geen job die in de lijn ligt met haar diploma. De VDAB-opleiding is een eerste stap om dit doel te bereiken. Toch wil Martha ervaring blijven opdoen en werkt daarom via tijdelijke contracten bij een interim-bureau voor hogeschoolden. Dankzij haar man, die voldoende financiële middelen heeft, kan ze vereiste stellen enkel jobs te doen die een bijdrage aan haar diploma leveren. Zo werd ze ingeschakeld in een onderzoek als interviewer van Peruaanse laboranten. Sinds kort combineert Martha deze job met haar VDAB-opleiding waardoor ze geen Nederlandse lessen meer volgt. Dankzij de flexibiliteit van haar werkgever kan ze overdag naar haar opleiding en 's avonds werken. Ze beoogt echter snel de opleiding te beëindigen en als HR-medewerker een vast contract te vinden.

Hoewel Martha deze stappen alleen ondernam, contacteerde ze allereerst de organisatie Connect2Work die haar via een kennis van de universiteit werd aangeraden. Het nut van deze organisatie, nieuwkomers koppelen aan een buddy om de zoektocht naar werk te ondersteunen, verloor echter haar kracht in het verhaal van Martha. Ze snapte namelijk het systeem van de begeleiding niet en haar buddy contacteerde haar pas twee maanden na een eerste kennismakingsgesprek.

3.1.2. Taal en sociale participatie

Martha plant een drukke weekagenda in om stress en gefrustreerde gevoelens te vermijden. Dit doet ze vooral door te sporten. Daarnaast zijn ook veel activiteiten gericht op het bijschaven van haar Nederlands. Zo geeft ze vrijwillig Spaanse les aan gepensioneerden die ze enorm apprecieert. Daarnaast woont ze wekelijks toneelvoorstellingen bij via Atlas met een kleine groep nieuwkomers die vooral hogeschoold zijn. Tenslotte bezoekt Martha wekelijks Iglesia Cristiana de Amberes, een geloofsgemeenschap met voornamelijk Zuid-Amerikanen. Ze leest een Nederlandse bijbel om de taal te oefenen en luistert naar de Nederlandse vertaling van de mis.

3.2. Ondersteunende factoren

Martha geeft naast haar sterk karakter twee redenen die haar motiveerden bovenstaande stappen te zetten: Alejandro en religie. Alejandro biedt allereerst een financiële ondersteuning. De eerste maanden in België had Martha geen inkomen maar het koppel koos niet voor OCMW-steun. Toch vond Martha het moeilijk plots weer financieel afhankelijk te zijn gezien ze in Peru een lang proces naar zelfstandigheid doorstond. Alejandro loste dit op door haar een bankrekening te geven waar hij maandelijks een bedrag op stortte. Daarnaast benadrukt Martha dat ze dankzij de financiële middelen van Alejandro de keuze kan maken om enkel jobs aan te nemen die een bijdrage leveren aan haar diploma en opleidingen kan volgen. Ten tweede is Alejandro ook mentaal ondersteunend. Hoewel Martha overkomt als een krachtige vrouw zijn er ook momenten dat ze alles wil opgeven en bij de Katoennatie als arbeider wil werken. Op zo'n momenten zegt Alejandro haar dat hij niet zonder reden

12.000 euro aan haar Masteropleiding besteedde en in haar geloof. Daarnaast herinnert hij, hoewel hij zelf niet religieus is, Martha aan haar religie wanneer hij ziet dat ze nog niet gebeden heeft.

Religie is namelijk de tweede belangrijke steun van Martha. In Peru groeide ze op in een Christelijk gezin maar vond in dit geloof geen spirituele aansluiting. Daarom sloot ze zich aan bij het Evangelisch christendom. Ook in België zocht ze deze geloofsgemeenschap op en bezocht ze drie kerkgemeenschappen die ze via internet vond. Uiteindelijk sloot ze zich aan bij Iglesia Cristiana de Amberes die ze nu wekelijks bezoekt. Vroeger bezocht ze deze meerdere malen per week om haar zinnen te verzetten. Martha heeft een nauw contact met de kerkgangers maar put voornamelijk energie uit het lezen van de Bijbel die ze elke dag leest. Bovendien onthoudt ze sommige passages zodat, wanneer ze zich slecht voelt, kan terugvallen op de motivatie die ze uit de Bijbel haalt.

4. Deborah

Deborah (22) groeide op in de Filipijnen waar ze de Master Journalistiek volgde. Toen haar moeder huwde met een Belgische man, verhuisden zij en haar broer naar België tijdens haar laatste Masterjaar waardoor ze haar diploma niet behaalde. Haar middelbaar diploma werd wel erkend in België. Intussen legde ze ook in België een heus onderwijsparcours af en loopt ze momenteel school in het CVO van Mol. In die gemeente woont Deborah met haar moeder, stiefvader, broer en halfzusje. Ik kende Deborah reeds dankzij het Buddy-project van Atlas waar ze als inburgeraar met mij Nederlands oefende door samen activiteiten te doen.

4.1. Taal

Na het Buddy-project van Atlas verwaterde ons contact dus ik was benieuwd te horen hoe het met Deborah intussen ging. Haar eerste antwoord betrof meteen dat ze al goed Nederlands kan. Zo bleek taal opnieuw een belangrijk element te zijn.

4.1.1. Taal en onderwijs

Deborah volgde op aanraden van haar stiefvader Nederlandse lessen bij Linguapolis omdat dit volgens hem de kans verhoogde probleemloos aan een Belgische universiteit te studeren. Zo schreef Deborah zich in aan de universiteit van Leuven nadat ze niveau B2 in Linguapolis behaalde. Ze koos voor de richting Criminologie omdat ze er in de Filipijnen reeds een taak over schreef en Deborah's stiefvader haar interesse opwekte door haar rond te leiden in de jeugdgevingenis van Mol. Desondanks haar motivatie verliet Deborah spoedig de universiteit omdat ze het dialect van de professoren niet verstond en haar inschrijving werd geweigerd doordat ze niet over het taalattest C3 beschikte. Deborah wil echter ook geen niveau C3 behalen omdat ze al moeite ervaarde bij niveau B2.

Om alsnog binnen het veld van de Criminologie te blijven, koos Deborah vervolgens voor Orthopedagogie aan de Karel de Grote Hogeschool. Echter beëindigde ze de richting na een jaar omdat het niet voldeed aan haar verwachtingen. Deborah vermoedt dat ze de informatie op de website

onjuist begreep. Toch was ze verrast dat ze geen herexamens had omdat ze moeite had met de Nederlandse onderwijstaal. Ze loste dit op door haar cursussen via Google Translate te vertalen in het Engels, de onderwijstaal die ze gewend was in de Filipijnen. Deborah wil geen Engelse opleiding in België doen omdat dit haar scholing van Linguapolis teniet zou doen.

Zo stond Deborah opnieuw voor een keuzemoment. Bovendien verhuisde haar gezin van Hoboken naar Mol, een bijkomend element waarmee ze rekening hield. Ze koos net als haar broer school te volgen bij CVO Mol en een Belgisch middelbaar diploma te behalen zodat ze zich nadien in elke universiteit kon inschrijven. Deborah kreeg er een geïndividualiseerd traject met een vrijstelling voor Nederlands. Nochtans begrijpt Deborah niet wat haar volledige traject net inhoudt omdat ze is ingeschreven in twee verschillende CVO's met telkens andere contactpersonen. Zo volgt Deborah computerlessen en algemene vakken. Deborah beoordeelt dit traject als zinloos en houdt het enkel vol omdat ze een Belgisch middelbaar diploma beoogt. Zo vindt ze, naast wiskunde, de algemene vakken een nutteloze herhaling en leerde ze bij de computerlessen, naast Excel, niks nieuws bij. Haar broer en vriend die hetzelfde traject volgen, delen dezelfde mening.

Hoewel Deborah lang dacht na het CVO zich opnieuw aan de universiteit in te schrijven is ze naar het einde van de observaties toe minder enthousiast. Ze vermoedt dat het nog steeds niet haalbaar is omdat haar Nederlands nog onvoldoende is. Ze zal zich daarom inschrijven in een IT-richting van de hogeschool in Geel omdat haar Engelse taalvaardigheid er van dienst kan zijn.

Terugblikkend op het traject dat ze aflegde, ervaart Deborah eerder een gevoel van spijt. Indien ze haar Masterjaar afrondde, had ze net als haar Filipijnse vrienden al kunnen werken. Want in vergelijking met hen loopt ze achter. Wanneer ze me vraagt of de andere vrouwen uit de studie werk met hun diploma vonden en hoort dat het hen niet lukte, betwijfelt ze of het haar wel gelukt zou zijn. Bovendien is ze van mening dat ze onvoldoende kennis over België heeft en over te weinig taalvaardigheden beschikt om journalist in België te zijn. Daarom koos ze niet verder te gaan in de journalistiek. Hoewel het gevoel van spijt primeert, voelt ze ook enige opluchting doordat ze langer kon genieten van haar studententijd.

4.1.2. Meertaligheid

Deborah leerde in de Filipijnen Engels, Spaans, Tagalog en Tanglesh. Deze vier talen spreekt ze afwisselend en afhankelijk van de sociale situatie met haar moeder en broer. Zo spreekt ze vooral Spaans tijdens het koken met haar mama en Nederlands met haar vriend en stiefvader. Ik voel dat Deborah eerder onzeker is over haar Nederlands. Ze praat stil en excuseert zich wanneer ze fouten maakt of een woord in het Engels gebruikt. Ook tijdens het winkelen durft ze geen vraag aan de winkelbediende stellen vanwege de onzekerheid over haar taalvaardigheid. Bovendien werd ook duidelijk dat Deborah het moeilijk heeft met dialecten. Hoewel Deborah haar meertaligheid als een kracht ervaart en gelooft dat het haar een bijdrage kan leveren om bij internationale bedrijven te werken, vindt ze het ook verwarrend. Zo vergist ze zich vaak van taal door in het Nederlands te antwoorden wanneer ze met haar Filipijnse vrienden communiceert.

4.2. Netwerk

Deborah's stiefvader had een voorname rol in de keuzes die Deborah maakte op schools vlak. Daarnaast was het ook dankzij hem dat Deborah als vrijwilliger in een hondenasiel werkte en een vakantiejob kreeg bij Albert Heyn. Bovendien wekt hij ook haar interesse voor de Belgische politiek op door het gezin te verplichten elke avond naar het journaal te kijken op televisie. Zo leest Deborah de partijprogramma's van Vlaams Belang die ze als racistisch ervaart. Hetgeen ze niet snapt want ze ervaarde door een jaar in Saoedi-Arabië te wonen dat samenleven met verschillende nationaliteiten wel lukt.

Daarnaast kreeg Deborah een hechte vriendengroep door Linguapolis. Ze leerde er snel vrienden kennen omdat het merendeel ook Aziatisch was en ze Engels kon praten. Deborah vindt het namelijk moeilijk om in het Nederlands contact te leggen. In de hogeschool loste ze dit op door een meisje toch in het Nederlands te benaderen en haar een compliment te geven. Bovendien leerde ze daar ook vooral internationale hogeschoolstudenten kennen. Op het CVO heeft ze vooral contact met haar broer en vriend omdat veel medestudenten ouder zijn. Tenslotte heeft Deborah veel steun aan haar vriend en zou ze zonder hem wellicht weer naar de Filipijnen verhuizen.

5. Lia

Lia (39) is afkomstig uit Griekenland en heeft een Bachelor in Archeology and History of Art en Master Cultural Informatics. Ze werkte als grafisch designer in Athene tot ze door de economische crisis ontslagen werd. Nadien werkte ze als ober in een café waar ze Tim, haar huidige man, leerde kennen. De twee hielden contact en ontmoetten elkaar afwisselend in Griekenland en België. Lia verhuisde naar België nadat ze trouwde en werkt als poetsvrouw.

5.1. Taal

"Sorry voor mijn Nederlands" is de eerste zin die Lia onze eerste ontmoeting uitspreekt. Wanneer Lia Nederlands praat, voel ik veel onzekerheid. Zo vraagt ze mijn toestemming om in het Engels te praten en excuseert ze zich hiervoor. Daarnaast meent Lia dat ze onvoldoende geïntegreerd is omdat ze te weinig Nederlands praat gezien ze met haar man en vrienden Engels communiceert. Het valt op dat ze veelal de oorzaak bij zichzelf legt. Want wanneer mensen gefrustreerd reageren naar haar toe, gelooft ze dat dit komt omdat ze geen Nederlands kan. Toch wil ze vooral ook haar Griekse taal behouden en is bevreesd voor de vervreemding van haar Griekse identiteit. Het is een identiteit waarin ze zichzelf kan zijn want in haar Nederlandse persoonlijkheid voelt ze zich maar 50% Lia. Ze vindt zichzelf te ongeïntegreerd om zichzelf in het Nederlands uit te drukken waardoor ze de link met zichzelf verliest. Doorheen de gesprekken maakte Lia duidelijk vanwaar dit gevoel komt, hetgeen hieronder wordt beschreven.

5.1.1. Taal en arbeid

Lia is poetsvrouw omdat ze geen werk vindt met haar bachelor- of masterdiploma. Hoewel Lia's diploma's erkend zijn, is ze eerder negatief over de erkenningsprocedure. Ze bekritiseert de hoge kostprijs (2000 euro) en de lange wachttijd (twee jaar).

Lia wil als grafisch designer werken maar de Nederlandse taal is een fundamentele drempel om dit waar te maken. Oorspronkelijk dacht ze zich in het Engels te kunnen redden, een taalvaardigheid die ze bezit dankzij haar tweetalige opvoeding. Wanneer ze in het verleden solliciteerde, merkte Lia dat ze werd uitgenodigd voor een eerste gesprek maar nadien niks meer hoorde. Hetgeen volgens haar te verklaren is omdat ze slecht Nederlands kan. Bovendien probeerde ze de tijdens onze observaties opnieuw te solliciteren maar botste ze alweer op vacatures die perfect Nederlands vereisen. Zo besluit ze opnieuw niet meer te solliciteren af te wachten tot ze meer stabiliteit in haar leven heeft.

Lia solliciteerde ook voor jobs die niet in de lijn liggen met haar diploma's, zoals arbeider bij een chocoladefabriek. Daar werd tijdens het eerste gesprek gezegd dat ze veiligheidsvoorschriften diende te leren. Deze werden enkel in het Nederlands voorzien, hetgeen haar tegenhield om de job te accepteren want ze zou zichzelf en anderen in gevaar brengen omdat ze de voorschriften niet begreep.

Tenslotte werkte Lia op aanraden van Tim's familie een korte periode als zelfstandig grafisch ontwerper, een traumatische ervaring benadrukt ze. Ze werd beboet omdat ze niet in orde was met haar administratie, hetgeen Lia verklaart vanuit haar onvermogen om de boekhouder en Acerta voldoende te begrijpen.

5.1.2. Taal en sociale participatie

Lia's voornaamste activiteit is tweemaal per dag gaan wandelen met de hond. Ze verklaart dat dit haar hielp integreren omdat ze mensen zag en Nederlands praatte. Bovendien leerde ze zo het koppel Sofie en John kennen. Lia en Tim bouwden intussen een hechte relatie met hen op en ontmoeten elkaar wekelijks voor squash en avondeten. Deze momenten waardeert Lia enorm omdat Tim vroeger niet actief was maar sinds ze het koppel kennen vaker buitenkomt. Lia hekelt echter wel dat ze Engels spreken, een gewoonte die ze kregen doordat Lia in het begin enkel Engels sprak en John afkomstig is van het Verenigd Koninkrijk. Dit draagt bij tot haar gevoel van gefaalde integratie. Daarnaast is het opvallend dat Lia haar vriendengroep en man als rechtsgezinde kiezers percipieert. Zelf plaatst ze zich eerder uiterst links. Bovendien ervaart ze het dorp Kruibeke minder open voor nieuwkomers dan de stad Athene waar ze lang woonde. Ze vermoedt dat in België de grootsteden en Wallonië linkser zijn dan de kleine Vlaamse gemeenten. Tijdens het wandelen gaat Lia ook in interactie met andere voorbijgangers. Ze glimlacht naar voorbijgangers en geeft koekjes aan andere honden, waarvoor ze gekend staat. Tweemaal ging ik mee wandelen en merkte zo een kleine gemeenschap hondengemeenschap op, ook Lia en Sofie beamen dit.

Vervolgens gaat Lia wekelijks naar de kunstacademie waar ze haar grafische vaardigheden onderhoudt, ontspant en haar problemen vergeet. Ik merk dat ze er woorden bijleert inzake grafisch ontwerp. Toch ervaart ze er ook situaties die confronterend en pijnlijk zijn. Hoewel ik tijdens het

wandelen een zelfzekere Lia waarnam, toont ze in de kunstacademie haar onzekerheid. Zo vraag ik Lia na de les of ze alles verstond omdat ik de leerkracht dialect hoorde spreken. Lia reageert verrast en meldt dat ze de uitspraak van de leerkracht niet als dialect interpreteerde maar dit wel kan van verklaren waarom ze niet alle opdrachten verstaat. Situaties als deze voeden haar onzekerheid, hetgeen ze ook vaak als feedback van de leerkrachten krijgt. Nochtans is Lia van nature geen onzeker persoon. Tenslotte uit Lia naar aanleiding van een gesprek met twee andere cursisten haar ontevredenheid over haar Nederlandse lessen bij het CVO. In dat gesprek leerde ze het woord 'bij' kennen. Hoewel Lia altijd tevreden is wanneer ze nieuwe woorden bijleert, was ze eerder teleurgesteld. Ze verklaart dat ze in het CVO heel veel oefenen op uitspraak maar de meest eenvoudige woorden niet leren.

5.1.3. Nederlandse les in het CVO

Tijdens de les die ik bijwoonde zag ik opnieuw hoe Lia gericht is op het verbeteren van haar Nederlands. Lia noteert namelijk haar werkpunten in een schriftje wanneer ze verbeterde toetsen terugkrijgt. De les waaraan ik deelneem, gaat over het West-Vlaams dialect. De leerlingen leren aan de hand van het programma 'Eigen Kweek' hoe bepaalde letters anders klinken in dit dialect. Emmy kende dit programma reeds omdat ze met Tim al sinds haar aankomst in België naar Vlaamse televisie kijkt.

Op onze laatste afspraak deelt Lia dat ze wil stoppen met de Nederlandse lessen vanwege het trage tempo. Wanneer ik Linguapolis aanraad, zegt ze deze school te kennen maar het geen optie voor haar is omdat het te duur is. Sofie is ook aanwezig tijdens dit gesprek en vraagt meer uitleg. Lia merkt dat ze vertraging oploopt doordat het CVO te weinig leerlingen had voor schrijflessen en zij die dus niet kon volgen. Daarnaast is ze ontevreden over de inhoud en verwijst ze naar de lessen over het West-Vlaams dialect die ze onnodig vindt gezien ze nog steeds een tekort aan woordenschat heeft. Tenslotte bekritiseert Lia de focus op het perfect uitspreken van woorden. Ze vindt het echter moeilijk sommige klanken uit te spreken omdat ze botsen met de Griekse taal. Ook haar buurvrouw sprak haar hier al meerdere malen op aan en Lia als *gênant* ervaart. Sofie bevestigt de frustraties van Lia en deelt dat ze het onnodig vindt dat nieuwkomers West-Vlaams dialect moeten leren en geacht worden om algemeen Nederlands te praten gezien ze beide zelf niet kan als Belg.

DISCUSSIE EN CONCLUSIE

1. Discussie

Deze studie vertrok vanuit de onderzoeksvraag ‘Hoe beleven hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers hun (proces naar) burgerschap’. Via de kwalitatieve methodes veldonderzoek en participerende observatie werd ik toegelaten in het leven van vijf hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers. Ik koos voor een focus op de insider’s perspectief om de beleving van de vrouwen in hun eigen termen te vatten. Deze masterproef betreft dus de verzameling van vijf unieke verhalen met enkele opvallende raakpunten.

Burgerschap is vandaag een betwist begrip. Zo hadden processen als wereldwijde immigratie naar West-Europa en de eenwording van een Europese natie een fundamenteel effect op de Europese lidstaten (Horner, 2009; Pulinx, 2017; Van Avermaet, 2009). De eenentwintigste-eeuwse superdiversiteit doorbreekt namelijk de negentiende-eeuwse droom van soevereine natiestaten. Toch grijpen beleidsmakers opnieuw naar eenvormigheid en homogeniteit om hun nationale identiteit te behouden (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Het resultaat was de toename van een nationalistisch discours (Pulinx, 2017). Een discours dat ook de participanten van deze studie opmaken uit hun omgeving. Waar de ene vrouw aanvoelt dat ze geen hoofddoek mag dragen wanneer ze gaat solliciteren, herkennen de andere vrouwen een rechtse tendens in Vlaanderen.

Het politiek discours met aandacht voor de nationale identiteit bestaat voornamelijk uit vragen over de betekenis en de functie van sociale cohesie, identiteit, en burgerschap. De oplossing betrof slechts een antwoord: taal (Blackledge & Pavlenko, 2001; Blommaert & Verschueren, 2002; Horner, 2015; Milani, 2008; Shohamy, 2006; Van Avermaet, 2009). Hetzelfde geldt voor de participanten van deze studie. Taal begeestert voor een groot deel de burgerschapsbeleving van de participanten. Dit werd reeds duidelijk tijdens de eerste afspraken. Uitspraken als “Sorry, mijn Nederlands is nog niet zo goed” waren niet uitzonderlijk. Daarnaast doken er regelmatig excuses op voor fout- of Engels woordgebruik. Dit hoofdstuk wil nagaan hoe we dit dienen te begrijpen en interpreteert de resultaten binnen het gevormde theoretische kader.

1.1. Burgerschap en taal

Martiniello (1995) beschreef twee manieren waarop burgerschap toegekend kan worden en bovendien volgens Pulinx (2017) beide aanwezig zijn in België. Zo kenmerkt Vlaanderen zich door het cultureel nationalisme dat een gemeenschappelijke geschiedenis, taal en religie voor de toekenning van burgerschap veronderstelt en bijgevolg minder toegankelijk voor nieuwkomers is (Martiniello, 1995; Pulinx, 2017). In Wallonië daarentegen is de tendens eerder het burgerlijk nationalisme, hetgeen te vergelijken is met de Frans republikeinse aanpak waarbij nieuwkomers, ongeacht hun etnisch culturele achtergrond, als burgers worden aanzien indien ze de regels en nationale cultuur waarderen

(Martiniello, 1995; Pulinx, 2017). Daarnaast implementeert Schinkel (2008) taal in zijn definiëring van burgerschap en herkent zo een fundamentele omkering in het toekennen van burgerschap. Moreel burgerschap - de waarden, normen en overtuigingen waarnaar burgers van een samenleving handelen - werd namelijk een voorwaarde voor formeel burgerschap, het geheel aan politieke en economische rechten die verworven worden door nationaliteit (Schinkel, 2008). De eenentwintigste-eeuwse eentalige ideologie bestendigde de omkering in de relatie tussen deze twee vormen van burgerschap. Deze taalideologie is een systeem van overtuigingen en ideeën over het belang van een gemeenschappelijke taal en de kennis van een nationale landstaal die West-Europese natiestaten hanteren om zich te beschermen tegen de onoverkomelijke overgang naar superdiverse samenlevingen (Pulinx, 2017; Spolsky, 2004; Shohamy 2006; Woolard, 1998). Zo heerst vandaag de verwachting dat burgerschap slechts aangetoond kan worden door de kennis van de nationale taal (Schinkel, 2008).

Alvorens verder in te gaan op de relatie tussen taal en burgerschap is een korte tussenstap cruciaal om te analyseren wat er plaatsvindt voor het proces waarin nieuwkomers moreel burgerschap aannemen om formeel burgerschap te verkrijgen. We kunnen stellen dat burgerschap in Vlaanderen begint bij het regelen van verblijfsdocumenten. Nadien worden immigranten, die tot de doelgroep van het KBI behoren, als nieuwkomers beschouwd en start hun inburgering en integratie. Uit de studie bleek echter dat deze eerste stap, het aanvragen van een langdurig verblijf in België, niet eenvoudig is. Martha bijvoorbeeld, behoorde niet tot de verplichte groep inburgeraars en werd verondersteld zelf haar weg te vinden. Zo botsten zij en haar man op hun onwetendheid over verblijfsdocumenten en arbeidskaarten die het proces van Martha in het vinden van betaalde arbeid en persoonlijke groei vertraagde. Vervolgens ervaarde Raquel haar periode als asielzoeker in België als ingrijpend waardoor ze zichzelf nog steeds percipieert als migrant en de Belgische samenleving als controlerend ervaart. Vandaag beïnvloedt dit hoe ze zich beweegt en voelt in de samenleving. Bovendien is het merkwaardig dat niet iedere participant zeker was of is van een permanent verblijf in België. We kunnen kritisch vaststellen dat de Belgische wetgeving en de doelgroep van het KBI zo georganiseerd lijkt te zijn dat het steeds vertrekt vanuit het idee dat iedere immigrant langdurig in België zal verblijven waardoor men telkens dat aantonen van dat moreel burgerschap verwacht. Nochtans blijkt uit het verhaal van Elisa dat migratie een dynamisch en beïnvloedbaar proces is. Na haar scheiding kreeg ze namelijk de kans om naar familie in Frankrijk of Duitsland te verhuizen maar weigerde dit vanwege haar kinderen.

Vandaag kan formeel burgerschap slechts verworven worden nadat men moreel burgerschap aantoonde door de kennis van de nationale taal (Schinkel, 2008). Een kritische bedenking die we kunnen maken is dat het Vlaams inburgeringsbeleid deze tendens lijkt te volgen omdat het zo georganiseerd is dat vreemdelingen pas na vijf jaar verblijf en het waarmaken van maatschappelijke integratie, economische participatie en de beheersing van de landstaal formeel burgerschap verkrijgen via de nationaliteitsverklaring volgens de Belgische nationaliteitswet (Noppe et.al., 2018). De kennis van Nederlands is de hefboom voor wie wil leren, wonen, werken en leven in Vlaanderen (Homans, 2014; Noppe et.al., 2018). Moreel burgerschap in Vlaanderen omvat dus de nauwe invulling van taal en waarden en wordt gestuurd door het volgen van een inburgeringscursus bestaande uit taallessen en een cursus maatschappelijke oriëntatie. Volgens Brouckaert (2009) omvat integreren in Vlaanderen de assimilatie van een Vlaamse meerderheidsidentiteit. Dit teruggrijpen naar een gemeenschappelijke taal binnen de huidige veranderde samenleving interpreteert Pulinx (2017) als de constructie van een hernieuwde eentalige ideologie. Deze taalideologie acht een gemeenschappelijke taal noodzakelijk

voor de sociale cohesie en participatie. Die is slechts haalbaar indien alle leden van de samenleving een standaard variant van de nationale taal beheersen (Blackledge, 2005; Horner, 2009; Milani, 2008; Piller, 2001; Pulinx, 2017; Shohamy, 2009; Silverstein, 1996).

1.2. De eentalige ideologie

De uitgangspunten inzake participatie en cohesie van de eentalige ideologie lijken prominent aanwezig te zijn in het verhaal van de participanten van deze studie. Allereerst omdat ze allen, en sommigen onverwachts, ervaren dat een deelname in de Vlaamse samenleving hen niet lukte zonder de kennis van Nederlands. Hoewel drie participanten behoren tot de verplichte doelgroep van het inburgeringsbeleid en twee tot de rechthebbenden, volgde ieder van hen Nederlandse lessen en vier vrouwen een inburgeringstraject. Desondanks het uitgebreid integratiebeleid met hoofd- en nevencategorieën veronderstelt elk traject dus een proces van taalverwerving (Blommaert en Van Avermaet, 2008). Ten tweede richtten de participanten zich eerder dwangmatig op hun Nederlandse taalvaardigheid. Hoewel het Vlaams inburgeringsbeleid van nieuwkomers verwacht dat ze het Nederlands niveau A2 (1.2.) behalen, mikten de participanten van deze studie zich op hogere niveaus. Daarom dienen we ons, vertrekkende vanuit de beleving van de participanten, ook af te vragen wat de invloed van de eentalige ideologie is op nieuwkomers. Vervolgens stelt de eentalige ideologie dat participatie slechts mogelijk is door de kennis van de standaardvariant van de nationale taal (Blackledge, 2005; Horner, 2009; Milani, 2008; Piller, 2001; Pulinx, 2017; Shohamy, 2009; Silverstein, 1996). We kunnen kritisch stellen dat de participanten leken te handelden naar dit idee omdat ze streefden naar een perfecte Nederlandse taalvaardigheid alvorens ze bepaalde professionele stappen in hun leven ondernamen. Zo vermeden Lia en Raquel vacatures die perfect Nederlands vereisten. Nochtans behaalde Lia niveau C1 (4.1), een van de hogere niveaus. Daarnaast sprak Lia expliciet uit dat haar integratie faalt omdat ze onvoldoende Nederlands kan. Hieruit kunnen we afleiden dat de participanten integratie eerder aanzien als een prestatie dan een proces, een verandering die in het brede debat reeds werd beschreven door Pulinx en Van Avermaet (2015).

Echter lijkt hun inzet niet het gewenste effect te bewerkstelligen. Blommaert en Van Avermaet (2008) en het INTEC-rapport van Strick et.al. (2010) toonden reeds aan dat het niveau verplichte Nederlands A2 dat nieuwkomers aangeleerd wordt onvoldoende is voor het vermijden van communicatieproblemen of het kunnen bewegen binnen een arbeidscontext. Uit de observaties van deze masterproef blijkt dat ook hogere niveaus Nederlands niet automatisch lijken bij te dragen tot minder uitdagingen, het gewenste werk of de gewenste onderwijskansen. Nochtans stelt Liesbeth Homans (2014), Vlaams Minister van Inburgering, dat wie Nederlands kan meer kansen heeft. Hoewel de participanten van deze studie hogere niveaus Nederlands bereikten, vond geen van hen een job die aansloot bij hun diploma of wensen. Ze dienden zich bij te scholen en ervaren zelfs dan nog steeds uitdagingen omdat opleidingen werden geweigerd vanwege hun Nederlands, het niet bezitten van de juiste taalattesten of zelf voelden dat Nederlands een drempel was. Zo worden hun verhalen gekenmerkt door continue teleurstellingen en omwegen.

We dienen ons dus de vraag te stellen hoeveel Nederlands iemand moet kunnen om een gevoel van acceptatie te krijgen en de kansen te kunnen benutten waar hij of zij recht op heeft. Raquel benadrukt haar appreciatie voor de kansen die ze krijgt in België kreeg apprecieert maar merkt wel op dat het

land wordt gestuurd door bepaalde normen en visies. Zo betwijfelt ze of ze nooit werd uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek omdat ze simpelweg niet voldeed aan de objectieve vereisten of omdat Nederlands niet haar moedertaal is en de werkgever migranten vermijdt. Erel (2010) besluit dat het veelal over dit laatste gaat omdat de ontvangende samenleving over de symbolische macht beschikt om het kapitaal van migranten te miskennen op basis van een nationalistisch beschermingsdiscours. Zo bestaat de kans dat werkgevers de formeel erkende kwalificaties van een solliciterende migrant negeren en andere eigenschappen of tekortkomingen, zoals het gebrek aan professionele ervaring, aanhalen om alsnog geen migranten aan te nemen. Bijgevolg blijven hooggekwalificeerde jobs een privilege voor de mensen die tot de natie behoren (Erel, 2010). Ook het bedrijfskundig onderzoek van Ashcraft (2013) introduceerde de metafoer 'glass slipper' om te verwijzen naar de manier waarop 'neutrale' beroepsidentiteiten vooral wit en mannelijk geformuleerd zijn waardoor ze systematische voor- en nadelen opleveren. Mensen met bepaalde identiteitskenmerken lijken te passen binnen het zogenaamde neutrale beroepsprofiel, anderen niet (Ashcraft, 2013). Vooral migranten worden uitgesloten van banen, gezag functies, een goed salaris en groeimogelijkheden (Heath, 2007).

Bovendien is het opmerkelijk dat sommige participanten hun taallessen eerder negatief beoordelen en andere manieren zoeken om hun Nederlands te verfijnen. Martha bijvoorbeeld, ervaren de Nederlandse lessen als te standaard en koos voor een VDAB-opleiding om haar Nederlands te verbeteren. Daarnaast werd ze ook vrijwillig Spaanse lesgeefster om haar Nederlands te oefenen. Lia hekelde voornamelijk de inhoud van haar Nederlandse lessen die te sterk focusten op het correct uitspreken van woorden en het vormen van grammaticaal correcte zinnen. Blommaert en Van Avermaet (2008) bekritiseerden reeds deze artefactuele ideologie van taal in het taalbeleid. De rigide focus op het aanleren van een standaardvariant door een handvol regels biedt nieuwkomers onvoldoende competenties stellen de auteurs. De auteurs benadrukken daarentegen dat we aandacht dienen te schenken aan intra-talige diversiteit en meertaligheid. Ze belichten de mens namelijk als een sociaal wezen dat afhankelijk van de context een standaardvariant of dialectvariant hanteert. Ook de participanten van deze studie merken de intra-talige diversiteit van het Nederlands op en verwijzen naar de ontelbare keren dat ze geconfronteerd werden met een dialectvariant die hen veelal ongekend is waardoor er communicatieproblemen optraden. De participanten verfijnden hun Nederlands dus vooral in vormen van sociale participatie en tijdens informele leeransen. De invloed van informeel leren is geen marginaal gegeven. Het beleid dient dus meer aandacht te schenken aan informele leeromgeving die een fundamentele invloed hebben op het verwerven van taal (Blommaert & Van Avermaet, 2008). Daarnaast leven de participanten in een meertalige realiteit. Ze spreken veelal Engels met internationale vrienden of de moedertaal met hun nabije familie. Bovendien geloven de participanten in de kracht van een brede talenkennis en konden sommige participanten hun moedertaal benutten in betaalde arbeid. Meertaligheid wordt dus stilaan ingezet als didactisch kapitaal, hetgeen Van Avermaet (2015) reeds nodig achtte in de onderwijscontext en volgens hem bijdraagt tot betrokkenheid en zelfvertrouwen.

Als tussenbesluit kunnen we stellen dat in de verhalen van de participanten het streven naar perfecte Nederlandse taalvaardigheden en het zoeken naar eigen oplossingen om de tekortkomingen van het taalbeleid te compenseren, de focus op het individu en de eigen verantwoordelijkheid zichtbaar is. Dit is kenmerkend voor eenentwintigste-eeuwse opvattingen over taal en burgerschap en het inburgeringsbeleid (Pulinx en Van Avermaet, 2015; Wets, 2007). Culturele rechten en plichten, zoals kennis van de ontvangende samenleving en de motivatie om een reeks normen en overtuigingen aan

te nemen, worden ingezet als voorwaarden om economische rechten en plichten te genieten. Dit betekent dat de relatie tussen de staat en het individu verandert, de plichten van het individu naar de staat worden strenger benadrukt in vergelijking met de rechten die de staat toekent aan het individu (Pulinx en Van Avermaet, 2015).

1.3. Burgerschap en kapitaal

Een geslaagde integratie werd de verantwoordelijkheid van de nieuwkomer (Pulinx en Van Avermaet, 2015; Wets, 2007). Dit valt te kaderen binnen een meritocratisch systeem. De aristocratische samenleving werd namelijk vervangen door de meritocratische die veronderstelt dat opleiding en prestatie leidt tot een plaats in de maatschappelijke hiërarchie (Christensen, Wille & Bovens, 2017; Elchardus, 2015). Echter dienen we ons de vraag te stellen of dit voor iedere nieuwkomer eenvoudig is. De Algemene Rekenkamer (2017) besloot reeds dat het voor een merendeel van de migranten in Nederland van belang blijft om bij de start van hun inburgeringstraject beroep te kunnen doen op ondersteuning. Strik et.al. (2010) bemerken dat vooral vluchtelingen, ouderen en kortgeschoolden slachtoffer zijn van dat meritocratisch beleid.

We kunnen kritisch stellen dat het kapitaal waarover de hooggeschoolde participanten beschikten een voorname rol leek te hebben in de manier waarop ze hun burgerschap vormgaven. Zo was het opvallend dat de vrouwen op korte tijd hoge niveaus Nederlands behaalden. We kunnen dit voorzichtig verklaren vanuit de hypothese die Blommaert en Van Avermaet (2008) reeds poneerden waarin ze het mogelijk achten dat nieuwkomers die reeds kwaliteitsvolle scholing genoten in een land van herkomst minder moeite ervaren met het aanleren van de Nederlandse taal dan ongeschoolde nieuwkomers omdat ze gekender zijn met het schoolsysteem. Daarnaast vermoedt Van Avermaet (2019) dat de huidige beleidstendenzen eerder lijken overeen te stemmen met het cultureel kapitaal van geschoolden. Ten tweede is het noemenswaardig dat de vrouwen de tekorten van hun Nederlands zelfstandig aanvulden met activiteiten die voornamelijk sociale participatie betroffen. Ze haalden hiervoor inspiratie op het internet of uit folders en informeerde zich binnen hun netwerk dat hen vervolgens de weg leidde. Dat sociaal kapitaal droeg naast het economisch en cultureel kapitaal waarover sommige participanten bezitten ook bij tot het vinden van werk, het zich doorheen de Belgische wetgeving inzake verblijfsdocumenten banen en de keuze om bepaalde jobs wel of niet aan te nemen en opleidingen te volgen. Het dient wel bemerkt te worden dat economisch kapitaal niet de voornaamste vorm van kapitaal was maar vooral sociaal en cultureel kapitaal van belang was. Daarom is de term 'les initiés' van Draelants (2014) toepasbaar op de participanten. De initié is namelijk in staat om de scholing in eigen handen te nemen en kan andere middelen inzetten om zichzelf nog meer bij te schaven. Hierbij is er een belangrijke rol weggelegd voor de sociale netwerken die de initié kan benutten (Draelants, 2014).

De keuze om hooggeschoolden te bestuderen vertrok deels uit de getuigenis van een vrouw uit het onderzoek van Brouckaert (2014, p.131) die stelt dat "studies en goed werk je meer Belg kunnen maken". De resultaten van deze masterproef tonen echter aan dat we kritisch moeten omgaan met dergelijke opvattingen over kapitaal. Volgens Bourdieu (1986) bestaat cultureel in een geïnstitutionaliseerde staat waarmee hij stelt dat academische kwalificaties als certificaat van culturele competenties kunnen dienen, wat de houder van dit certificaat bepaalde voordelen verleent. Hoewel

vier van de vijf vrouwen over een erkend diploma beschikten, vonden zij geen werk met die diploma's en ervoeren ze nog vele andere uitdagingen. Daarnaast ontwikkelden ze ook nieuwe vormen van kapitaal door bijscholingen of sociale participatie, een proces dat Erel (2010) cruciaal acht in het begrijpen van migranten en diens kapitaal. De auteur bekritiseert namelijk de rugzakbenadering van kapitaal in migratiestudies omdat migratie de overdracht van kapitaal verstoort. Bovendien neigt deze masterproef eerder te stellen dat de participanten uit deze studie hun kapitaal eerder benutten als ondersteunende factoren. De vrouwen legden ieder een uniek parcours af dat vooral uit heel wat tegenslagen en omwegen bestond. Ik bewonderde hun doorzettingsvermogen om steeds opnieuw de motivatie te hebben om een extra opleiding te volgen, vervolgopleidingen Nederlands te ondernemen of om te gaan met het feit dat ze hun reeds behaalde diploma's niet kunnen benutten. Onderwijskundig onderzoek zoals dat van Antrop-González (2013) bevroeg reeds succesvolle gekleurde jongeren over wat zij verantwoordelijk achten voor hun academisch slagen. We kunnen kritisch stellen dat net als de jongeren van Antrop-González (2013) elementen als familie, zorgzame leerkrachten of andere professionelen en sociale participatie de vrouwen bijstonden in hun traject. Ze benadrukten de elementen als ondersteunde factoren om gemotiveerd te blijven en om te gaan met de omwegen en uitdagingen die ze doorstaan.

1.4. Burgerschap en intersectionaliteit

Hoewel de participanten van deze masterproef, net als de initiés van Draelants in de onderwijscontext, het kapitaal bezitten om hun burgerschap te sturen en tekortkomingen van het beleid zelf te compenseren, ervoeren de participanten nog steeds vormen van uitsluiting. Hoewel deze resultaten als vijf unieke verhalen dienen gelezen te worden, traden er wel gemeenschappelijke uitdagingen op. Vanuit de intersectionaliteitstheorie wil deze masterproef deze uitdagingen kaderen binnen een structureel kader.

De eentalige ideologie werd ingezet als politiek en sociaal instrument om burgerschap en sociale identiteit te bevrijden van de uitdagingen die een diverse en meertalige samenleving creëren (Shohamy, 2006). Zo diende de eenentwintigste taalideologie voor de ontwikkeling en uitvoering van een taalbeleid dat een opmerkelijke rol had in het bereiken van doelen en het legitimeren van ideologische keuzes (Shohamy, 2006). Gezaghebbenden kennen zichzelf een positie toe waarin ze taalideologieën doorgeven als een gedeeld denken waardoor de ruime samenleving deze aanschouwt als een algemeen aanvaard dogma (Bourdieu, 1977a). De eentalige ideologie droeg zo bij tot de ontwikkeling van een taalbeleid binnen een sanctionerend migratiebeleid, verplichte integratie en verantwoordelijk burgerschap ontwikkeld. Bovendien creëerde de semantische vaagheid van het integratiebegrip de openheid voor beleidsmakers om vanuit een privilegieerde positie de normen voor het meten van integratie te kunnen bepalen (Horner, 2009; Silverstein; 1996). Zo groeide ook de noodzakelijkheid van moreel burgerschap voor het ontvangen van formeel burgerschap. Bovendien is de aandacht voor moreel burgerschap slechts van toepassing op een selectie van de bevolking (Pulinx, 2017). Zo nemen Extra, Spotti en Van Avermaet (2009) een proces van othering waar binnen de context van de Nederlandse en Vlaamse testregimes. Moreel burgerschap bestendigt, op basis van sociaaleconomische eigenschappen en migratieachtergrond, inclusiviteit voor de ene en exclusiviteit voor de andere (Pulinx en Van Avermaet, 2015; Blommaert en Van Avermaet, 2008). Schinkel (2008) spreekt daarom over de virtualisatie van burgerschap waarmee hij stelt dat de integratie en

burgerschap van bepaalde groepen steeds in vraag zal gesteld worden. Dit is volgens de auteur de sociale hypochondrie van onze samenleving, een collectieve angst om zichzelf te verliezen (Schinkel, 2007). De kern van intersectionaliteit betreft het blootleggen van deze machtsrelaties (Romero, 2018). Meer specifiek richt het zich op hoe verschil verankerd is in dominantie en onderdrukking. Zo zijn witte, mannelijke, heteroseksuele en privileges met betrekking tot burgerschap geen persoonlijk verworven verwezenlijkheden maar institutionele bepalingen. Gekleurde mensen, vrouwen, LGBTQ's of niet-burgers worden echter uitgesloten door de manier waarop die privileges institutioneel georganiseerd zijn (Romero, 2018). Dit kan mogelijks verklaren waarom de participanten van deze studie, zelfs na het behalen van hoge taalniveaus en de erkenning van hun diploma, nog steeds uitdagingen ervaren.

Tenslotte kunnen we kritisch maar voorzichtig een tweede mogelijke verklaring voor de uitdagingen van de participanten formuleren. Namelijk het zelfbeperkend gedrag door het internaliseren van een dominant discours. De wereldwijde immigratie en Europese eenwording bestendigden het nationalistisch discours dat vandaag overheerst (Horner, 2009; Pulinx, 2017; Van Avermaet, 2009). Een discours waarvan de participanten in deze studie bewust waren. Siebers (2010) stelt dat positieve stereotypen inclusiviteit veroorzaken en negatieve stereotypen het discrimineren van bepaalde groepen rechtvaardigen. Ilgen en Youtz (1986) poneerden reeds vanuit de managementstudies dat het risico bestaat dat minderheidsgroepen deze negatieve stereotypen internaliseren, hetgeen hun zelftwijfel en zelfbeperkend gedrag verklaart. We kunnen kritisch stellen dat hetzelfde proces zichtbaar is bij de participanten van deze studie en zij de eentalige ideologie internaliseren. Het lijkt alsof de continue teleurstelling, weigering en het bewustzijn van het politieke discours de vrouwen deed geloven dat hun Nederlands slecht is, desondanks de hoog behaalde taalniveaus en mijn vlotte communicatie met hen. Enerzijds was het expliciet duidelijk dat de twee participanten de oorzaak van hun 'slechte Nederlands' bij zichzelf plaatsten. Zo meent Lia dat haar integratie tekortschiet omdat ze te weinig Nederlands praat. Raquel verklaart letterlijk dat ze de identiteit van migrant aanneemt en vanuit deze positie haar omgeving percipieert waardoor ze continue het gevoel heeft dat ze zichzelf moet bewijzen. Anderzijds leek die internalisatie van de eentalige ideologie zich ook onbewust voor te doen. Zo is Elisa van mening dat migranten die slechts niveau A2 behalen het niet halen in deze samenleving en extra inspanningen moeten leveren. Ook Raquel benadrukt dat integratie en inspanningen van nieuwkomers noodzakelijk zijn om het samenleven in een diverse omgeving te realiseren. Het zelfbeperkend gedrag en zelftwijfel werd zichtbaar in uitspraken als "Sorry mijn Nederlands is nog niet goed genoeg", de onzekerheid over hun taalvaardigheid en het mijden van sollicitaties in de lijn van hun diploma.

1.5. Beperkingen

Er dient ook aandacht te zijn voor de tekortkomingen van deze studie die vooral beperkt in tijd en aantal respondenten is. Er werd gekozen voor vijf participanten om de haalbaarheid van de participerende observatie te bewerkstelligen. De betrokkenheid van meer participanten zou mogelijk andere accenten of raakpunten aanduiden. Tevens betrof de groep participanten geen vrouwen afkomstig uit de MENA-regio of Zwart-Afrika. We kunnen stellen dat deze minder gefavoriseerde groepen in het politieke debat mogelijks een andere burgerschapsbeleving kennen. Daarnaast wonen de vrouwen hoofdzakelijk in de Vlaamse provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen en moeten we aandacht hebben mogelijke andere resultaten in andere woonplaatsen. Vervolgens houden de reeds

geproblematiseerde methodologische keuzes tekortkomingen in. Tenslotte wens ik te benadrukken dat er een grote hoeveelheid aan data werd verzameld die uitgedund te lezen is in het resultaatendeel. Daarnaast is het niet eenvoudig om de sterk beleefde emoties en ervaringen van zowel mezelf als de vrouwen academisch neer te schrijven. Citaten zouden mogelijks meer diepgang en beleefde emotie kunnen representeren. Dit was echter niet mogelijk omdat de gesprekken niet werden opgenomen omdat dit niet haalbaar was vanwege de combinatie van actieve participatie en het voeren van gesprekken.

1.6. Toekomstig onderzoek

Hierboven werden enkele aannames gemaakt op basis van de theorie en de resultaten van deze masterproef. Dit zijn echter kritische bedenkingen die verder onderzoek vragen. Voornamelijk de internalisatie van een stereotiep discours kan verder bestudeerd worden gezien dit slechts een ruime tijd geleden binnen managementstudies werd bestuurd en er gelijkenissen optreden. Verder is het aangeraden andere intersectionele groepen nieuwkomers en hun burgerschapsbeleving te bestuderen. Zo werden genderverhoudingen minder belicht in deze studie omdat ze slechts door een vrouw werden aangehaald. Verder onderzoek kan dus vergelijkend nagaan hoe die belevingen zich situeren. Daarbij kan er rekening gehouden met feministische kritieken die stellen dat burgerschap gebaseerd is op een wit, mannelijk, heterogeen model. Tevens vraagt deze masterproef zich af wat de beleving van hooggeschoolde nieuwkomers mogelijks kan betekenen voor laaggeschoolde nieuwkomers. We zien dat kapitaal de hooggeschoolde participanten verschillende vormen van ondersteuning bieden maar ze alsnog uitdagingen ervaren. Voorts zijn de bedrukte en bezorgde gevoelens van de vrouwen noemenswaardig voor verder onderzoek. Wat is het gevolg van die prestatiedruk? Hoe behoudt men de eigen identiteit en welke ambiguïteit brengt dit met zich mee? Tenslotte zijn kwantitatieve of kwalitatieve studies met een andere methode aanbevolen met het oog op triangulatie.

1.7. Beleidsimplicaties

Academici als Van Avermaet en Blommaert (2008) vragen al gedurende geruime tijd aandacht voor informele leerkansen en een brede, minder rechtlijnige, interpretatie van taal omdat het volgens hen eerder een grillig en dynamisch proces is. Hoewel de eentalige ideologie een overheersend element is in het beleid volgens de aangehaalde auteurs in deze masterproef lijkt er echt wel een geringe veranderde cultuur zichtbaar. Zo zijn er op de website van het Agentschap Integratie en Inburgering (z.d., al.4) indicaties richting oog voor taaldiversiteit:

Nederlands kennen is voor anderstalige volwassenen een belangrijke hulp om te participeren in de samenleving. Taal en participatie zijn niet los van elkaar te zien. Juist door te participeren kan je een taal onder de knie krijgen. Het is dus belangrijk dat er voor anderstaligen kansen zijn om te participeren. (...) Je kunt het Nederlands ook op een informele manier leren door de taal te oefenen en te gebruiken.

Dit discours zou verdere positieve ondersteuning moeten krijgen. De resultaten van deze masterproef tonen namelijk aan dat de taallessen zoals ze vandaag bestaan onvoldoende zijn. De vijf vrouwen in deze masterproef ondernamen zelf acties om deze tekorten te compenseren, hetgeen voornamelijk zichtbaar is in hun sociale participatie. Opnieuw wordt dus bevestigd dat taalvaardigheid geen voorwaarde hoeft te zijn voor participatie maar men net door het participeren een taal aanleert en verfijnt. Echter lijken de vrouwen van deze masterproef de keuze voor participatie eerder te maken vanuit de prestatiedruk die de eentalige ideologie produceert. We hebben daarentegen een beleid nodig dat sociale participatie vanuit een kansenperspectief promoot. Want een tweede kritische reflectie op de resultaten wijst aan dat desondanks de taallessen, sociale participatie en motivatie de vrouwen nog steeds vormen van uitdagingen ervaren en aan zelftwijfel doen. Dit betekent ook dat structurele vormen van uitsluiting nog steeds aandacht moeten krijgen en het beleid een voorbeeldfunctie op zich moeten nemen waarbij aangepaste trajecten op maat, differentiatie en flexibiliteit niet de uitzondering zijn. Zo kunnen de omwegen in het traject van vrouwen en de gevolgen ervan makkelijk vermeden worden. Daarnaast demonstreert deze masterproef dat de meritocratische idealen niet voor iedereen gelden en kapitaal geen garantie voor slagen is. Dit moet ons ook doen afvragen hoe we met laaggeschoolde nieuwkomers omgaan en welke rol we hogeschoolden in hun verhaal kunnen toekennen, zoals Elisa ondersteunend werk voor laaggeschoolden wil verrichten. Ruimer gesteld moeten we zo veel mogelijk inzetten op de talenten van alle nieuwkomers. Ik zag hoe sterk iedere participant uitblinkt in een bepaalde vaardigheid maar dit niet benut werd.

2. Conclusie

West-Europese natiestaten ondergingen ten gevolge van onder meer wereldwijde immigratie en de Europese eenwording een fundamentele transformatie naar (super)diverse samenlevingen (Pulinx, 2017; Vertovec, 2007). Toch grijpen we terug naar eenvormigheid en homogeniteit, hetgeen zich uit in een debat dat zich laat leiden door vragen over de betekenis en functie van cohesie, identiteit en burgerschap (Blommaert & Van Avermaet, 2008; Blommaert & Verschueren, 2002; Horner, 2009; Van Avermaet, 2009). Dit discours had een aanzienlijke invloed op het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid waarbij moreel burgerschap een voorwaarde werd voor formeel burgerschap. Enkel het aantonen van de kennis van de nationale landstaal leidt tot burgerschap (Schinkel, 2008). Zo kenmerkt het beleid zich door een strikte en voorwaardelijke invulling van burgerschap. Dit resulteerde eveneens in een beleid dat meervoudige identiteiten miskent (Brouckaert, 2014; De Cuyper, Lamberts & Pauwels, 2010). Beide tendensen werden reeds geïntegreerd in studies zoals het INTEC-rapport van Strick, Böcker, Luiten en Oers (2010), het onderzoek van de Nederlandse Algemene Rekenkamer (2010) en het Vlaams evaluatierapport van Wets et.al. (2010). Echter werden deze gegevens in kwantitatieve cijfers gegoten en mist het diepgaande belevingen. Daarnaast is er nog meer nood aan het kruispuntdenken in migratiestudies (Nawyn, 2010). Daarom vertrok deze masterproef vanuit de onderzoeksvraag 'Hoe beleven hogeschoolde vrouwelijke nieuwkomers hun (proces naar) burgerschap'. Deze verkennende en ruime onderzoeksvraag vergde de kwalitatieve onderzoeksmethode veldonderzoek en participerende observatie als methode voor dataverzameling.

Het antwoord op deze onderzoeksvraag is geen eenduidig antwoord en kan niet beantwoord worden met 'goed' of 'slecht'. Het antwoord van beleidsmakers op de uitdagingen inzake de betekenis en functie van cohesie, identiteit en burgerschap die een superdiverse samenleving bezorgen betrof

slechts één antwoord: taal (Blackledge en Pavlenko, 2001; Blommaert en Verschueren, 2002; Horner, 2015; Milani, 2008; Shohamy, 2006; Van Avermaet, 2009). Hetzelfde geldt voor de participanten van deze studie. Taal begeestert voor een groot deel de burgerschapsbeleving van de participanten. Taal geraakte dus verweven met burgerschap en integratie, zoals Pulinx en Van Avermaet (2017) reeds besloten. Voor de participanten betrof het een verwevenheid met vergaande gevolgen op hun burgerschapsbeleving als hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers maar ook als mens. De vrouwen legden desondanks hun hoge Nederlandse taalniveaus, erkende diploma's en kapitaal een heus parcours met heel wat omwegen en uitdagingen af. Deze masterproef neigt dit enerzijds te verklaren vanuit een intersectionaliteitsperspectief en de machtsstructuren die bepaalde groepen van deze samenleving nog steeds uitsluiten. Anderzijds wil het voorzichtig verwijzen naar het zelfbeperkend gedrag van de vrouwen mede door het politieke debat dat zich kenmerkt door een nationalistisch discours, hetgeen de vrouwen internaliseren en bijgevolg aan zelftwijfel doen. Desondanks hun kapitaal en de ondersteunende factoren ervaren de vijf hooggeschoolde vrouwelijke nieuwkomers dus nog steeds uitdagingen. Een andere politieke aanpak blijft dus broodnodig wanneer zelfs personen die de meritocratische samenleving idealiseert als 'wie wil, kan het' er niet in slagen barrières te overwinnen en aanspraak te maken op hun talenten.

LITERATUURLIJST

- Agha, A. (2000). Register. *Journal of Linguistic Anthropology*, 9(1), 216-219
- Algemene Rekenkamer (2017). Inburgering: Eerste resultaten van de Wet inburgering 2013. Geraadpleegd op 24 april, via <https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2017/01/24/inburgering>
- Antrop-González, P. (2013). *Succesfactoren van hoog presterende 'diasporicaanse' (VS) en Marokkaanse studenten (Vlaanderen)*. ACCO: Leuven, 93-114.
- Ashcraft, K. L. (2013). The glass slipper: "Incorporating" occupational identity in management studies. *Academy of Management Review*, 38(1), 6-31
- Ban, K. (2016, mei). Refugees and Migrants: A Crisis of Solidarity. Geraadpleegd op 9 april 2018, via <https://unu.edu/publications/articles/refugees-and-migrants-a-crisis-of-solidarity.html>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., van der Velden, T., & de Goede, M. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Bauder, H. (2003). "Brain Abuse" or the Devaluation of Immigrant Labour in Canada. *Antipode* 35(4): 699–717.
- Berg, B.L. (2004). *Qualitative research methods for the social science*. Boston: Pearson.
- Bernard, R.H. (2006). *Research methods in anthropology. Qualitative and quantitative approaches*. Oxford: Altamira Press.
- Beyens, K., & Tournel, H. (2009). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In Decorte, T. & Zaitch, D. (Eds.). *Kwalitatieve methode en technieken in de criminologie* (196-228). Leuven: Acco.
- Biesta, G. J. (2011). *Learning Democracy in School and Society: Education, Lifelong Learning and the Politics of Citizenship*. Rotterdam: Sense Publishing.
- Billiet, J. (1996). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: Ontwerp en dataverzameling*. Leuven: Acco.
- Blackledge, A. (2005). *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam: John Benjamins.
- Blackledge, A., & Pavlenko, A. (2001). Language ideologies in multilingual contexts. *Multilingua*, 20(3), 121-140.

- Blommaert, J., & Van Avermaet, P. (2008). *Taal, onderwijs en de samenleving: De kloof tussen beleid en realiteit*. Berchem: Epo.
- Blommaert, J., & Verschueren, J. (1991). The pragmatics of minority politics in Belgium. *Language in Society*, 20(4), 503-531.
- Blommaert, J. & Verschueren, J. (1998). "The Role of Language in European Nationalist Ideologies". In Schieffelin, B., Woolard, K., & Kroskrity, P. (Eds.). *Language Ideologies: Practice and Theory* (198-210). New York: Oxford University Press.
- Blommaert, J., & Verschueren, J. (2002). *Debating diversity: Analysing the discourse of tolerance*. New York: Routledge.
- Bourdieu, P. (1977a). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1977b). *Reproduction in Education, Society, Culture*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Bourdieu, P. (1979). Symbolic power. *Critique of anthropology*, 4(13-14), 77-85.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J.G. (Ed.). *Handbook of theory and research or the sociology of education* (241–258). New York: Greenwood.
- Bourdieu P. & Passeron J.C. (1964). *Les Héritiers: les étudiants et la culture*. Paris: Minit.
- Bourdieu, P. & Passeron J.C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Brinckman, B. (2019, 2 mei). Meer Vlaamse identiteit in de Lubbeekse basisschool. *De Standaard*. Geraadpleegd op 15 mei, via http://www.standaard.be/cnt/dmf20190502_04368500?articlehash=9214D838DF523123AB3FB2581C016091B25B0D360938AE46BD98E3DB7252D556B17E441FF247A1C87A5133C1AFB6D1BC6C80E50ECE4BB0722FEF976EABEF1862
- Brouckaert, T. (2009). Identiteit, burgerschap en het recht om te bestaan. *Het Vrije Woord*, 14-17.
- Brouckaert, T. (2014). 'Zijn Vlamingen dan ook niet goed geïntegreerd?' Een kruispuntanalyse van integratievertoegen in Vlaanderen vanuit het standpunt van moeders zonder papieren. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 17(2), 131-147.
- Brown, P. (1990). The 'third wave': Education and the ideology of parentocracy. *British journal of sociology of education*, 11(1), 65-86.
- Bruyn, S.T. (1966). *The human perspective in sociology. The methodology of participant observation*. London: Prentice-Hall.

- Canagarajah, S. (2013). *Translingual practice: Global Englishes and cosmopolitan relations*. New York: Routledge.
- Cheung, S.Y. & Andersen, R. (2003). Time to Read: Family Resources and Educational Outcomes in Britain. *Journal of Comparative Family Studies*, 34(4), 13-33.
- Christensen, J., Wille, A. C., & Bovens, M. (2017). De opmars van de politieke experts. *Idee*, 4, 32-35.
- Council Of Europe (2014). *Linguistic Integration of Adult Migrants: Policy and practice. Final Report on the 3rd Council of Europe Survey*. Geraadpleegd op 22 mei, via <https://rm.coe.int/16802fc1ce>
- Crenshaw, K. (2018). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics [1989]. In *Feminist legal theory* (57-80). Routledge.
- De Cuyper, P., Lamberts, M., & Pauwels, F. (2010). *De efficiëntie, effectiviteit en impact van het Vlaamse inburgeringsbeleid geëvalueerd* [synthese]. Leuven: HIVA.
- Delanty, G., & Rumford, C. (2005). *Rethinking Europe: Social theory and the implications of Europeanization*. Routledge.
- Dispas, C. (2003). Integration Programs for Foreigners: A Comparative Study of the Policies applied in Ten European Countries. Unpublished MA thesis, University of Leuven.
- Docquier, F., Lowell, B. L., & Marfouk, A. (2009). A gendered assessment of highly skilled emigration. *Population and Development Review*, 35(2), pp. 297-321.
- Draelants, H. (2014). Des héritiers aux initiés? Note sur les nouvelles modalités de la reproduction sociale par l'école. *Social Science Information*, 53(3), 403-432.
- Dumais, A. (2006). Early Childhood Cultural Capital, Parental Habitus, and Teachers' Perceptions. *Poetics*, 34, 83-107.
- Elchardus, M. (2015). Dubieuze merite, reëel precariaat: een sociaal en cultureel rapport dat het verschil zou kunnen maken. *Sociologie*, 11(3), 576-582.
- Engbersen, G. (2003). De armoede van sociaal kapitaal. *Economisch statistische berichten*, 88(4398), 12-3.
- Erel, U. (2003) 'Citizenship Practices and Skilled Migrant Women', in M. Morokvasic, U. Erel and K. Shinozaki (eds) *On the Move! Gender and Migration: Crossing Borders and Shifting Boundaries*, pp. 261–84. Opladen: Leske & Budrich.

- Erel, U. (2010). Migrating cultural capital: Bourdieu in migration studies. *Sociology*, 44(4), 642-660.
- Erel, U. (2016). *Migrant women transforming citizenship: Life-stories from Britain and Germany*. London: Routledge.
- Extra, G., Spotti, M., & Van Avermaet, P. (2009). Testing regimes for newcomers. *Language testing, migration and citizenship: Cross-national perspectives on integration regimes*, 3-33.
- Flores-González, N. (1999). Puerto Rican high achievers: An example of ethnic and academic identity compatibility. *Anthropology and Education Quarterly*, 30(3), 343-362.
- Flores, N., & Lewis, M. (2016). From truncated to sociopolitical emergence: A critique of super-diversity in sociolinguistics. *International journal of the sociology of language*, 2016(241), 97-124.
- Gal, S. (1998). Multiplicity and contention among language ideologies: A commentary. *Language ideologies: Practice and theory*, 317-331.
- Gándara, P. (1995). *Over the ivy wall: The educational mobility of low-income Chicanos*. Albany: State University of New York Press.
- Geldof, D. (2013). Superdiversiteit als onverwerkte realiteit. Een uitdaging voor het sociaal werk. *Alert: Tijdschrift voor Sociaal Werk en Politiek*, 39(3), 12-24.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The discovery grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine Publishing Company.
- Gutiérrez-Rodríguez, E. (1999). *Intellektuelle Migrantinnen – Subjektivität im Zeitalter der Globalisierung*. Opladen: Leske & Budrich.
- Gysen, S., Kuijper, H., & Van Avermaet, P. (2009). Language testing in the context of immigration and citizenship: The case of the Netherlands and Flanders (Belgium). *Language Assessment Quarterly*, 6(1), 98-105.
- Habermas, J. (1996). The European nation state. Its achievements and its limitations. On the past and future of sovereignty and citizenship. *Ratio juris*, 9(2), 125-137.
- Hage, G. (1998). *White Nation: Fantasies of White Supremacy in a Multi-Cultural Society*. Annadale, NSW: Pluto Press.
- 't Hart, H. (2001). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Heater, D. (2004). *A brief history of citizenship*. New York: New York City University Press.

- Heath, A. (2007) 'Crossnational Patterns and Processes of Ethnic Disadvantage'. In Heath, A. and Cheung, S.Y. (Eds) *Unequal Chances: Ethnic Minorities in Western Labour Markets* (639-95). Oxford: Oxford University Press.
- Hermans, P. (2004). Contranarratieven van Marokkaanse ouders: een weerwoord op discriminatie, paternalisme en stigmatisering. *Migrantenstudies*, 20(1), 36-53.
- Hidalgo, N. M. (2000). Puerto Rican mothering strategies: The role of mothers and grandmothers in promoting school success. *Puerto Rican students in US schools*, 167-196.
- Hine, R. C. (1992). Regionalism and the Integration of the World Economy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 30(2), 115-124.
- Homans, L. (2014, oktober). Beleidsnota 2014-2019 Integratie en Inburgering [Beleidsnota]. Geraadpleegd op 13 april 2019, via <https://www.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota-2014-2019-integratie-en-inburgering>
- Horner, K. (2009). Language, citizenship and Europeanization: Unpacking the discourse of integration. *Discourses on language and integration: Critical perspectives on language testing regimes in Europe*, 109-128.
- Horner, K. (2015). Language regimes and acts of citizenship in multilingual Luxembourg. *Journal of Language and Politics*, 14(3), 359-381.
- Ilgen, D.R. & Youtz, M.A. (1986). Factors affecting the evaluation and development of minorities in organizations. In Rowland, K. & Ferris, G. (Eds.). *Research in personnel and human resource management: A research annual* (307-337). Greenwich: JAI Press.
- Jæger, M. M. (2011). Does cultural capital really affect academic achievement? New evidence from combined sibling and panel data. *Sociology of education*, 84(4), 281-298.
- Ki-Moon, B. (2016, 9 mei). Refugees and Migrants: A Crisis of Solidarity. Geraadpleegd op 13 april, via <https://unu.edu/publications/articles/refugees-and-migrants-a-crisis-of-solidarity.html>
- Kroskrity, P.V. (2000). *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*. Santa Fé, New Mexico: School of American Research Press.
- Kymlicka, W. & Norman, W. (1994). Return of the citizen: a survey of recent work on citizenship theory. *Ethics*, 104.
- Lamont, M., & Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological theory*, 153-168.

- Landson-Billings, G. (1998). Just what is critical race theory and what's it doing in a nice field like education? *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 11(1), 7-24.
- Lareau, A. (2003). *Unequal Childhoods. Class, Race, and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lindeman, J. M. W. (2017). *Officieren van justitie in de 21e eeuw: Een verslag van participierend observatieonderzoek naar de taakopvatting en taakin-vulling van officieren van justitie*. Boom juridisch.
- Liou, D. Antrop-Gonzalez & Cooper, R., 2009. Unveiling the promise of community cultural wealth to sustaining Latino students' college going information networks. *Educational Studies*, 45(6), 534-555.
- Longman, C., & De Graeve, K. (2014). From happy to critical diversity: intersectionality as a paradigm for gender and diversity research. *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies*, 1(1), 33-39.
- Loobuyck, P. & Jacobs, D. (2010). Nationalism, Multiculturalism and Integration Policy in Belgium and Flanders. *Canadian Journal for Social Research*, 3(1), 29-40.
- Makoni, S., & Pennycook, A. (2005). Disinventing and (re) constituting languages. *Critical Inquiry in Language Studies: An International Journal*, 2(3), 137-156.
- Martiniello, M. (1995). European citizenship, European identity and migrants: towards the post-national state?. *Migration and European Integration: the dynamics of inclusion and exclusion*, 37-52.
- Martiniello, M., Rea, A., Timmerman, C., & Wets, J. (2010). *Nouvelles migrations et nouveaux migrants en Belgique*. Gent: Academia Press
- Maso, I., & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Milani, T. M. (2008). Language testing and citizenship: A language ideological debate in Sweden. *Language in Society*, 37(1), 27-59.
- Mortelmans, D. (2009). Het kwalitatief onderzoeksdesign. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 74-117). Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. (2007). *Handbook of qualitative research methods*. Leuven: Acco.
- Myria. (2015). *De asielfcrisis van 2015: cijfers en feiten*. Geraadpleegd op 10 februari 2019, via https://www.myria.be/files/Myriatics1__NL.pdf

- Myria. (2018). *Migratie in cijfers en in rechten 2018*. Geraadpleegd op 20 mei, via <https://www.myria.be/nl/publicaties/migratie-in-cijfers-en-in-rechten-2018#Inhoud>
- Nawyn, S. J. (2010). Gender and migration: Integrating feminist theory into migration studies. *Sociology Compass*, 4(9), 749-765.
- Nieto, S. (1998). Fact and fiction: Stories of Puerto Ricans in U.S. schools. *Harvard Educational Review*, 68 (2), 133-163.
- Noppe, J., Vanweddigen, M., Doyen, G., Stuyck, K., Feys, Y., Buyschaert, P. (2018). *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2018*. Brussel: Agentschap Binnenlands Bestuur.
- Odé, A. & Walraven, G. (2013). *Binding en burgerschap. Buurtbetrokkenheid in Rotterdam en Den Haag*. Appeldoorn: Garant.
- Pavlenko, A. (2002). 'We have room for but one language here': Language and national identity in the US at the turn of the 20th century. *Multilingua*, 21(2/3), 163-196.
- Philipsen, H., & Vernooy-Dassen, M. (2004). Kwalitatief onderzoek: nuttig, onmisbaar en uitdagend. *Huisarts en wetenschap*, 47(10), 288-292.
- Piller, I. (2001). Naturalization Language Testing and its Basis in Ideologies of National Identity and Citizenship. *International Journal of Bilingualism*, 5(3), 259-277.
- Pratt, M. L. (1991). Arts of the contact zone. *Profession*, 33-40.
- Pulinx, R. (2016). *Sociale netwerken en inburgering. Een explorerend onderzoek naar het zichtbaar maken van de sociale netwerken van nieuwkomers*. Universiteit Gent.
- Pulinx, R. (2017). *The dynamics of teachers' beliefs about language, citizenship and social interaction: echoes of monolingualism in Flemish classrooms* (Doctoral dissertation, Ghent University).
- Pulinx, R., & Van Avermaet, P. (2014). Policies and perceptions. Dynamic interactions between language policies in education and teachers' beliefs. *Revue Française de Linguistique Appliquée*, 19(2), 9-27.
- Pulinx, R., & Van Avermaet, P. (2015). Integration in Flanders (Belgium) – Citizenship as achievement: How intertwined are 'citizenship' and 'integration' in Flemish language policies?. *Journal of Language and Politics*, 14(3), 335-358.
- Pulinx, R., Agirdag, O., & Van Avermaet, P. (2014). Taal en onderwijs: precepties en praktijken in de klas. In *Oprit 14: naar een schooltraject zonder snelheidsbeperkingen* (pp. 97-133). Academia Press.
- Reis, S.M. & Díaz, E. (1999). Economically disadvantaged urban female students who achieve in schools. *The Urban Review*, 31(1), 31-54.

- Riaño, Y., & Baghdadi, N. (2007). Understanding the labour market participation of skilled immigrant women in Switzerland: The interplay of class, ethnicity, and gender. *Journal of International Migration and Integration*, 8(2), 163.
- Rich, A. (2003). Notes toward a Politics of Location. *Feminist Postcolonial Theory: A Reader*, 29-42.
- Roex, I., Stiphout, S. V., & Tillie, J. (2010). *Salafisme in Nederland*. Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Migratie-en Etnische Studies.
- Rolón, C. (2000). Puerto Rican female narratives about self, school, and success. *Puerto Rican students in US schools*, 141-166.
- Romero, M. (2018). *Introducing Intersectionality*. Cambridge, United Kingdom: Policy Press.
- Roose, H., & Meuleman, B. (2017). *Methodologie van de sociale wetenschappen: een inleiding*. Academia Press: Gent.
- Rumsey, A. (1990). Wording, meaning, and linguistic ideology. *American anthropologist*, 92(2), 346-361.
- Savin-Baden, M. en Major, C.H. (2013). *Qualitative research. The essential guide to theory and practice*. London: Routledge.
- Schieffelin, B. B., Woolard, K. A., & Kroskrity, P. V. (Eds.). (1998). *Language ideologies: Practice and theory* (Vol. 16). Oxford University Press.
- Schinkel, W. (2007). *Denken in een tijd van sociale hypochondrie, aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij*. Kampen: Klement.
- Schinkel, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Klement.
- Schinkel, W., & van Houdt, F. (2009). Aspecten van burgerschap. Een historische analyse van de transformaties van het burgerschapsconcept in Nederland. *Beleid & maatschappij*, 36(1), 50-58.
- Shohamy, E. (2006). *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
- Schwenken, H. (2009). Migrant Women: *Negotiating Rights and Recognition in the Political and Legal Framework of the European Union*. In *Diversity in the European Union* (pp. 77-93). Palgrave Macmillan, New York.
- Siebers, H. (2010). The impact of migrant-hostile discourse in the media and politics on racioethnic closure in career development in the Netherlands. *International Sociology*, 25(4), 475-500.
- Sikkink, D., & Hernández, E. I. (2003). Religion Matters: Predicting Schooling Success among Latino Youth. Interim Reports.

- Silverstein, M. (1979). Language structure and linguistic ideology. *The elements: A parasection on linguistic units and levels*, 193-247.
- Silverstein, M. (1996). Monoglot 'Standard' in America: Standardization and Metaphors of Linguistic Hegemony. In Brenneis, D., & Macaulay, R. K. S (Eds.) *The Matrix of Language* (284–306). Boulder: Westview Press.
- Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stanton-Salazar, R.D. (2001). *Manufacturing hope and despair: The school and kin support networks of U.S.-Mexican youth*. New York: Teachers College Press.
- Stoetzler, M., & Yuval-Davis, N. (2002). Standpoint theory, situated knowledge and the situated imagination. *Feminist theory*, 3(3), 315-333.
- Strik, T., Böcker, A., Luiten, M., & van Oers, R. (2010). *The INTEC Project: synthesis report. Integration and naturalisation tests: the new way to European citizenship*. Nijmegen: Radboud University Nijmegen.
- Swartz, D. (1997). *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.
- Valenzuela, A. (1999). *Subtractive Schooling: U.S.-Mexican Youth and the Politics of Caring*. Albany: State University of New York Press.
- Van Avermaet, P. (2009). Fortress Europe. Language policy regimes for immigration and citizenship. In G. Hogan-Brun, C. Mar-Molinero & Stevenson, P. (Eds.). *Discourses on language and integration: Critical perspectives on language testing regimes in Europe*. Amsterdam: John Benjamins.
- Van Avermaet, P. (2012). L'intégration Linguistique en Europe. Quelques Observations Critiques. In Adami, H., and Leclercq, V. (Eds.). *Les migrants face aux langues des pays d'accueil*, 153-172. Villeneuve d'Ascq: Septentrion.
- Van Avermaet, P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid?. *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6-10.
- Van Avermaet, P. (2019). Gated globalization. Social injustice in European citizenship and literacy policies [Powerpoints].
- Van Avermaet, P., & Sierens, S. (2010). Diversiteit is de norm. Er mee leren omgaan de uitdaging. Een referentiekader voor omgaan met diversiteit in onderwijs. *Handboek beleidsvoerend vermogen. Doelgerichte visie*, 4, 1-48.

- Van Craen, M., Vancluysen, K. & Ackaert, J. (2007). *Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat*. Brugge: Vanden Broele
- Van Gunsteren, H. (1998). *A theory of citizenship: organizing plurality in contemporary democracies*. Boulder: Westview Press.
- Van Houtte, M. (2002). Zo de school, zo de slaagkansen? Academische cultuur als verklaring voor schoolverschillen in falen van leerlingen in het secundair onderwijs (Doctoral dissertation) Gent: Ghent University.
- Van Praag, L. (2013). *Right on track? An explorative study on ethnic minorities' success in Flemish secondary education*. (Doctoraatsverhandeling). Gent: Universiteit Gent
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and racial studies*, 30(6), 1024-1054.
- Wacquant, L. (1998). L'ascension de l'Etat pénal en Amérique. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 124(1), 7-26.
- Weber, M. (1998). *Citizenship in Ancient and Medieval Cities*. Minneapolis: The University of Minnesota.
- Wekker, G. D. (2002). Nesten bouwen op een winderige plek: Denken over gender en etniciteit in Nederland. Utrecht University.
- Wets, J. (2007). Wat is inburgering in Vlaanderen. Conceptnota 'inburgering' in het kader van het VIONA-onderzoek 'Evaluatie van de inhoudelijke en financiële aspecten van het Vlaams inburgeringsdecreet. Leuven: HIVA
- Wollstonecraft, M. (1995). *Wollstonecraft: A Vindication of the Rights of Men and A Vindication of the Rights of Woman and Hints*. Cambridge University Press.
- Woolard, K. A. (1998). Language ideology as a field of inquiry. *Language ideologies: Practice and theory* (3)11, 3-47.
- Zaitch, D., Mortelmans, D. & Decorte, T. (2009). Participerende observatie in de criminologie. In: Decorte, T. & Zaitch, D. (red.). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco, 257-309.

BIJLAGEN

1. Informed consent

**UNIVERSITEIT
GENT**

GEINFORMEERDE TOESTEMMING ONDERZOEK
--

- Ik neem deel aan een onderzoek van HELINE JANSSENS, in het kader van de MASTERPROEF aan de Universiteit Gent. Ik weet waarover dit onderzoek gaat en wat er met mijn bijdrage gebeurt. Wanneer dit niet voldoende duidelijk is, weet ik dat ik steeds om verduidelijking mag vragen.
- Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek en als ik dat wil kan ik ook vrijwillig uit het onderzoek stappen zonder negatieve gevolgen. Ik ben ook vrij om op bepaalde vragen niet te antwoorden indien ik dit om bepaalde redenen niet wens.
- Het is de bedoeling dat ik eerlijk en transparant tracht te antwoorden op de vragen. Alle informatie blijft vertrouwelijk. Er nemen nog andere personen deel aan het onderzoek. De student draagt er zorg voor dat de lezers van het onderzoek niet weten van wie welke informatie komt en anonimiteit wordt verzekerd.

Ik ga akkoord met alle bovengenoemde zaken.

Datum: / / /

Naam en handtekening deelnemer

Naam en handtekening onderzoeker